

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2025-26

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ
Τμήμα Στρατιωτικών Επιστημών

ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ & ΑΝΑΛΥΣΗ

(ΠΔ 97 /2015/ΦΕΚ 163Α'/20.08.2014)

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
Σχολή Μηχανικών Παραγωγής & Διοίκησης

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΑΣΥΜΜΕΤΡΗΣ ΑΜΥΝΑΣ ΣΤΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ-ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΗΣ ΜΙΑΣ ΚΡΙΣΗΣ Ή ΣΥΡΡΑΞΗΣ

Διατριβή που υπεβλήθη για την μερική ικανοποίηση των απαιτήσεων για την
απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΕΛΕΝΤΖΗΣ
Α.Μ.: 2015018029

Μάιος 2025

Η Μεταπτυχιακή Διατριβή του Λελεντζή Δημητρίου εγκρίνεται:

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καθηγητής Νικόλαος Ιω. Δάρας

Καθηγητής Γεώργιος Γερούλης

Αναπληρωτής Καθηγητής Στέλιος Τσαφάρakis

Stelios
Tsafarakis

Digitally signed by Stelios Tsafarakis
DN: c=GR, l=Chania, o=Technical
University of Crete, sn=Tsafarakis,
givenName=Stelios,
serialNumber=4877168308,
cn=Stelios Tsafarakis
Date: 2025.09.16 10:37:36 +03'00'

© Copyright υπό Δημήτριο Λελεντζή, 2025.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ευχαριστίες

Με την εκπόνηση της παρούσας διατριβής, θεωρώ χρέος μου να ευχαριστήσω από βάθους καρδιάς, τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γεώργιο Γερούλη (Σ.Σ.Ε.), ο οποίος μου ενέπνευσε το θέμα της διατριβής μέσα από τη διδασκαλία του, στο πλαίσιο του μαθήματος «Επιχειρησιακή Ανάλυση». Είναι ο άνθρωπος που από τη πρώτη στιγμή επισήμανε τις αδυναμίες της διατριβής μου και συνεχώς με συμβούλευε και με καθοδηγούσε στο δύσκολο αυτό έργο, δείχνοντας αστείρευτη κατανόηση.

Οφείλω να ευχαριστήσω επίσης, τους καθηγητές κ. Νικόλαο Δάρα (Σ.Σ.Ε) και κ. Στέλιο Τσαφαράκη (Π.Κ.), για την αξιολόγηση της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής, τις πολύτιμες συμβουλές αλλά και τις γνώσεις που μου προσέφεραν ως διδάσκοντες, καθ' όλη την διάρκεια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ολόψυχα την σύζυγό μου Δήμητρα, η οποία στάθηκε δίπλα μου και με στήριξε να συνεχίσω το δύσκολο έργο που ξεκίνησα, δίχως να τα παρατήσω, παρά τις όποιες δυσκολίες αντιμετώπισα κατά τη διάρκειά του.

Στην μνήμη του πατέρα μου Άγγελου

Περίληψη

Η ασύμμετρη άμυνα, ως μέθοδος στρατηγικής εξισορρόπησης ισχύος και ανταπόδοσης πολλαπλών ωφελημάτων σε ποικίλους τομείς (κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό), επιτρέπει σε κράτη και πολιτικές οντότητες με περιορισμένους στρατιωτικούς και οικονομικούς πόρους να αντισταθμίσουν τη μειονεκτική θέση τους. Στο πλαίσιο αυτό, μέσα από τον μηχανισμό διαχείρισης κρίσεων και συγκρούσεων, η εφαρμογή καινοτόμων τακτικών και τεχνικών δημιουργούν μη αναμενόμενα αποτρεπτικά αποτελέσματα στους ισχυρότερους αντιπάλους.

Η παρούσα διατριβή εστιάζει στην ανάλυση των επιχειρησιακών ενδεχομένων εφαρμογής τεχνικών και τακτικών ασύμμετρης άμυνας και τη χρήση της στρατιωτικής ισχύος, στο πλαίσιο της διαχείρισης και αποκλιμάκωσης κρίσεων ή συρράξεων, δίχως, ωστόσο, να παραβλέπεται η πολιτική, διπλωματική και οικονομική διάσταση. Μέσα από θεωρητική και εμπειρική ανάλυση, εξετάζεται ο ρόλος των τακτικών στη σύγχρονη στρατιωτική στρατηγική, καθώς και η αποτελεσματικότητά τους στη διαμόρφωση αποτρεπτικών μηχανισμών και την εξασφάλιση της εθνικής ασφάλειας και σταθερότητας.

Ειδικότερα, το πρώτο Κεφάλαιο εισάγει συνοπτικά την αναγκαιότητα διαμόρφωσης μιας νέας Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας από ασθενέστερα έθνη βασισμένη σε ασύμμετρες προσεγγίσεις, στην ευφυή σχεδίαση και καινοτομία, για την αντιμετώπιση των σύγχρονων απειλών κατά της ασφάλειας, τη διαχείριση των αναδυόμενων κρίσεων και αποκλιμάκωση πιθανών συγκρούσεων με ισχυρότερους αντιπάλους. Επιχειρείται μέσα από την σύντομη παράθεση ιστορικών περιπτώσεων μάχης άνισων δρώντων, να καταστεί αντιληπτή η παραπάνω ανάγκη και να αναδειχθεί η σπουδαιότητά της προς όφελος της ασθενέστερης πλευράς.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο της στρατηγικής και τακτικής, των επιπέδων μιας σύγκρουσης, του ρίσκου των ενεργειών και εξετάζονται τα ζητήματα περί ασφάλειας, ασύμμετρης Άμυνας και Πολιτικής. Στη συνέχεια, αναλύονται οι συγκρούσεις υπό το πρίσμα της ασυμμετρίας εστιάζοντας στον επαναστατικό και υβριδικό πόλεμο και αναπτύσσονται οι ασυμμετρίες μεταξύ των αντιμαχόμενων δρώντων. Έπειτα, εξετάζονται τα αίτια που δυσχεραίνουν την διαδικασία επίλυσης των συγκρούσεων και αναπτύσσονται οι τρόποι τερματισμού μιας κρίσης ή σύγκρουσης. Στο τέλος της θεωρητικής προσέγγισης του κεφαλαίου, εξετάζεται ενδελεχώς ο μηχανισμός διαχείρισης κρίσεων, οι υπηρεσίες του και αναλύονται οι ειρηνικές μέθοδοι αποκλιμάκωσης των συγκρούσεων.

Στο τρίτο κεφάλαιο, με τη χρήση του ανωτέρω θεωρητικού πλαισίου, εφαρμόζεται ποιοτική έρευνα δύο περιπτώσεων· την μακροχρόνια σύγκρουση της Τουρκίας με το ΡΚΚ και την «μάχη» του Έβρου το 2020. Η έρευνα επιχειρεί να απαντήσει σε κρίσιμα ζητήματα που αφορούν την ανθεκτικότητα, τη βιωσιμότητα, την αποτελεσματικότητα των στρατηγικών διαχείρισης κρίσεων, τις τακτικής ασύμμετρης άμυνας με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να ενσωματωθούν στην ευρύτερη Πολιτική Εθνικής Άμυνας και Ασφάλειας.

Στο τελευταίο μέρος της έρευνας, εξάγονται ασφαλή συμπεράσματα για περαιτέρω έρευνα.

Λέξεις Κλειδιά: Διαχείριση Κρίσεων, Τεχνικές Ασύμμετρης Άμυνας, Στρατηγική και Τακτική, Καινοτομία, Εθνική Ασφάλεια, ΡΚΚ, Τουρκία, Έβρος

Abstract

Asymmetric defense, as a method of strategic power balancing and generating multiple benefits across various sectors (social, political, economic), enables states and political entities with limited military and economic resources to offset their disadvantaged position. Within this context, through the mechanism of crisis and conflict management, the implementation of innovative tactics and techniques creates unexpected deterrent effects against stronger opponents.

This dissertation focuses on analyzing the operational possibilities of applying asymmetric defense tactics and techniques, and the use of military power within the framework of crisis management and de-escalation, without neglecting the political, diplomatic, and economic dimensions. Through theoretical and empirical analysis, it explores the role of tactics in modern military strategy, as well as their effectiveness in shaping deterrent mechanisms and ensuring national security and stability.

Specifically, the first chapter briefly introduces the necessity of formulating a new Security and Defense Policy by weaker nations, based on asymmetric approaches, smart design, and innovation, to address modern security threats, manage emerging crises, and de-escalate potential conflicts with stronger actors. By referencing historical examples of asymmetric warfare, the chapter demonstrates the value of such approaches for the benefit of the weaker party.

The second chapter examines the theoretical framework of strategy and tactics, the levels of conflict, the risk involved in decision-making, and addresses issues relating to security, asymmetric defense, and policy. It analyzes conflicts through the lens of asymmetry, with emphasis on revolutionary and hybrid warfare, and discusses asymmetries between opposing actors. Furthermore, it explores the challenges of conflict resolution and presents mechanisms for crisis termination and peaceful de-escalation. The final section of this chapter provides an in-depth analysis of the crisis management mechanism, its functions, and peaceful resolution methods.

In the third chapter, using the above theoretical framework, a qualitative analysis is conducted on two case studies: the longstanding conflict between Turkey and the PKK, and the “battle” of Evros in 2020. The research addresses critical issues concerning the resilience,

effectiveness, and sustainability of crisis management strategies, asymmetric defense tactics using military power, and how they can be incorporated into a broader National Defense and Security Policy.

The final part of the research draws conclusive insights and suggests areas for further study.

Keywords: Crisis Management, Asymmetric Defense Techniques, Strategy and Tactics, Innovation, National Security, PKK, Turkey, Evros.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	5
Abstract.....	7
Πίνακας Εικόνων.....	11
Συνοτομογραφίες.....	13
1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	15
2 ΘΕΩΡΙΑ.....	18
2.1 Στρατηγική και Τακτική.....	18
2.2 Ανάλυση των Επίπεδων Σύγκρουσης.....	21
2.2.1 Πολιτικό Επίπεδο.....	21
2.2.2 Στρατηγικό Επίπεδο.....	22
2.2.3 Επιχειρησιακό Επίπεδο.....	22
2.2.4 Τακτικό Επίπεδο.....	23
2.2.5 Η σημασία των επιπέδων.....	23
2.3 Το ρίσκο επίτευξης του σκοπού.....	24
2.4 Περί Ασφάλειας, Ασύμμετρης Άμυνας και Πολιτικής.....	26
2.4.1 Παθητική Άμυνα.....	31
2.5 Ασύμμετρες Συγκρούσεις και Ασυμμετρίες Μεταξύ Δρώντων.....	33
2.5.1 Ασύμμετρες Συγκρούσεις.....	33
2.5.2 Διαφορές Κρατών και Μη Κρατικών Οντοτήτων Φορέων.....	36
2.5.3 Νομική Ασυμμετρία.....	37
2.5.4 Διαφορές Ικανοτήτων.....	39
2.5.4.1 Στρατιωτικός Παράγοντας.....	39
2.5.4.2 Οικονομικός παράγοντας.....	40
2.5.4.3 Τεχνολογική Εξέλιξη.....	41
2.5.4.4 Δημογραφικές Μεταβολές.....	42
2.5.4.5 Πληροφορίες.....	43
2.6 Δυσεπίλυτες Συγκρούσεις.....	45
2.7 Αποκλιμάκωση και Τερματισμός μιας Κρίσης ή Σύρραξης.....	46

2.8	Μηχανισμός Διαχείρισης Κρίσεων και Αποκλιμάκωσης Συγκρούσεων.....	49
2.8.1	Διπλωματία.....	50
2.8.2	Χρήση Στρατιωτικών Δυνάμεων.....	52
2.8.3	Δημόσια Τάξη & Ασφάλεια	56
2.8.4	Υπηρεσίες Πληροφοριών.....	56
2.9	Ειρηνικές Μέθοδοι Αποκλιμάκωσης.....	58
2.9.1	Διαπραγματεύσεις.....	58
2.9.2	Διεθνής Δικαιοσύνη	60
3	ΕΡΕΥΝΑ & ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	62
3.1	Μελέτη Περίπτωσης Αποτροπής Κουρδιστάν – Τουρκία.....	62
3.1.1	Από τη γέννηση του ΡΚΚ έως το 2000.....	62
3.1.2	Η Περίοδος μετά το 2000.....	71
3.2	Η Κρίση στον Έβρο.....	83
3.2.1	Το Σύντομο Χρονικό.....	83
3.2.2	Η Διαχείριση της Κρίσης.....	89
4	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	97
	Βιβλιογραφία.....	101

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1.	Τα Επίπεδα Διεξαγωγής της Σύγκρουσης.....	21
Εικόνα 2.	Το Μοντέλο του Art Lykke (1989).....	26
Εικόνα 3.	Διάγραμμα Δημογραφικής Εξέλιξης Ελλάδας – Τουρκίας (από το 1960 έως σήμερα).....	43
Εικόνα 4.	Διάγραμμα Εύρους Στρατιωτικών Επιχειρήσεων.....	53
Εικόνα 5.	Διάγραμμα ΑΕΠ Τουρκίας (σε δις \$).....	78

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΚΡ:** Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (τουρκικά: Adalet ve Kalkinma Partisi)
- ΑΝΣΚ:** Αντικειμενικός Σκοπός
- ΑΡΓΚ:** Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός του Κουρδιστάν (κουρδικά: Artêşa Rizgariya Gelê Kurdistan)
- COIN:** Counterinsurgency
- Ε.Ε.:** Ευρωπαϊκή Ένωση
- ΕΕΧ:** Εθνικός Εναέριος Χώρος
- Ε.Κ.Α.Μ.:** Ειδική Κατασταλτική Αντιτρομοκρατική Μονάδα
- FRONTEX:** Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (γαλλικά: Frontières Extérieures)
- ΓΕΕΘΑ:** Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας
- IED:** Improvised Explosive Device
- IMINT:** Image Intelligence
- KDP:** Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα (Kurdistan Democratic Party)
- KADEK:** Κογκρέσο Ελευθερίας και Δημοκρατίας του Κουρδιστάν
- KCK:** Ένωση Κοινοτήτων του Κουρδιστάν (κουρδικά: Koma Civakên Kurdistanê)
- KONGRA-GEL:** Λαϊκό Κογκρέσο του Κουρδιστάν
- ΚΥΣΕΑ:** Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας
- Μ.Κ.Δ.:** Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης
- Μ.Μ.Α.Δ.:** Μηχανοκίνητη Μονάδα Άμεσης Δράσης
- ΜΜΕ:** Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
- MOPs:** Military Operations
- MRA:** Manned Reconnaissance Aircraft
- Μ.Α.Τ.:** Μονάδες Αποκατάστασης Τάξης
- ΜΕΑ:** Μη Επανδρωμένα Αεροχήματα
- ΟΠΚΕ:** Ομάδα Πρόληψης και Καταστολής Εγκλήματος
- ΟΣΕ:** Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος
- ΟΗΑΛ:** Κατάσταση Έκτακτης Ανάγκης (τούρκικα: Olağanüstü Hâl)
- PCDK:** Κόμμα Δημοκρατικής Λύσης του Κουρδιστάν (κουρδικά: Partiya Careseriya Demokratik a Kurdistanê)
- PJAK:** Κόμμα Ελεύθερης Ζωής του Κουρδιστάν (κουρδικά: Parti Jiyani Azadi Kurdistan)
- PKK:** Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν (κουρδικά: Partiya Karkerên Kurdistanê)
- PYD:** Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης (κουρδικά: Partiya Yekita ya Demokratik)
- RABIT:** Ομάδα Ταχείας Επέμβασης Συνόρων (Rapid Border Intervention Team)
- SIGINT:** Signals Intelligence
- ΣΞ:** Στρατός Ήρας
- TPT:** Τουρκική Εθνική Αστυνομία (τουρκικά: Türk Polis Teşkilatı)
- UAV:** Unmanned Aerial Vehicle
- UCAV:** Unmanned Combat Aerial Vehicle
- ΥΡΓ:** Μονάδες Προστασίας του Λαού (κουρδικά: Yekîneyên Parastina Gel)

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από ραγδαίες αλλαγές στον στρατιωτικό, τεχνολογικό και οικονομικό τομέα, όπου η αλληλεπίδραση, κρατών και μη, προκαλούν φόβο και ανασφάλεια. Η άνιση κατανομή ισχύος διαμορφώνει ένα πολύπλοκο και συχνά απρόβλεπτο πεδίο ανταγωνισμού που οδηγεί στην εμφάνιση πρωτόγνωρων απειλών και σταδιακά σε πολυδιάστατες κρίσεις και ποικιλόμορφες συγκρούσεις συμφερόντων. Οι σύγχρονες απειλές προκαλούν αβεβαιότητα στις κοινωνίες, έλλειψη σταθερότητας ενώ οι παραδοσιακές στρατιωτικές συγκρούσεις υποκαθίστανται σταδιακά από εξελιγμένες μορφές, όπως, «μη γραμμικές», «ασύμμετρες» και «υβριδικές» συγκρούσεις, έννοιες οι οποίες φανερώνουν το χάσμα τους με τις συμβατικές που αφορούν μια γεωγραφικά περιορισμένη ένοπλη σύγκρουση μεταξύ ένοπλων κρατικών δυνάμεων με συνήθως αναλογική δύναμη. Οι στρατιωτικές και πολιτικές ηγεσίες καλούνται να διαχειριστούν τέτοιες κρίσεις και να εφαρμόσουν κατάλληλες τακτικές και μεθόδους στις ακολουθητέες στρατηγικές αποκλιμάκωσης, λαμβάνοντας υπόψη την πολυπλοκότητα των απειλών και την φύση πιθανών συγκρούσεων. Στο μεταβαλλόμενο αυτό περιβάλλον, καθίσταται περισσότερο επιτακτική η ανάγκη υιοθέτησης νέων ασύμμετρων προσεγγίσεων στην άμυνα και την ασφάλεια, ιδιαίτερα από δρώντες με περιορισμένους πόρους.

Αυτή η διατριβή έχει ως στόχο να αυξήσει αυτήν την ευαισθητοποίηση, με την υιοθέτηση μιας νέας cost effective Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας προσαρμοσμένης στις τρέχουσες και μελλοντικές ανάγκες, διευρύνοντας παράλληλα τη σκέψη υιοθέτησης ευέλικτων και μη προβλέψιμων στρατηγικών, την εφαρμογή έξυπνων τεχνικών και τακτικών με τη χρήση καινοτόμων εργαλείων χαμηλού κόστους που είναι διαθέσιμα σε μικρότερα έθνη, για να επιτύχουν την εξισορρόπηση της ισχύος του υπέρτερου αντιπάλου.

Θα αποδειχθεί ότι οι ασθενέστεροι δρώντες γνωρίζουν τις διαθέσιμες αμυντικές στρατηγικές και καινοτομούν με άλλα τακτικά μέσα και μεθόδους που ανατρέπουν την υφιστάμενη ασυμμετρία ισχύος του ισχυρότερου αντιπάλου και την επίτευξη ευνοϊκών αποτελεσμάτων σε πολλαπλούς τομείς. Αυτό καταδεικνύει ότι ο φαινομενικά ισχυρός δεν κυριαρχεί πάντοτε σε μια σύγκρουση ή κρίση που ο ίδιος έχει δημιουργήσει.

Αν και η σύλληψη της έννοιας της ασυμμετρίας, τουλάχιστον ως μέρος μιας κρίσης ή σύρραξης, είναι σχετικά πρόσφατη, μορφές ασύμμετρων προσεγγίσεων έχουν ήδη αναγνωριστεί

από την αρχαιότητα, όπως στον Τρωικό πόλεμο με τον Δούρειο Ίππο και τον Πελοποννησιακό πόλεμο του 5ου αιώνα π.Χ. και επιβεβαιώνουν τη διαχρονικότητα της έννοιας. Ακόμα και η περίπτωση του Δαβίδ και του Γολιάθ της Παλαιάς Διαθήκης έχει εξεταστεί στο ίδιο πλαίσιο, προσφέροντας ένα χρήσιμο αναλυτικό εργαλείο κατανόησης της φύσης, των δυνατοτήτων και των ωφελημάτων αυτών των προσεγγίσεων. Η ιστορία αναφέρεται συνήθως ως θρίαμβος των αδύναμων έναντι των ισχυρών ή των καταπιεσμένων έναντι των ισχυρών, αλλά με απλούς όρους αντιπροσωπεύει την επιτυχία της στρατιωτικής καινοτομίας, τον θρίαμβο του σχεδιασμού και της ικανότητας έναντι της ωμής βίας. Σε σύγχρονους στρατιωτικούς όρους, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η αποφασιστική χρήση καινοτόμων όπλων από απόσταση, έναντι όπλων επαφής και πανοπλίας (πέτρα που εκτοξεύεται από σφεντόνα έναντι ώθησης δόρατος).

Στον πολιτικο-στρατιωτικό τομέα, η ασυμμετρία συχνά περιγράφει καταστάσεις όπου μία πλευρά διαθέτει σημαντικά μεγαλύτερη δύναμη ή πόρους σε σύγκριση με την άλλη. Γενικά αφορά σε έναν εμπόλεμο ο οποίος σκέφτεται ή ενεργεί διαφορετικά από τον αντίπαλό του, ειδικά όταν αντιμετωπίζει υπέρτερες δυνάμεις. Ο ασθενέστερος των αντιπάλων εφαρμόζει τακτικές και τεχνικές που θα μπορούσαν να εξισορροπήσουν την υλική υπεροχή του αντιπάλου του. Η νίκη σε αυτή την περίπτωση επιτυγχάνεται με καινοτόμο τακτική (όπως η τακτική του Μιλτιάδη στη μάχη του Μαραθώνα στην προσπάθειά του να εξισορροπήσει την αριθμητική υπεροχή των Περσών), με κάποιο καινοτόμο τεχνολογικό πλεονέκτημα (όπως το υγρό πυρ των Βυζαντινών) ή συνδυασμό των παραπάνω. (Μαυρόπουλος, 86) Επισημαίνεται η τακτική μέθοδος εισχώρησης των Αχαιών εντός των τειχών της Τροίας την περίοδο του τρωικού πολέμου, με τη χρήση καινοτόμου τεχνολογικού προϊόντος της εποχής, τον Δούρειο Ίππο· ένα «έξυπνο» μέσο (ξύλινη κρύπτη) το οποίο επιλέχθηκε για την εφαρμογή συγκεκριμένης καινοτόμου τακτικής (μυστική εισχώρηση βασισμένη στην παραπλάνηση και τον αιφνιδιασμό).

Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας, η στρατιωτική καινοτομία παρακινεί τους στρατιωτικούς να αναζητήσουν τακτικές που θα μπορούσαν να φέρουν επανάσταση σε στρατιωτικές επιχειρήσεις προσδίδοντας ταυτόχρονα μια πολλαπλασιαστική αποτελεσματικότητα μειωμένου ρίσκου και πολλαπλών ωφελημάτων που θα προκύψουν από τις ασκούμενες πρακτικές. Χαρακτηριστική περίπτωση ευφυούς σχεδίασης και εφαρμογής καινοτόμου τακτικής αναγνωρίζεται στον 6ο αιώνα π.Χ. όταν ο Δαρείος Α΄ της Περσίας, επικεφαλής του μεγαλύτερου και ισχυρότερου στρατού της εποχής, ελέγχθηκε από τους Σκύθες, οι οποίοι είχαν μια μικρότερη αλλά πολύ πιο κινητή δύναμη. Όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος στο

Βιβλίο IV της Ιστορίας του, οι Σκύθες εφαρμόζοντας την τακτική του εφελκυσμού, υποχώρησαν ενώπιον του κύριου σώματος του περσικού στρατού, εφελκύντάς το βαθύτερα στην περιοχή των Σκυθών, μόνο για να εκτοξεύσουν θανατηφόρες επιθέσεις σε περσικά στρατόπεδα. Ο Δαρείος αναγκάστηκε να αποσυρθεί, αφήνοντας τους Σκύθους να διοικούν με τα εδάφη πέρα από τον ποταμό Δούναβη με ασφάλεια και σταθερότητα. (Ηρόδοτος, 1992)

Μέσα από το περιβάλλον των Ναπολεόντειων πολέμων (1803-1815), ο Πρώσος στρατηγιστής Carl von Clausewitz οραματίστηκε τη στρατιωτική καινοτομία ως μια γραμμική διαδικασία προσαρμογής αποτελεσματικών πρακτικών – τεχνικών στο πεδίο της μάχης: *«Εάν, στον πόλεμο, κάποιο συγκεκριμένο μέσο αποδειχθεί εξαιρετικά αποτελεσματικό, θα χρησιμοποιηθεί ξανά. Θα αντιγραφεί από άλλους και θα γίνει μοντέρνο, και έτσι, υποστηριζόμενο από την εμπειρία, μεταφέρεται σε γενική χρήση και περιλαμβάνεται στη θεωρία»* (Clausewitz, 1976, 154). Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί η εμφάνιση του άρματος μάχης την περίοδο του Ά παγκόσμιου πολέμου, το οποίο αποδείχθηκε εξαιρετικά αποτελεσματικό και επέφερε ριζικές αλλαγές στον τομέα της τακτικής (ελιγμός μάχης), λόγω της ταχύτητας και της θωράκισης.

Οι αντιλήψεις σχετικά με την καινοτομία και ευφυή τακτική σχεδίαση στον τομέα της άμυνας/επίθεσης προς όφελος του αδύναμου υποτίθεται ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση των παραπάνω περιπτώσεων. Επιπλέον, οι αντιλήψεις για την εξισορρόπηση των δυνάμεων είναι η βασική επεξηγηματική μεταβλητή για τις τακτικές και τις στρατηγικές που ακολουθούν οι αδύναμοι δρώντες, για τη δημιουργία και τη μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων στην διαχείριση μιας κρίσης με έναν ισχυρότερο αντίπαλο.

2 ΘΕΩΡΙΑ

2.1 Στρατηγική και Τακτική

Σε μια ευρύτερη έννοια η στρατηγική είναι ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη ενός γενικού στόχου, ενώ η τακτική είναι οι συγκεκριμένες δράσεις που αποσκοπούν στην τήρηση αυτών των κατευθυντήριων γραμμών. Στη στρατιωτική χρήση ο Βρετανός θεωρητικός στρατηγιστής Sir Basil Henry Liddell Hart ορίζει εν συντομία τη στρατηγική ως *«την τέχνη με την οποία συσχετίζονται οι πολιτικές επιλογές με την πολεμική δύναμη»*. (Ηφαιστος, 1992, 65). Επίσης, ο Carl von Clausewitz *«ορίζει ως στρατηγική τη χρησιμοποίηση των πολεμικών εμπλοκών προς το σκοπό της εκπλήρωσης των αντικειμενικών στόχων ενός πολέμου»*. (Ηφαιστος, 1992, 65). Σε κατώτερο επίπεδο, μια στρατιωτική τακτική χρησιμοποιείται από μια στρατιωτική μονάδα για την υλοποίηση μιας συγκεκριμένης αποστολής και την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου ή για την πρόοδο προς έναν συγκεκριμένο στόχο.

Οι όροι τακτική και στρατηγική συχνά συγχέονται: η τακτική είναι τα πραγματικά μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη ενός στόχου, ενώ η στρατηγική είναι το συνολικό σχέδιο εκστρατείας, το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει πολύπλοκα επιχειρησιακά πρότυπα, δραστηριότητα και λήψη αποφάσεων που διέπουν την τακτική εκτέλεση. Στον στρατιωτικό τομέα, μια εύστοχη διάκριση των εννοιών επισημαίνεται στο έργο Περί Πολέμου του Clausewitz (1976,132), όπου η στρατηγική ορίζεται ως *«η θεωρία η σχετική με τη χρήση των μαχών στην εξυπηρέτηση του πολέμου»*, ενώ σε χαμηλότερο επίπεδο, *«η τακτική είναι η θεωρία η σχετική με τη χρήση των ενόπλων δυνάμεων στη μάχη»*. (Clausewitz, 1979)

Καθώς ο αρχαίος Κινέζος Στρατηγός Sun Zu (1991, σ.32) επισήμανε ότι *«θα νικήσει εκείνος που ξέρει πότε θα πολεμήσει και πότε να αποφύγει τον πόλεμο»*, ενσαρκώνοντας την έννοια της στρατηγικής προνοητικότητας και ευελιξίας, άλλοι παλαιότεροι μελετητές αντιλήφθηκαν αυτή τη διορατικότητα μέσω της σύγκρισης των άμεσων στρατηγικών που στοχεύουν τις ένοπλες δυνάμεις του αντιπάλου για να καταστρέψουν την ικανότητα του αντιπάλου να πολεμήσει, ενάντια στις έμμεσες στρατηγικές που επιδιώκουν να υπονομεύσουν τη βούληση του αντιπάλου να πολεμήσει. Ο Liddell Hart (1967), υποστηρικτής των έμμεσων στρατηγικών, ανέλυσε στο έργο του *The Strategy*, τις δύο προσεγγίσεις στον πόλεμο - συγκρούσεις, συνοπτικά όπως παρακάτω:

(1) Άμεση στρατηγική: Αυτή η προσέγγιση εστιάζει στην καταστροφή – συντριβή των δυνάμεων του αντιπάλου. Είναι μια κλασική πολεμική στρατηγική που στοχεύει να νικήσει τις στρατιωτικές δυνάμεις του αντιπάλου μέσω ευθύγραμμων και συμβατικών επιθέσεων. Η προσέγγιση αυτή είναι επωφελής όταν, μεταξύ δύο αντιμαχόμενων μερών με δυσανάλογη δύναμη, υιοθετείται από την ισχυρότερη πλευρά. Περιλαμβάνει επιθέσεις που στοχεύουν σε φυσικές δυνάμεις ή στρατηγικούς πόρους, όπως στρατιωτικές δυνάμεις ή κρίσιμες υποδομές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής στρατηγικών άμεσης προσέγγισης αποτελεί ο πόλεμος των χαρακωμάτων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Άμεσες στρατηγικές εφαρμόζονται και από την αμυνόμενη πλευρά όπου επιδιώκεται η ολοκληρωτική αναχαίτιση και καταστροφή του επιτιθέμενου αντιπάλου με ανάληψη συγκεκριμένων μορφών άμυνας περιοχής, όπως «η στατική άμυνα (*static defence*), η προωθημένη άμυνα (*forward defence*) και άμυνα σε βάθος (*defence in depth*)». (Mearsheimer, 1983, 48-50)

(2) Η έμμεση στρατηγική δεν επικεντρώνεται τόσο στη φυσική καταστροφή των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου, όσο στην «παράλυση της δράσης του εχθρού» (1967, 346) και την αποδυνάμωση της προθυμίας για μάχη. Αυτή η προσέγγιση στοχεύει στην υπονόμηση της θέλησης ή της ικανότητας του αντιπάλου να συνεχίσει τον πόλεμο, είτε μέσω ψυχολογικών επιχειρήσεων, είτε μέσω οικονομικών πιέσεων, είτε προκαλώντας πολιτική αστάθεια. Βασίζεται περισσότερο στην υψηλή κινητικότητα και ταχύτητα των δυνάμεων, στον αιφνιδιασμό και στην πρόκληση έκπληξης στον αντίπαλο (1967, 337). Συχνά περιλαμβάνει αντάρτικο πόλεμο, παραπλάνηση ή την εκμετάλλευση κοινωνικών ή πολιτικών αδυναμιών του αντιπάλου. Η κινητή άμυνα (*mobile defence*), ένα από τα 4 είδη άμυνας του John Mearsheimer (1983, 48-50), η οποία περιλαμβάνει πολλαπλές αντεπιθέσεις εναντίον των αντίπαλων δυνάμεων, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα στρατηγικής έμμεσης προσέγγισης.

Σε αυτή τη βάση, οι αδύναμοι δρώντες αυξάνουν την πιθανότητα να νικήσουν τους ισχυρότερους όταν καταφεύγουν σε στρατηγικές αλληλεπιδράσεις αντίθετης προσέγγισης, δηλαδή όταν χρησιμοποιούν μια έμμεση μορφή στρατηγικής, όπως ο αντάρτικος πόλεμος, ενάντια σε μια άμεση μορφή επίθεσης, όπως οι επιθέσεις των χαρακωμάτων, ή όταν χρησιμοποιούν άμεσες επιθέσεις αντί έμμεσων. Αντιθέτως, ισχυρότεροι οδηγούνται στη νίκη όταν υιοθετούν αλληλεπιδράσεις ίδιας προσέγγισης (έμμεση – έμμεση, άμεση – άμεση), αν και μερικές φορές, είναι πολιτικά και οικονομικά πολύ δαπανηρές για να συνεχίσουν.

Εάν, για παράδειγμα, ο γενικός σκοπός είναι να κερδηθεί ένας πόλεμος εναντίον μιας άλλης χώρας, μια στρατηγική θα μπορούσε να είναι η υπονόμηση της ικανότητας του άλλου έθνους να διεξάγει πόλεμο εκμηδενίζοντας προληπτικά τις στρατιωτικές του δυνάμεις. Οι τακτικές που περιλαμβάνονται θα μπορούσαν να περιγράψουν συγκεκριμένες ενέργειες που έγιναν σε συγκεκριμένες τοποθεσίες, όπως αιφνιδιαστικές επιθέσεις σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις, εκτόξευση πυραύλων για την προσβολή κέντρων διοίκησης και ελέγχου ή άλλων στόχων υψηλής αξίας με τη χρήση συγκεκριμένων μέσων ή τεχνικών για την επίτευξη των στόχων.

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, οι τακτικές και στρατηγικές ενέργειες που αναλαμβάνονται από ένα δρώντα όπως ο Δαβίδ, ξεπερνά το χάσμα εξουσίας και υπεροχής μεταξύ αυτού και του ισχυρότερου αντιπάλου του. Ο Δαβίδ επέλεξε την στρατηγική της εξ αποστάσεως αντιμετώπισης του τεράστιου Γολιάθ, διότι η ανάλυση του αντιπάλου απέδειξε ότι θα έχανε κατά κράτος σε εξ επαφής αναμέτρηση. Η τακτική του αιφνιδιασμού και της εξ αποστάσεως εξουδετέρωση του αντιπάλου με τρόπο που δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει ο Γολιάθ δείχνει την κάλλιστη επιλογή τακτικής στην υπηρεσία της ακολουθητέας στρατηγικής. Το όπλο που επέλεξε να χρησιμοποιήσει ήταν προϊόν της τεχνολογίας, η δε τέχνη του σφενδονισμού προέκυψε από κατάλληλη εκπαίδευση και εξοικείωση.

Η νίκη του Δαβίδ βασίζεται στην έμμεση προσέγγιση (*indirect approach*) του Hart, η οποία προκρίνει τον αιφνιδιασμό για την επίτευξη μιας γρήγορης νίκης. (Καραγιάννης, 57). Επομένως, στην διαδικασία επιλογής νέων τακτικών και τεχνικών άμυνας, αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση η ύπαρξη του στοιχείου της έκπληξης και του αιφνιδιασμού που θα αναγκάσει τον επιτιθέμενο αντίπαλο σε αμυντική στάση και θα προσδώσει στον αμυνόμενο πολλαπλά οφέλη. Επιπλέον, η χρήση πρωτότυπων, καινοτόμων μέσων και μεθόδων πρέπει να εφαρμόζονται με αποφασιστικότητα και ταχύτητα προκειμένου να απορροφηθεί η εχθρική ισχύς, να ανακτηθεί πιθανή επιθετική πρωτοβουλία και αντεπιθετική ικανότητα του αμυνόμενου το συντομότερο δυνατό χρόνο. Τοιουτοτρόπως, «οι επιπτώσεις πάνω στο ηθικό του αντιπάλου μπορεί να είναι πολύ μεγάλες. Μπορεί να βοηθήσει στην απόκτηση της πρωτοβουλίας, να κάμψει το ηθικό του αντιμαχόμενου, να συμβάλλει στη μείωση των φίλιων απωλειών και συχνά να δώσει υλικό πλεονέκτημα όμοιο με εκείνο που παρέχει η συγκέντρωση υπέρτερων δυνάμεων». (ΓΕΣ, 1999, 22). Φαίνεται ότι, όταν άλλοι παράγοντες είναι δυσμενείς, η επιτυχία της τακτικής είναι δυνατό να εξαρτάται σχεδόν ολοκληρωτικά από τον αιφνιδιασμό.

2.2 Ανάλυση των Επίπεδων Σύγκρουσης

Στον πλαίσιο της ασφάλειας, οι αποφάσεις και οι δραστηριότητες που λαμβάνονται στο κρατικό επίπεδο κατά τη διάρκεια της ειρήνης, σε περιόδους κρίσης ή κατά τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων, διαδραματίζονται σε διαφορετικά επίπεδα, ιεραρχικά δομημένα και αλληλεπικαλυπτόμενα μεταξύ τους. Τα επίπεδα της σχεδίασης και της διεξαγωγής των στρατιωτικών επιχειρήσεων, που εμπλέκουν την ανώτατη πολιτική ηγεσία ενός κράτους ή οργανισμού μέχρι τον τελευταίο στρατιώτη, στον πολιτικο-στρατιωτικό τομέα, απεικονίζονται παρακάτω (εικόνα 1):

Εικόνα 1: Τα Επίπεδα Διεξαγωγής της Σύγκρουσης

(Σημείωση: Δημιουργήθηκε από τον συγγραφέα)

2.2.1 Πολιτικό Επίπεδο

«Ο πόλεμος είναι μια συνέχιση της πολιτικής που διεξάγεται με άλλα μέσα. Ο πολιτικός σκοπός είναι ο στόχος, ενώ ο πόλεμος είναι το μέσο για την επίτευξή του και το μέσο δεν μπορεί να θεωρηθεί ανεξάρτητο από το σκοπό», έγραψε κάποτε ο Carl Von Clausewitz (1976, 87) επισημαίνοντας την αλληλένδετη σχέση του πολιτικού με το στρατιωτικό στρατηγικό επίπεδο.

Σε ευρεία ανάλυση της παραπάνω άποψης, το πολιτικό επίπεδο αποτελεί το ανώτατο επίπεδο στην ιεραρχία, όπου καθορίζεται η επιλογή της πολεμικής δράσης, οι πολιτικοί στόχοι της και θεσπίζονται περιορισμοί στη χρήση στρατιωτικής ισχύος. Παράλληλα, εξασφαλίζονται οι απαιτούμενοι πόροι (οικονομικοί, κοινωνικοί, κ.α.) για την επιτυχή διεξαγωγή των επιχειρήσεων και λαμβάνεται η απόφαση για τη λήξη της σύγκρουσης. Σε αυτό το επίπεδο,

επιδιώκεται επίσης η διαμόρφωση ευνοϊκών διπλωματικών και οικονομικών συνθηκών, οι οποίες υποστηρίζουν τη στρατιωτική στρατηγική, με στόχο την επίτευξη των εθνικών πολιτικών σκοπών. (Μαυρόπουλος, 2012, 50).

Στο επίπεδο αυτό διαμορφώνεται η Γενική ή Υψηλή Στρατηγική ενός κράτους, μία ολοκληρωτική ανώτερη στρατηγική που περιλαμβάνει επιμέρους στρατηγικές σε όλα τα πεδία (οικονομικό, διπλωματικό, πολιτικό και στρατιωτικό) και καθορίζει τους πολιτικούς αντικειμενικούς σκοπούς (πολιτικοί ΑΝΣΚ) την περίοδο της ειρήνης, σε μια ένταση – κρίση, στον πόλεμο ή στην μεταπολεμική περίοδο. (Lidell Hart, 1967, 335-336)

2.2.2 Στρατηγικό Επίπεδο

Το στρατηγικό επίπεδο (strategic level) κατά τον Αντιστράτηγο ε.α. Παναγιώτη Μαυρόπουλο (2012, 50) αποτελεί το *«επίπεδο στο οποίο πραγματοποιείται η μετατροπή του πολιτικού στον αντίστοιχο στρατιωτικό σκοπό του πολέμου από τον ανώτατο στρατιωτικό διοικητή»*. Συνεπώς αποτελεί το ανώτατο στρατιωτικό επίπεδο και περιλαμβάνει την έμμεση ανάθεση επίτευξη των πολιτικών σκοπών της πολιτικής ηγεσίας, στη ανώτατη στρατιωτική ηγεσία, η οποία καθορίζει τους στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς (στρατιωτικοί ΑΝΣΚ) και τα μέσα για την επίτευξή τους, ήτοι τις Ένοπλες Δυνάμεις.

Στο επίπεδο αυτό χαράσσεται η Στρατιωτική Στρατηγική, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν οι Ένοπλες Δυνάμεις σε ειρηνική περίοδο, σε περιόδους έντασης- κρίσης ή κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών και μετά τη λήξη τους, για την επίτευξη των στρατηγικών ΑΝΣΚ και θα συμβάλλουν κατ' επέκταση στο επιδιωκόμενο πολιτικό αποτέλεσμα.

2.2.3 Επιχειρησιακό Επίπεδο

Το επιχειρησιακό επίπεδο (operational level) αποτελεί το νεότερο επίπεδο πολέμου, το οποίο πρωτοεμφανίστηκε στον γαλλο-πρωσικό πόλεμο του 1871, ως καινοτομία του Πρώσου Στρατάρχη Helmuth von Moltke, αλλά εισήχθη πολύ αργότερα, στη δεκαετία του 1980, στα στρατιωτικά δόγματα των περισσότερων ΝΑΤΟϊκών χωρών. (Καραγιάννης, 2022, 23)

Το Λεξικό Στρατιωτικών Όρων του Υπουργείου Άμυνας των Ηνωμένων Πολιτειών JP 1-02 DOD (2010, 176) ορίζει το επιχειρησιακό επίπεδο ως *«το επίπεδο πολέμου στο οποίο σχεδιάζονται, διεξάγονται και διατηρούνται οι εκστρατείες και οι μεγάλες επιχειρήσεις για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων εντός θεάτρων επιχειρήσεων ή άλλων επιχειρησιακών*

περιοχών». Είναι το επίπεδο στο οποίο σχεδιάζονται και διεξάγονται το σύνολο των στρατιωτικών επιχειρήσεων σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

Το επιχειρησιακό επίπεδο συνδέει το στρατηγικό με το τακτικό και αντίστοιχα η στρατιωτική δράση σε αυτό το επίπεδο συνδέει την τακτική και τη στρατηγική, δηλαδή παρέχει τα μέσα με τα οποία αξιοποιούνται οι τακτικές επιτυχίες για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων. Η στρατιωτική δράση περιλαμβάνει μια σειρά μεγάλων επιχειρήσεων οι οποίες σχεδιάζονται στο πλαίσιο μιας εκστρατείας για την επίτευξη των επιχειρησιακών αντικειμενικών σκοπών.

Η εμφάνισή του οφείλεται στην πολυπλοκότητα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, στην αύξηση της απόστασης του θεάτρου των επιχειρήσεων από το κέντρο, της γεωγραφικής επέκτασης των επιχειρήσεων και της παράτασης της χρονικής διάρκειας του πολέμου. (Μαυρόπουλος, 2012, 52).

2.2.4 Τακτικό Επίπεδο

Το τακτικό επίπεδο (tactical level of war) ορίζεται ως «το επίπεδο του πολέμου στο οποίο οι μάχες και οι εμπλοκές σχεδιάζονται και εκτελούνται για την επίτευξη στρατιωτικών στόχων που έχουν ανατεθεί σε τακτικές μονάδες ή επιχειρησιακές δυνάμεις». (Joint Chiefs of Staff, 2010, p. 234).

Οι στρατιωτικές δράσεις σε αυτό το επίπεδο, εστιάζονται στην εφαρμογή των τακτικών, των τεχνικών και μεθόδων που αναλαμβάνονται σε μια επιχείρηση ή σε μια εμπλοκή μεταξύ αντίπαλων δρώντων, για την επίτευξη των επιχειρησιακών αντικειμενικών σκοπών. Οι τακτικές και τεχνικές εφαρμόζονται συνήθως ως μεμονωμένες πράξεις, διαμορφώνονται με άλλους παράγοντες και προσαρμόζονται βάσει των διατιθέμενων τακτικών μέσων και ικανοτήτων των δυνάμεων που επιχειρούν.

2.2.5 Η σημασία των επιπέδων

Η χρήση των ανωτέρω επιπέδων, παρέχουν την πληρέστερη κατανόηση των στρατηγικών, τακτικών και μεθόδων στο μηχανισμό διαχείρισης μιας κρίσης, και αποτελούν σημαντικό εργαλείο ανάλυσης και μελέτης στη θεωρητική περιπτωσιολογική προσέγγιση της παρούσης εργασίας.

Τα παραπάνω επίπεδα, παρόλο που φαίνονται διακριτά στη θεωρία, η μεταξύ τους διαχωριστική γραμμή, στην πράξη, θολώνει ολοένα και περισσότερο, διότι η μεταξύ τους

αλληλοεπίδραση είναι δυναμική και η αλληλοεπικάλυψή τους συνεχής. Συνεπώς, «για να τερματιστεί επιτυχώς μία στρατιωτική επιχείρηση, μία εκστρατεία ή ένας πόλεμος απαιτείται πλήρης κατανόηση της εθνικής πολιτικής» και αναπόφευκτα «το πολιτικό και το στρατηγικό επίπεδο συγχωνεύονται». (Clausewitz, 1976, 111) Επιπλέον, αναλόγως με τη φύση των επιχειρήσεων, η συγχώνευση αυτή είναι πιθανή μεταξύ του στρατηγικού και του χαμηλότερου τακτικού επιπέδου, χωρίς τη μεσολάβηση του επιχειρησιακού. Για παράδειγμα, σε μη πολεμικές στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια διαχείρισης μιας κρίσης ή αποκλιμάκωσης μιας ποικιλόμορφης σύγκρουσης, τακτικές που αναλαμβάνονται στο τακτικό επίπεδο είναι πιθανόν να ανταποκρίνονται όχι μόνο στο επιχειρησιακό επίπεδο αλλά και στο στρατηγικό, στην περίπτωση όπου το τακτικό πλεονέκτημα έχει άμεση στρατηγική σημασία.

2.3 Το ρίσκο επίτευξης του σκοπού

Με βάση την εννοιολογική προσέγγιση του όρου της στρατηγικής και τα επίπεδα της σύγκρουσης που αναλύθηκαν παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι, στο σχεδιασμό και την υλοποίηση του γενικού στρατηγικού σχεδίου προκύπτουν δύο σημαντικές προκλήσεις: πρώτον ποιες δυνάμεις θα χρησιμοποιηθούν (στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική) για την επίτευξη του σκοπού και δεύτερον, με ποιο τρόπο θα χρησιμοποιηθεί η επιλεγθείσα δύναμη ή συνδυασμός αυτών, προκειμένου να υπάρξει ένα αποδεκτό κόστος (ρίσκο) της επίτευξης του σκοπού.

Το αμερικάνικο εγχειρίδιο Joint Risk Analysis (2023, B-1), ορίζει το ρίσκο ως «την πιθανότητα και τις συνέπειες ενός γεγονότος που μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την επίτευξη στρατηγικών στόχων».

«Δεδομένου ότι ο πόλεμος ο οποίος δεν αποτελεί μια πράξη αλόγιστου πάθους αλλά βρίσκεται υπό τον έλεγχο του πολιτικού σκοπού, η αξία του σκοπού πρέπει να προσδιορίζει το μέγεθος και τη διάρκεια των θυσιών που απαιτούνται για την επίτευξή του. Όταν η προσπάθεια που καταβάλλεται υπερβαίνει την αξία του πολιτικού σκοπού, τότε ο σκοπός αυτός πρέπει να εγκαταλείπεται και να επιδιώκεται η ειρήνη», υποστηρίζει ο Clausewitz (1976, 92).

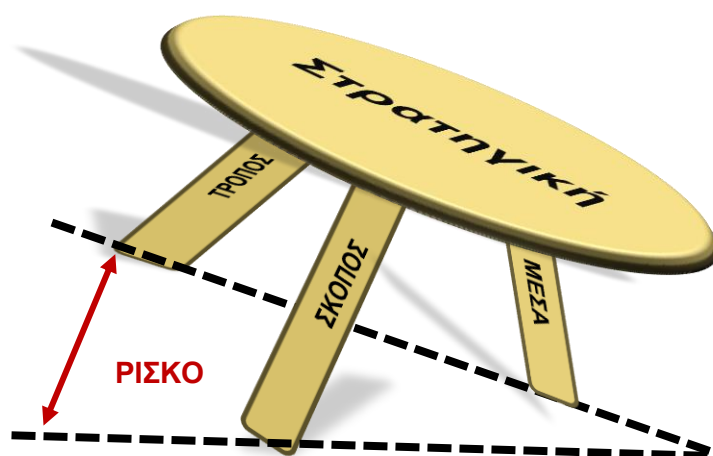
Η εκτίμηση του κόστους (ρίσκου) είναι μία δύσκολη υπόθεση καθώς αποτελεί εξίσωση πολλών παραγόντων, ποιοτικών και ποσοτικών, ενώ ο αριθμητικός υπολογισμός τους καθίσταται μη εφικτός. Στην παραπάνω άποψη του Clausewitz, ένα κράτος που επιλέγει να προσφύγει σε πολεμικές εχθροπραξίες για την επίτευξη του πολιτικού αντικειμενικού σκοπού, κατά την διαδικασία εκτίμησης του αποδεκτού κόστους της σύγκρουσης, καλείται να υπολογίσει

πέρα από τις θυσίες σε ανθρώπινες ζωές, το οικονομικό διακύβευμα και το κόστος της απώλειας υλικών, ηθικές αξίες, όπως είναι το εθνικό γόητρο, η φήμη, το εθνικό φρόνημα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ιδεολογία, των οποίων η αντικειμενική εκτίμηση είναι αδύνατη. (Μαυρόπουλος, 2012, 113)

Σύμφωνα με το Hart (1967, 336) «...*Η επιτυχία της στρατηγικής εξαρτάται, πρωτίστως και κυρίως, από έναν ορθό υπολογισμό και τον κατάλληλο συντονισμό του σκοπού και των μέσων*». Επομένως, το κόστος εφαρμογής της επιλεχθείσας στρατηγικής σε πολιτικό ή στρατηγικό επίπεδο – Υψηλή Στρατηγική ή Στρατιωτική Στρατηγική, αντίστοιχα – πρέπει να είναι σε κάθε περίπτωση αποδεκτό και να βρίσκονται σε ισορροπία τρεις θεμελιώδεις παράγοντες που μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου:

- ο Σκοπός, που αναφέρεται στον στόχο που επιδιώκεται να επιτευχθεί, πολιτικός ή στρατιωτικός στόχο, ανάλογα με το επίπεδο
- τα Μέσα ή Πόροι, που αναφέρονται πρωτίστως στις ικανότητες ενός δρώντα σε διάφορους τομείς: στρατιωτικό, διπλωματικό, οικονομικό, τεχνολογικό, πληροφοριακό τομέα κ.α. Περιλαμβάνει απτούς παράγοντες όπως είναι οι άνθρωποι, τα χρήματα, ο εξοπλισμός, και άυλους όπως το θάρρος, η ευφυΐα των ηγετών, κ.α.
- ο Τρόπος (ή η τέχνη κατά τον Hart), που αναφέρεται στη μέθοδο συνδυασμένης εφαρμογής των διαθέσιμων μέσων ή πόρων για την επίτευξη του επιθυμητού σκοπού (στρατηγικό σχέδιο). Κατά τον Hart (1967, 337) «*η τέχνη όχι μόνο μπορεί να φέρει πιο κοντά το σκοπό στα μέσα, αλλά και να προσδώσει μεγαλύτερη αξία στα μέσα, επιτρέποντας έτσι την επέκταση του σκοπού*».

Όταν δεν υπάρχει ισορροπία των παραπάνω παραγόντων, αυξάνεται το ρίσκο σε σημείο που κινδυνεύει να αποτύχει η εφαρμογή της στρατηγικής. Για την πληρέστερη κατανόηση χρησιμοποιείται το μοντέλο του διακεκριμένου καθηγητή της Σχολής Πολέμου του Στρατού των ΗΠΑ, Arthur Lykke (1989, σ.4), όπου η εφαρμοσθείσα στρατηγική στηρίζεται σε τρία ισοϋψή πόδια που αναπαριστούν το Σκοπό, τα Μέσα και τον Τρόπο. (Εικόνα 2)

Εικόνα 2: Το μοντέλο του Art Lykke (1989)

[Πηγή: Lykke, A. F., Jr. (1989)]

Όταν για παράδειγμα ο σκοπός, είναι υπερβολικά φιλόδοξος, (μη συμμετρικό πόδι στην Εικόνα 2), σε σχέση με τα διατιθέμενα μέσα και την ικανότητα των εμπλεκόμενων οργάνων να εκπονήσουν ένα κατάλληλο σχέδιο, το κόστος είναι αυξημένο, μη αποδεκτό και η στρατηγική τείνει να καταρρεύσει. (Μαυρόπουλος, 2012, 113).

Συνεπώς, «όταν το ρίσκο εκτιμάται ως μη αποδεκτό, η στρατηγική πρέπει να αναθεωρηθεί μέσω της υποβάθμισης των σκοπών ή της αλλαγής των τρόπων ή της ενίσχυσης των μέσων ή του συνδυασμού των ανωτέρω». (Μαυρόπουλος, 2012, 276-277).

2.4 Περί Ασφάλειας, Ασύμμετρης Άμυνας και Πολιτικής

Η ασφάλεια αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για την ύπαρξη και λειτουργία των κοινωνιών, των κρατών και των διεθνών σχέσεων. Στον σύγχρονο κόσμο, όπου οι παραδοσιακές στρατιωτικές απειλές συνυπάρχουν με νέες, πιο πολύπλοκες προκλήσεις, όπως η τρομοκρατία, οι κυβερνοεπιθέσεις, η παράτυπη και μαζική μετανάστευση, οι οικονομικές κρίσεις και οι περιβαλλοντικές καταστροφές, η ασφάλεια δεν περιορίζεται πλέον μόνο στην προστασία εδαφών ή συνόρων αλλά καλύπτει ένα πιο ευρύ φάσμα.

Η έννοια της ασφάλειας που χρησιμοποιείται στην παρούσα διατριβή πηγάζει και συμφωνεί με τον ορισμό και την ανάλυση αυτού που δίνει ο Barry Buzan (1983) στο έργο του

"People, States and Fear". Συνοπτικά, ο Buzan ορίζει την ασφάλεια ως μία κατάσταση έλλειψης απειλής, η οποία όμως έχει δύο διακριτά αναλυτικά επίπεδα: τον άνθρωπο ως μονάδα, και το σύστημα (είτε αυτό αποτελείται από άθροισμα ατόμων, είτε από άθροισμα κρατών).

Το διεθνές επίπεδο αφορά την αλληλεπίδραση των κρατών που συνιστούν τους κύριους δρώντες του συστήματος και δρουν διακρατικά. Εκτός όμως από τα κράτη που αποτελούν τους κύριους δρώντες του διεθνούς συστήματος, προστίθενται στη διεθνή δράση και οι μη κρατικοί παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις των κρατών. (Κουσκουβέλης, 2004, 77). Στο σύστημα αυτό, η δεδηλωμένη πρόθεση ενός κράτους να προκαλέσει ζημία εις βάρος των συμφερόντων ενός άλλου κράτους, εάν το τελευταίο δεν συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του, ορίζεται ως απειλή (Snow, 1991, 10-12). Το κρατικό επίπεδο αφορά δρώντες οι οποίοι επιδιώκουν να διαμορφώσουν καταστάσεις επηρεάζοντας το σύνολο μίας χώρας, ή που αναγκαστικά οι πράξεις τους επηρεάζουν μία χώρα (π.χ. το πυρηνικό ατύχημα στο Τσερνόμπιλ). Το ενδοκρατικό επίπεδο αφορά κυρίως άτομα, και το πώς αυτά δρουν και δέχονται επιδράσεις ως μονάδες ή υποσύνολα μίας κοινωνίας.

Σημειώνεται ότι, το κρατικό (πολιτικό σύστημα, κυβέρνηση, λαός και κοινή γνώμη, κόμματα) και το διεθνές επίπεδο (δομή και μορφή διακρατικού/διεθνούς συστήματος, κατανομή ισχύος) αποτελούν δύο ευδιάκριτα επίπεδα όπου οι δύο αυτές παραδοσιακά σφαίρες έχουν γίνει όλο και περισσότερο ταυτόσημες σε αυτό που έχει γίνει γνωστό ως ενδιάμεση πολιτική (Kegley & Wittkopf, 1999, 45-46). Επισημαίνεται ότι, η παρούσα διατριβή δεν επικεντρώνεται στο ενδοκρατικό επίπεδο ανάλυσης, δηλαδή στην ανάλυση των γνωρισμάτων και προσωπικότητας των ηγετών, την ιδεολογία και το χαρακτήρα των ατόμων που αποφασίζουν.

Στο έργο τους ο Douglas Murray και ο Paul Viotti (1994) διευκρινίζουν τη θεμελιώδη αρχή ότι η ορθή απάντηση στο «δίλημμα ασφάλειας» (security dilemma), το οποίο ταλανίζει όλα τα Κράτη – ή, με άλλους λόγους, η εξασφάλιση της συνεχούς, ανεξαρτήτου και ασφαλούς υπάρξεως – αποτελεί πρώτιστο σκοπό εκείνων που φέρουν την ευθύνη της λήψεως αποφάσεων για το παρόν και το μέλλον εκάστου κράτους.

Η πολιτική δράση των ιθυνόντων για την εξυπηρέτηση του παραπάνω σκοπού συνιστά κατά τον Huntington (2002) την Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας. Σήμερα, η προσέγγιση επί του όρου αυτού έχει καταστεί διεθνώς αποδεκτή ότι η Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας (National Security Policy), υπερβαίνει τα στενά όρια της Αμυντικής Πολιτικής και περιλαμβάνει το σύνολο των κρατικών ενεργειών που αποσκοπούν στην έγκαιρη και επαρκή διάθεση των

κατάλληλων μέσων, διά των οποίων ικανοποιείται το σύστημα ασφαλείας ενός έθνους και αποσοβείται κάθε άμεσος και ορατός κίνδυνος αλλά και κάθε λανθάνουσα απειλή κατά των εθνικών συμφερόντων.

Στο διακρατικό επίπεδο, η Εθνική Ασφάλεια από τη μια πλευρά ισοδυναμεί με την Εθνική Άμυνα, τονίζοντας τον ρόλο της ισχύος στο άναρχο διεθνές σύστημα και από την άλλη εκτείνεται πέρα από τα όρια του κράτους συμπεριλαμβάνοντας αυτό που ονομάζουμε διεθνή ασφάλεια, εμπεριέχοντας πολλούς άλλους παράγοντες όπως την πολιτική, κοινωνική, οικονομική και την περιβαλλοντική ασφάλεια. (Snow, 1991) Επομένως στην Πολιτική για την Εθνική Ασφάλεια εμπίπτει – πέραν της Εθνικής Στρατιωτικής Αμυντικής Στρατηγικής, η οποία αποσκοπεί στην αντιμετώπιση πάσης εξωτερικής απειλής (external threat) – η σχεδίαση, σε κρατικό επίπεδο, μιας Πολιτικής Εθνικής Συνόχης (Situational Security Policy, κατά Huntington), η οποία αποβλέπει στην πρόληψη ενδεχόμενης διάβρωσης (erosion) της Εθνικής Ασφαλείας από τάσεις και μεταβολές κοινωνικής, οικονομικής, δημογραφικής και οικολογικής φύσεως, οι επιπτώσεις και παρενέργειες των οποίων εκδηλώνονται σε βάθος χρόνου, καθώς επίσης και η σχεδίαση μιας Πολιτικής Εσωτερικής Ασφαλείας (Internal Security Policy, κατά Huntington), η οποία αποσκοπεί στην αποσόβηση της υπονομεύσεως (subversion) της Εθνικής Ασφαλείας εκ των έσω. (Huntington, 2002) .

Μετά την λήξη του διπολισμού εμφανίσθηκαν νέες απειλές, οι οποίες οδήγησαν σε περαιτέρω διεύρυνση του όρου «Εθνική Ασφάλεια». Αυτές διακρίνονται, κατά την τυπολογία του Charles Weston (1993), σε απειλές της εξωτερικής ασφαλείας και απειλές της εσωτερικής ασφαλείας, πέρα από τις οικονομικές και οικολογικές απειλές που δεν αναλύονται στην παρούσα εργασία.

Σύμφωνα με τον Ήφαιστο (1992), *«μία απειλή αποτελεί κίνδυνο όταν ο απειλών έχει τα μέσα και την θέληση να την πραγματοποιήσει. Ο κίνδυνος είναι η διαφορά μεταξύ της απειλής και της ικανότητας του αμυνομένου να την αντιμετωπίσει»*. Με άλλα λόγια, ο απειλών πρέπει να διαθέτει την ικανότητα να πραγματοποιήσει την απειλή (συνάρτηση της ποιότητας και ποσότητας των μέσων) και η απειλή θα πρέπει να είναι αξιόπιστη (συνάρτηση της θέλησης του απειλούντος, της ικανότητας του να αξιοποιήσει αποτελεσματικά τα μέσα που διαθέτει και της ικανότητας του να μεταδώσει στην άλλη πλευρά τα κατάλληλα μηνύματα) (Ήφαιστος, 1992, 59). Όσο οι νέες απειλές *«αλληλοεπικαλύπτονται, αλληλεπιδρούν και ενισχύουν η μία την άλλη»* Charles Weston (1993, 130), τόσο περισσότερο αυξάνεται ο κίνδυνος. Στις επιφυλάξεις

ορισμένων συγγραφέων αναφορικά με το εάν οι εξελίξεις που δεν συνοδεύονται από το στοιχείο της στρατιωτικής κινητοποίησης συνιστούν απειλές κατά της Εθνικής Ασφαλείας και Άμυνας, άλλοι εξέχοντες επιστήμονες διαπιστώνουν και υπογραμμίζουν ότι σήμερα απαιτείται ένας πολύ ευρύτερος ορισμός της Εθνικής Ασφάλειας και Άμυνας, ο οποίος σαφώς θα συμπεριλαμβάνει διπλωματικές, οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις, πέρα των στρατιωτικών.

Όσον αφορά την οικονομική διάσταση, γίνεται σαφές ότι η έννοια του κόστους είναι στενά συνδεδεμένη με την ανάπτυξη της άμυνας και την αποκατάσταση της ασφάλειας. Η σχέση αυτή δικαιολογεί το ερώτημα γιατί τα κράτη στερούν πολλές φορές ανθρώπινους, οικονομικούς και υλικούς πόρους από κρατικούς κοινωνικούς τομείς, όπως αυτούς της δημόσια υγείας ή εκπαίδευσης, προκειμένου να εξασφαλίσουν πόρους για την ασφάλειά τους. Η χρηματοδότηση της άμυνας, εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας και δυσχεραίνει το βιοτικό επίπεδο των πολιτών της, μέσω της αύξησης φορολόγησης, της μείωσης μισθών κλπ. Από την άλλη πλευρά, οι αμυντικές δαπάνες στο πλαίσιο μιας αξιόπιστης πολεμικής προετοιμασίας αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα για την αντιμετώπιση μιας απειλής – πραγματικής ή υποθετικής – και κατ' επέκταση ένα σημαντικό «εργαλείο» για την ικανοποίηση του αισθήματος ασφάλειας μιας κοινωνίας (Λυμπέρης, 1993, 22). Επομένως, στο δίλημμα που προκύπτει μεταξύ της άμυνας – ασφάλειας και της οικονομικής ανάπτυξης - κοινωνικής ευημερίας, τα κράτη καταφεύγουν στην εξεύρεση πρακτικών, οι οποίες όχι μόνο θα εξισορροπήσουν τα κόστη των στρατιωτικών δαπανών, αλλά θα προσφέρουν πολλαπλά οφέλη σε άλλους τομείς, όπως ο κοινωνικός και ο οικονομικός τομέας, καθιστώντας την άμυνα ασύμμετρη.

Σε όλες τις περιπτώσεις, η ανάγκη για ασφάλεια οδηγεί στη δημιουργία και διαμόρφωση της άμυνας ενός κράτους ή οργανισμού, για την προστασία του από τις παραδοσιακές ή νέες απειλές. Όπως υποστηρίζει ο Thomas Schelling (1986, 36) *«οι απειλές για την άμυνα ενός κράτους θεωρούνται από τη φύση τους αξιόπιστες, ενώ οι απειλές για την υπεράσπιση συμφερόντων στο εξωτερικό πρέπει να καταστούν αξιόπιστες»*.

Όταν υπάρχει θέμα προέκτασης της άμυνας εκτός των κρατικών συνόρων μιας χώρας, ή όταν ανακύπτουν ενδιάμεσοι κίνδυνοι, το «δίλημμα άμυνα ή επίθεση» οξύνεται. Το δίλημμα που προκύπτει, σύμφωνα με τον Παναγιώτη Ήφαιστο (1992), σχετίζεται με το οικονομικό κόστος και τις πολιτικο-στρατιωτικές προτεραιότητες. *«Όταν η άμυνα του αποτρέποντος την απειλή παρουσιάζει αδυναμίες, είναι ελκυστική η ιδέα απόκτησης ικανοτήτων επιθετικών κτυπημάτων με υψηλό κόστος για τον επιτιθέμενο/αποτρεπόμενο. Όσο οι αμυντικές ικανότητες είναι ανεπτυγμένες,*

τόσο λιγότερο καθίσταται αναγκαία η απόκτηση επιθετικών ικανοτήτων, και αντίστροφα.»(Ηφαιστος, 1992, 90). Σε κάθε περίπτωση λαμβάνεται υπόψη το ρίσκο ανάληψης της εκάστοτε στρατηγικής.

Σε χαμηλότερο επίπεδο, η επιλογή της κάλλιστης τακτικής στην ακολουθητέα στρατηγική άμυνας καθώς και ο στόχος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το στοιχείο της καινοτομίας, της έκπληξης, του αιφνιδιασμού και τον μεγαλύτερο ψυχολογικό αντίκτυπο με τον μικρότερο μειονεκτικό κίνδυνο αποτυχίας. Επομένως όλα υπόκεινται σε αλλαγές. Οι επιτιθέμενοι έχουν πρωταρχικό ρόλο στην ανάληψη πρωτοβουλίας και αναζητούν συνεχώς τις πιο αναμενόμενες επιθέσεις σε στόχους με το μεγαλύτερο βαθμό ευπάθειας - τρωτότητας. Οι αμυνόμενοι πρέπει όχι μόνο να μειώσουν την ευπάθεια πιθανών στόχων, αλλά πρέπει παράλληλα να αναλάβουν νέες πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της ορθολογικής διαχείρισης μιας κρίσης, να προβλέψουν νέες τακτικές και νέες επιλογές στόχων, να ανακαλύψουν έξυπνες τεχνικές και νέες τακτικές αντιμετώπισης απειλών, με το ελάχιστο δυνατό κόστος που θα προσδώσει ένα δυσανάλογο αποτέλεσμα με πολλαπλά οφέλη στην οικονομία, κοινωνία και ασφάλεια μιας χώρας.

«Ως προς την οικονομική πτυχή, με δεδομένο προϋπολογισμό, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο είναι προσηφορότερη η απόκτηση επιθετικών ή αμυντικών οπλικών συστημάτων. Εκτός των άλλων παραγόντων που υπεισέρχονται, το οικονομικό δίλημμα έγκειται στο κατά πόσο ο αποτρέπων είναι υποχρεωμένος να δαπανά ένα δολάριο περισσότερο ή λιγότερο για αμυντικά συστήματα, σε αντιστάθμισμα των αντίστοιχων δαπανών του αποτρεπόμενου για επιθετικά συστήματα.» (Ηφαιστος, 1992, 90).

Ο όρος Πολιτική Εθνικής Άμυνας και Ασφάλειας, κατά τον Γεώργιο Γερούλη (2015, 7) πρέπει να προσαρμόζεται στις διαφοροποιούμενες κάθε φορά καταστάσεις, να επανασχεδιάζεται ευφυώς και να εφαρμόζεται με τρόπο που να εξασφαλίζει ταχεία, βιώσιμη, αποτελεσματική και οικονομικά εφικτή μέθοδο υποστήριξης Εθνικής πολιτικής, προσφέροντας παράλληλα πολλαπλά ανταποδοτικά οφέλη και συναφείς υπηρεσίες που υπηρετούν άμεσα ή έμμεσα την γενικότερη εθνική αναπτυξιακή προσπάθεια. Τα χαρακτηριστικά της πολιτικής αυτής, είναι η ευφυής προσαρμογή της στις τρέχουσες και μελλοντικές ανάγκες, και η πολλαπλασιαστική αποτελεσματικότητα μειωμένου κόστους και πολλαπλών ωφελημάτων που θα προκύψουν από τις ασκούμενες πρακτικές. Το ευφύες της προσαρμογής θα πρέπει να βασίζεται στην καινοτομία, στις βελτιωμένες ικανότητες ανάλυσης των προβλημάτων και των

αναγκών και της ευρηματικής σύνθεσης των λύσεων με επαγγελματική μεθοδολογία βασισμένη κυρίως στην εμπειρία και την τεχνογνωσία.

Κάθε χώρα καθορίζει τους εθνικούς της αντικειμενικούς σκοπούς (ΑΝΣΚ), η επίτευξη των οποίων εξυπηρετεί τα εθνικά της συμφέροντα. Οι εθνικοί ΑΝΣΚ αποτελούν τη βάση για τη διαμόρφωση της Εθνικής Πολιτικής την οποία χαράζει μια κυβέρνηση προσδιορίζοντας το πλαίσιο των ενεργειών, καθώς και το γενικό προσανατολισμό της χώρας, τόσο για την αντιμετώπιση των εσωτερικών απειλών σε ενδοκρατικό επίπεδο, όσο και των ποικιλόμορφων εξωτερικών σε κρατικό και διεθνές επίπεδο. (ΓΕΣ, 1999, 5). Δεδομένης της ασυμμετρίας στη σύγχρονη εποχή, που δημιουργεί συνεχώς κίνητρα για την προσφυγή σε ορισμένα μέσα, μεθόδους πολέμου και τρόπους αντιμετώπισης των νέων ή μακροχρόνιων απειλών, η Πολιτική Εθνικής Άμυνας και Ασφάλειας οφείλει να υπαγορεύεται από μια ολοκληρωμένη στρατηγική ικανή να επιτύχει τους εθνικούς ΑΝΣΚ, χαμηλού κόστους με μεγάλες όμως αμυντικές και αντεπιθετικές δυνατότητες και την εφαρμογή ευφών τακτικών και μεθόδων τύπου Δαβίδ – Γολιάθ.

Στο παραπάνω πλαίσιο, με έξυπνες μεθόδους βασισμένες στην μεγάλη εμπειρία, τεχνογνωσία και ευφυή προσαρμογή στα σύγχρονα μεταβαλλόμενα πεδία μάχης διαμορφώνεται η Πολιτική Ασύμμετρης Άμυνας & Ασφάλειας. *«Στοχεύει να επιτύχει όχι μόνο την διατήρηση αποδεκτού ορίου συσχετισμού δυνάμεων αλλά ένα ασύμμετρο θετικό αποτέλεσμα ελαχίστου κόστους και ισχυρής αποτρεπτικής δύναμης, που δημιουργεί στον αντίπαλο βαθμό ρίσκου πολύ μεγαλύτερο του ανεκτού εκ μέρους του, επιβάλλοντας στην ουσία τους επιζητούμενους πολιτικούς όρους»*. (Γερούλης, 2015, 14)

2.4.1 Παθητική Άμυνα

Προσεγγίζοντας εννοιολογικά την παθητική άμυνα *«θεωρείται η άμυνα που υιοθετείται από τον αμυνόμενο για να μειώσει την επιθετική αποτελεσματικότητα του επιτιθέμενου και να ενισχύσει στην συνέχεια την δική του αμυντική ισχύ σε όλο το εύρος των επιχειρήσεων»*. Η εφαρμογή της, ως μέρος μιας ευρύτερης ασύμμετρης άμυνας παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον. *«Η συγκεκριμένη μορφή άμυνας (τακτικά και τεχνολογικά), αφενός καθορίζει τις ελάχιστες απαιτούμενες δυνάμεις, ποιοτικά και ποσοτικά, που απαιτούνται από αμφοτέρους δρώντες προκειμένου να επιτύχουν τους αντικειμενικούς τους*

σκοπούς και αφετέρου προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό το κόστος της σχεδιαζόμενης άμυνας». (Γερούλης, Παπασωτηρίου, Καραφίλης, Μαρκόπουλος, 2003, σ.2)

Η παθητική άμυνα αναφέρεται σε τεχνικές και μέτρα που εφαρμόζονται για την προστασία από επιθέσεις, χωρίς την ενεργή εμπλοκή σε μάχη, όπως συμβαίνει στην ενεργητική άμυνα ή στην αντεπίθεση. Στόχος της είναι η παρεμπόδιση ή ελαχιστοποίηση της αποτελεσματικότητας των οπλικών συστημάτων και των μέσων επιτήρησης και συλλογής πληροφοριών που χρησιμοποιεί ο επιτιθέμενος δρών. Οι κύριες αρχές της αφορούν:

(1) Αποφυγή της Σύγκρουσης: Η επιλογή της απομάκρυνσης ή της αποφυγής μιας επικίνδυνης κατάστασης, όταν αυτό είναι δυνατό, προκειμένου να αποφευχθεί η άμεση αντιπαράθεση.

(2) Χρήση Προστατευτικών Μέσων: Η εφαρμογή μέτρων όπως η εγκατάσταση συστημάτων παρακολούθησης, ανίχνευσης κινήσεων και συναγερμού, η χρήση αλεξίσφαιρων υλικών ή άλλων τεχνολογιών που μειώνουν τη δυνατότητα εντοπισμού των ημέτερων αμυντικών θέσεων, εγκαταστάσεων και δυνάμεων, κατά τη διάρκεια μιας εχθρικής επίθεσης.

(3) Ενίσχυση της Υφιστάμενης Άμυνας: Εκμετάλλευση φυσικών ή δημιουργία τεχνητών διαδρόμων μεταφοράς και επικοινωνίας, όπως η κατασκευή χαρακωμάτων, υπόγειων τούνελ, αλλά και εμποδίων που καθιστούν δυσκολότερη την πρόσβαση του επιτιθέμενου, όπως η κατασκευή οχυρώσεων, τάφρων και οδοφραγμάτων.

Για την επίτευξη δυσανάλογων αποτελεσμάτων, οι τακτικές της πρέπει να απέχουν από την χρήση οικονομικά δυσβάστακτων στρατιωτικών εξοπλισμών, να εφαρμόζονται με καινοτόμο τρόπο και να βασίζονται στη αξιοποίηση κατάλληλων χαμηλού κόστους τεχνολογικών μέσων, ικανά να αποτρέψουν την προσβολή υφιστάμενων ευαίσθητων εγκαταστάσεων – στρατιωτικά κέντρα διοίκησης και ελέγχου, αποθήκες οπλισμού, πυρομαχικών και εφοδίων – να ελαχιστοποιήσουν την έκταση των δημόσιων ζημιών και να μεγιστοποιήσουν την επιβιωσιμότητα του ανθρώπινου παράγοντα σε πολεμικές επιχειρήσεις.

Η ασύμμετρη παθητική άμυνα συνδέεται με την κάλυψη, την παραπλάνηση, την παραλλαγή, την απόκρυψη και την κατασκευή αμυντικών οχυρώσεων και κωλυμάτων, που δεν απαιτούν υπέρογκα κόστη εφαρμογής και δύναται με έξυπνη – ευέλικτη και καινοτόμα αξιοποίηση να προσδώσουν πολλαπλά οφέλη σε διάφορους τομείς μιας χώρας πέρα από την αμυντική σχεδίαση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Οχυρωματική Τάφος του Έβρου που σχεδιάστηκε με δωρεά πολιτών, εκτελέστηκε από το Μηχανικό του Στρατού Ξηράς (κόστος

περίπου 5.000.000 ευρώ έναντι 200.000.000 ευρώ αν το έργο είχε ανατεθεί σε ιδιωτικές εταιρείες) προσφέροντας πολλαπλά οφέλη στον αγροτικό και τουριστικό τομέα, την ασφάλεια και την προστασία του οικοσυστήματος, χωρίς να υπολογίζεται το επιχειρησιακό όφελος και η ζημιά που προκαλεί στον αντίπαλο.

2.5 Ασύμμετρες Συγκρούσεις και Ασυμμετρίες Μεταξύ Δρώντων

Η ασύμμετρη σύγκρουση συνιστά μια μορφή αντιπαράθεσης που διαφοροποιείται από τις παραδοσιακές πολεμικές αναμετρήσεις, καθώς εμπλέκει αντιπάλους με σημαντικές διαφορές σε κρίσιμες παραμέτρους. Οι αντίπαλοι αυτοί δυνατόν να παρουσιάζουν διαφορές ως προς την δομική τους υπόσταση ή ως προς το νομικό καθεστώς που τους διέπει· συχνότερα εμφανίζουν ανισορροπία ως προς τις στρατιωτικές, οικονομικές και τεχνολογικές τους δυνατότητες. Δυνατόν να διαφέρουν στις στρατηγικές και τακτικές που εφαρμόζουν, αλλά και στους στόχους που επιδιώκουν, καθιστώντας τη σύγκρουση πιο περίπλοκη και απρόβλεπτη.

2.5.1 Ασύμμετρες Συγκρούσεις

Ο όρος ασυμμετρία αναφέρεται σε μια κατάσταση δυσαναλογίας, ανισότητας ή ανισορροπίας μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών σε διάφορα πλαίσια, όπως στις διεθνείς σχέσεις, τη στρατηγική και την οικονομία. Στη σύγχρονη εποχή η ασυμμετρία καλύπτει το όλο το φάσμα της σύρραξης, από το τακτικό, στο επιχειρησιακό και στρατηγικό επίπεδο, ενώ η τάση της αυξανόμενης δυσαναλογίας μεταξύ των αντιπάλων, αποτελεί χαρακτηριστικό της σύγχρονης σύγκρουσης.

Στην περίπτωση επαναστατικών πολιτικών οντοτήτων, η ασυμμετρία είναι εμφανής και έντονη, με αποτέλεσμα οι ομάδες αυτές να καταφεύγουν σε μη συμβατικές επιχειρήσεις και τακτικές για να την εξισορροπήσουν. (Μαυρόπουλος, 2012, 90) Ο ανταρτοπόλεμος ως προέκταση μιας ευρείας εξέγερσης ή επανάστασης, είναι μια μορφή διεξαγωγής ενός πολέμου που υιοθετείται όλο και περισσότερο από επαναστατημένους λαούς που συνθέτουν μη κρατικές πολιτικές οντότητες, καθόσον προσφέρει δυσανάλογα οφέλη σε σύγκριση με τον παραδοσιακό, συμμετρικό πόλεμο μεταξύ κρατών. Στο πλαίσιο αυτό, οι εξεγερμένοι αντάρτες δρώντας σε μικρές, μυστικές συνήθως ομάδες χωρίς αναγνωρισμένο έδαφος, συμμετέχουν σε ασύμμετρες δράσεις έναντι ισχυρότερων αντιπάλων, ελαχιστοποιώντας τον κίνδυνο επιβολής αντιποίνων

που θα καλούνταν να αντιμετωπίσει ένα κράτος, προκειμένου να υπερασπιστούν το υποστηρικτικό τους κοινωνικό σύνολο, τις ελευθερίες και τα δικαιώματά τους (πολιτικά, πολιτισμικά, κοινωνικά, οικονομικά).

«Ο ανταρτοπόλεμος διεξάγεται από τους λίγους, αλλά εξαρτάται από την υποστήριξη των πολλών. Αν και από τη φύση του αποτελεί την πιο ατομική μορφή δράσης, μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά και να επιτύχει τον σκοπό του μόνο όταν υποστηρίζεται συλλογικά από τη συμπάθεια των μαζών. Γι' αυτόν τον λόγο τείνει να είναι πιο αποτελεσματικός όταν συνδυάζει μια έκκληση για εθνική αντίσταση ή επιθυμία για ανεξαρτησία με μια έκκληση προς έναν πληθυσμό που βιώνει κοινωνική και οικονομική δυσарέσκεια, μετατρέπόμενος έτσι σε επαναστατικό με την ευρύτερη έννοια του όρου».(Liddell Hart, 1967, 379)

Αν και τα επαναστατικά κινήματα διαφέρουν μεταξύ τους όσον αφορά τους πολιτικούς σκοπούς και τις στρατηγικές που εφαρμόζουν για να τους πετύχουν (τρομοκρατία, ανταρτοπόλεμο, κυβερνοεπιθέσεις, ψυχολογικές – πληροφοριακές επιχειρήσεις), όλα συνδυάζουν διάφορες δραστηριότητες, ένοπλες και μη, οι οποίες έχουν ως βάση την λαϊκή υποστήριξη. Με την εφαρμογή συνδυασμένων τακτικών με συμβατικά και ασύμμετρα μέσα στοχεύουν να πλήξουν κρίσιμες υποδομές, να αποσταθεροποιήσουν κυβερνήσεις και να κερδίσουν την κοινωνική υποστήριξη. Αμφότερα οι αντιμαχόμενες πλευρές στον επαναστατικό πόλεμο, στην προσπάθειά τους να επηρεάσουν τους αντιπάλους τους, τον τοπικό πληθυσμό, καθώς και τη διεθνή κοινή γνώμη μέσω ενεργειών, διακηρύξεων και εικόνων, μετατρέπουν την σύγκρουση σε ένα πόλεμο ιδεών, δηλαδή σε ένα παρατεταμένο επικοινωνιακό αγώνα για πολιτική αξιοπιστία και νομιμοποίηση.

Στις ασύμμετρες μάχες, οι εμπλεκόμενοι φορείς συχνά προσπαθούν να αντισταθμίσουν τη στρατιωτική ανισότητα χρησιμοποιώντας ανορθόδοξες τακτικές που στοχεύουν κυρίως στην ψυχολογική διάσταση της σύγκρουσης (έμμεση προσέγγιση). Αυτές οι τακτικές δεν επικεντρώνονται αποκλειστικά στην άμεση καταστροφή ή την κατοχή εδαφών, όπως παραδοσιακά στρατιωτικά δόγματα. Αντίθετα, επιδιώκουν να κλονίσουν το ηθικό του αντιπάλου και να αναδείξουν την αδυναμία των κρατικών αρχών.

Σημειωτέον, την τελευταία περίπου δεκαετία στο πλαίσιο της ασυμμετρίας αναπτύχθηκε ένας ευρύτερος όρος, αυτός της υβριδικής σύγκρουσης. Ο όρος του υβριδικού πολέμου (hybrid warfare), ο οποίος προσεγγίζεται κυρίως από ξενόγλωσσες πηγές, πρωτοεμφανίστηκε μετά την λήξη του πολέμου Ισραήλ – Χεζμπολάχ στο Λίβανο το 2006, όπου ο μη κρατικός δρώντας

(Χεζμπολάχ) φάνηκε να πετυχαίνει μια πολιτική νίκη εναντίον του υπέρτερου αντιπάλου του (Ισραήλ). (Καραγιάννης, 2022, 29)

Ο διακεκριμένος ερευνητής του Πανεπιστήμιου Εθνικής Άμυνας στην Ουάσιγκτον, αντισυνταγματάρχης ε.α. Frank Hoffman (2009) ο οποίος προσέγγισε πρώτος την παραπάνω έννοια συμπέρανε ότι τα όρια μεταξύ διακρατικών και ενδοκρατικών πολέμων γίνονται πλέον δυσδιάκριτα και παράλληλα υποστήριξε ότι *«στον υβριδικό πόλεμο ο αντίπαλος είναι πιθανόν να εξαπολύσει μοναδικές συνδυαστικές απειλές»*. Στην παραπάνω άποψη *«οι υβριδικοί πόλεμοι ενσωματώνουν ένα φάσμα διαφορετικών μέσων πολέμου, περιλαμβάνοντας συμβατικές ικανότητες, ακανόνιστες τακτικές και σχηματισμούς, τρομοκρατικές ενέργειες, αδιάκριτη βία και εξαναγκασμό και εγκληματική δράση»* (Hoffman, 2007, 8). Γενικά, θα μπορούσε να οριστεί ως μια μορφή πολέμου που διεξάγεται με τη χρήση συμβατικών και μη συμβατικών επιχειρήσεων όπως ο κυβερνοπόλεμος, η υποδαύλιση των εθνοτικών συγκρούσεων, ο ανταρτοπόλεμος, οι ψυχολογικές επιχειρήσεις με τη χρήση της προπαγάνδας ή/και της παραπληροφόρησης, η εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών, για την επίτευξη των επιδιωκόμενων πολιτικών σκοπών.

Η ανωτέρω έννοια αποτελεί μια μορφή σύρραξης πολύπλευρη και πολυσύνθετη, η οποία οφείλει την ύπαρξή της στην σύγκλιση των διαφόρων μέσων και στοιχείων. Η νατοϊκή εκδοχή του όρου hybrid warfare περιγράφει τη σύγκρουση, με την ταυτόχρονη χρήση συμβατικών και ανορθόδοξων μεθόδων πολέμου, και *περιλαμβάνει κρατικούς ή μη-κρατικούς δρώντες, οι οποίοι προσπαθούν να επιτύχουν τους σκοπούς τους χωρίς να περιορίζονται στο φυσικό πεδίο της μάχης χρησιμοποιώντας κρυφά και φανερά μέσα, όπως παραπληροφόρηση, κυβερνοεπιθέσεις, οικονομική πίεση και ανάπτυξη παράτυπων ένοπλων ομάδων και χρήση τακτικών δυνάμεων*. (NATO, 2021).

Σε μια υβριδική μάχη, ένα κράτος ή μη κρατικός οργανισμός, συνήθως το ασθενέστερο, το οποίο δεν μπορεί να επικρατήσει σε μια συμβατική σύγκρουση ή ακόμη και να ανταγωνιστεί πολιτικά, στρατιωτικά ή οικονομικά έναν ανώτερο αντίπαλο, επιλέγει έναν συνδυασμό στρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέσων για να διχάσει και να νικήσει τους ισχυρότερους αντιπάλους του χωρίς να καταφύγει σε πόλεμο πλήρους κλίμακας. *«Η «εργαλειοθήκη» του υβριδικού πολέμου περιλαμβάνει στοιχεία ή «σκέλη», όπως πολιτικό, διπλωματικό, οικονομικό και οικονομικό πόλεμο, νομικό (νόμιμο), καθώς και κοινωνικο-πολιτιστικές προσπάθειες, με υποδομές, πληροφορίες, και εγκληματικές ομάδες που χρησιμοποιούνται ευρέως»* (Voyger, 2021).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα υβριδικού δράντα αποτελεί η Τουρκία, όπως θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο, η οποία εκμεταλλευόμενη την προσφυγική – μεταναστευτική κρίση, μετέτρεψε σε μοχλό πίεσης χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες προκειμένου να επιτύχει την πολιτική της ατζέντα.

Οι υβριδικές επιχειρήσεις δεν αποτελούν νέο φαινόμενο, καθώς τακτικές αυτού του είδους χρησιμοποιούνταν ήδη από την αρχαιότητα. Ένα από τα πρώτα παραδείγματα υβριδικού πολέμου μπορεί να εντοπιστεί στο σχέδιο του Οδυσσέα, βασιλιά της Ιθάκης, για την κατάληψη της Τροίας κατά τον Τρωικό Πόλεμο. Το στρατηγικό αυτό σχέδιο περιλάμβανε διάφορες υβριδικές τακτικές, όπως την εκστρατεία παραπληροφόρησης με διασπορά ψευδών ειδήσεων (fake news) περί υποτιθέμενης λήξης του πολέμου, την παραπλάνηση των Τρώων μέσω της προσποιητής αποχώρησης των στρατευμάτων και τελικά, τη δημιουργία του «έξυπνου» Δούρειου Ίππου, ενός πρωτότυπου τεχνολογικού προϊόντος της εποχής, που επέτρεψε στους Έλληνες να εισβάλουν στην πόλη.

Οι ασυμμετρίες σε μια αντιπαράθεση, περιλαμβάνουν διαφορές οργάνωσης, αξιών (νομικό καθεστώς, δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα), μέσων, μεθόδων ισχύος (διπλωματική, οικονομική, στρατιωτική) και χρόνου (Pfanner, 2005, 151). Αυτές οι προσεγγίσεις δείχνουν, τουλάχιστον, τον ευρύ, συνολικό χαρακτήρα αυτής της έννοιας, και την αυξανόμενη σημασία του στις προκληθείσες κρίσεις και αναδυόμενες συγκρούσεις του 21ου αιώνα.

2.5.2 Διαφορές Κρατών και Μη Κρατικών Οντοτήτων Φορέων

Στο διεθνές σύστημα παρατηρούμε ένα σύνολο δράντων που όχι μόνο αλληλοεπηρεάζονται, αλλά διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Αν και οι κυρίαρχοι του συστήματος είναι τα κράτη, τα οποία διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την ισχύ, σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση των αποφάσεων και των στρατηγικών, παίζουν επιπλέον οι μη κρατικές οντότητες, όπως μία εθνοτική μειονότητα ενός κράτους ή μία συνομοσπονδία κοινοτήτων ίδιου έθνους σε περισσότερα κράτη, οι οποίες θεωρούνται κατά κανόνα ασθενέστερες. Επομένως πέρα από την κύρια γραμμή διαχωρισμού των κρατών, δηλαδή την ισχύ (οικονομική, στρατιωτική, πολιτική, κοινωνική), η δομική υπόσταση των δράντων αποτελεί μία διάκριση που κυμαίνεται μεταξύ κρατικών και μη κρατικών οργανισμών. Οι κρατικές οντότητες αναγνωρίζονται ως κυρίαρχοι εντός της εδαφικής τους δικαιοδοσίας και διαθέτουν κεντρικές ένοπλες δυνάμεις, ενώ τα «μη κράτη» αναζητούν την διεθνή αναγνώριση και λειτουργούν υπό

μια πιο διάχυτη αλυσίδα διοίκησης. Τοιουτοτρόπως, μια αντιπαράθεση μεταξύ κράτους και μη κρατικής οντότητας, όπως η μακροχρόνια διαμάχη της Τουρκίας με το ΡΚΚ, θεωρείται επίσης ασύμμετρη.

Οι κρατικοί και μη κρατικοί δρώντες τείνουν να είναι τόσο διαφορετικοί όσον αφορά τις κουλτούρες, τους στόχους και τις στρατηγικές τους, γεγονός το οποίο προκαλεί αβίαστα ασυμμετρία σε κάθε πτυχή της μεταξύ τους σχέσης, είτε πρόκειται για διένεξη είτε για επίλυση ενός ζητήματος συμφερόντων. Η καθ' αυτή ασυμμετρία της αντιπαράθεσης αποτελεί συνήθως εμπόδιο στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων προκειμένου να αναζητηθεί η από κοινού ειρηνική επίλυση της κρίσης. Το κράτος, ως ισχυρός και αδιάλλακτος παίχτης της διαμάχης, δυσκολεύεται να αναγνωρίσει τη μη κρατική οντότητα ως «αντάξιο συνομιλητή» και με αυτόν τον τρόπο να νομιμοποιήσει εν μέρει τους ισχυρισμούς της άλλης πλευράς. (Ηρακλείδης, 2015, 118).

Τα κράτη ως ορθολογικοί δρώντες ασκούν, κατά κανόνα, νόμιμα τη βία και συνήθως διατηρούν το ηθικό πλεονέκτημα όταν πολεμούν μη κρατικούς οργανισμούς, όπως είναι οι αντάρτες. Τοιουτοτρόπως, ο ισχυρότερος δρών χρησιμοποιεί ευρέως τη στρατιωτική δύναμη, οδηγώντας πολλές φορές την κρίση σε πόλεμο, με το ανάλογο ρίσκο, αποδεκτό ή μη. Υπενθυμίζεται η περίπτωση των ΗΠΑ στο Βιετνάμ, όπου διεξήγαγαν εναέριους βομβαρδισμούς χρησιμοποιώντας εμπρηστικές βόμβες Napalm.

2.5.3 Νομική Ασυμμετρία

Η αναφορά του Θουκυδίδη (1998, Ε' 89), μέσα από τη διήγηση του διαλόγου μεταξύ Αθηναίων – Μηλίων κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, ότι «...στις ανθρώπινες σχέσεις τα νομικά επιχειρήματα έχουν αξία όταν εκείνοι που τα επικαλούνται είναι περίπου ίσοι σε δύναμη και ότι, αντίθετα, ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του το επιβάλλει η αδυναμία του...», επισημαίνει την νομική ασυμμετρία που δημιουργεί ο ισχυρός εις βάρος του ασθενέστερου αντιπάλου και γενικότερα τη ρύθμιση των κανόνων του διεθνές δικαίου από τον ισχυρότερο δρώντα με κύριο γνώμονα την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα επιβολής του δικαίου του ισχυρού, αποτελεί η σημερινή πολιτική προσέγγιση της κυβέρνησης Τραμπ, η οποία επηρεάζει τις διακρατικές σχέσεις σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Το δίκαιο μεταξύ των κρατών διαμορφώνεται από το συμφέρον. Οι σχέσεις μεταξύ των κρατών με άνισες ικανότητες δεν ρυθμίζονται από ένα αυστηρό πλαίσιο κανόνων του διεθνούς δικαίου, όπου τα κράτη δεσμεύονται να ενεργήσουν βάσει αυτού. Το συμφέρον αποδεικνύεται τις περισσότερες φορές ισχυρότερο κίνητρο από το δίκαιο, στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των κρατών. Το διττό ερώτημα που προκύπτει, είναι το κατά πόσο «νομιμοποιούνται» είτε νομικά είτε ηθικά οι βίαιες ενέργειες ενός κράτους με την υιοθέτηση επιθετικής, επεκτατικής ή καταπιεστικής πολιτικής και σε ποιο βαθμό μπορεί ένα κράτος να χρησιμοποιήσει μεθόδους, που αντίκεινται στην άμεση προσέγγιση της έννοιας του διεθνούς δικαίου, για την υπεράσπιση των εθνικών του συμφερόντων ή των συμφερόντων τρίτων. Η νομιμοποίηση των δράσεων ανάλογα με τα επίπεδα, κρατικό ή διεθνές, διακρίνεται αντίστοιχα σε εσωτερική και διεθνή.

Η εσωτερική νομιμοποίηση αναφέρεται στη συναίνεση των πολιτών ενός κράτους στη διεξαγωγή επιχειρήσεων από τις ένοπλες δυνάμεις που δρουν κατά τις επιταγές της πολιτικής ηγεσίας. Αποτελεί βασική προϋπόθεση άσκησης εξωτερικής πολιτικής καθόσον οι ηγέτες προστρέχουν στην κοινή γνώμη και ζητούν την εσωτερική νομιμοποίηση των προτάσεων τους που αφορούν σε βλέψεις, διεκδικήσεις εξωτερικών συμπεριφορών και υιοθέτηση των ανάλογων δράσεων (Καμπούρης, 2010, 62). Η άσκηση της Στρατιωτικής Στρατηγικής ενός κράτους για τη διαχείριση μιας κρίσης πρέπει να υποστηρίζεται από τους πολίτες, δηλαδή να την ενστερνίζονται και να την υπηρετούν, διαφορετικά αποτυγχάνει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επέμβαση των ΗΠΑ στο Κόσσοβο, με την οποία η αμερικάνικη κοινή γνώμη βρέθηκε σύμφωνη. Οι ανελέητοι βομβαρδισμοί και το θέαμα χιλιάδων προσφύγων δεν κατόρθωσαν να μεταστρέψουν το κοινό αίσθημα των Αμερικάνων οι οποίοι είχαν πειστεί από τον πρόεδρό τους Μπιλ Κλίντον, ότι ό,τι γίνεται ήταν για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και συνεπώς δέχθηκαν να υποστούν το υψηλό κόστος αυτών των επιχειρήσεων αδιαμαρτύρητα. Στη σύγχρονη εποχή, ο ρόλος των ΜΜΕ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επίτευξη της εσωτερικής νομιμοποίησης και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και στάσης.

Η διεθνής νομιμοποίηση ως μέρος του διεθνούς δικαίου ρυθμίζει τους κανόνες διεξαγωγής των ένοπλων συγκρούσεων μέσα από διεθνείς συνθήκες και συμφωνίες. Αποτελεί παράγοντα ενίσχυσης της εξωτερικής πολιτικής και έρχεται σε αντίθεση με τη φύση της ρεαλιστικής πολιτικής της οποίας πρώτος εισηγητής υπήρξε ο Θουκυδίδης. Η μεγιστοποίηση του κρατικού συμφέροντος μέσα στο ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα που είναι ο γνώμονας άσκησης της ρεαλιστικής πολιτικής, είναι αντιφατική με την αναζήτηση της διεθνούς

νομιμοποίησης, η οποία συνδέεται με την έννοια του δικαίου και όχι με την έννοια του συμφέροντος. Αν και τα κράτη στοχεύουν σε αυτήν, ορισμένα, ιδιαίτερα τα αυταρχικά φαίνεται να την αγνοούν. (Καμπούρης, 2010, 61) Η επί σειρά ετών αμφιλεγόμενη επιθετική πολιτική της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας και των Κούρδων και η αναζήτηση νομιμοποίησης των δράσεών της, τόσο σε κρατικό όσο και διεθνές επίπεδο, αποτελεί ενδεικτική περίπτωση των παραπάνω.

Επομένως στα σύγχρονα μεταβαλλόμενα περιβάλλοντα ασφαλείας που απαιτούν διαχείριση κρίσεων, αντιμετώπιση απειλών και επίλυση διαφορών, η νομιμότητα συνδέεται στενά με τη δικαιολόγηση και αποδοχή των μέτρων που λαμβάνονται από τις αρμόδιες αρχές.

2.5.4 Διαφορές Ικανοτήτων

Συχνά υποστηρίζεται πως οι συγκρούσεις στις οποίες οι αντιμαχόμενοι δρώντες με διαφορετικές ικανότητες που πηγάζουν από άνισους πόρους ισχύος έρχονται αντιμέτωπες στο θέατρο επιχειρήσεων, είναι επίσης ασύμμετρες. Επισημαίνεται ως παράδειγμα, ο πρόσφατος πόλεμος μεταξύ Ρωσίας - Ουκρανίας. Οι ικανότητες αναφέρονται πρωτίστως σε εξοπλισμούς, αλλά και σε τεχνολογικούς, οικονομικούς, δημογραφικούς και άλλους διαρθρωτικούς πόρους που μπορούν να μετατραπούν για προβολή ισχύος στο πεδίο της μάχης και στους τομείς της.

Η υπεροχή σε ποσοτικούς παράγοντες και πόρους ενός δρώντα «τύπου Γολιάθ», ευνοεί σαφώς τις ικανότητές του στο πεδίο επιχειρήσεων. Ωστόσο, ο ασθενέστερος «τύπου Δαβίδ» αντίπαλος, πολλές φορές είναι τόσο επιτυχημένος στη συγκέντρωση ποιοτικών παραγόντων, που το τεχνολογικό, στρατιωτικό και οικονομικό έλλειμμά του στο πεδίο της μάχης δεν είναι αυτό που καθορίζει εν τέλει το αποτέλεσμα της σύγκρουσης.

2.5.4.1 Στρατιωτικός Παράγοντας

Η Στρατιωτική ισχύς αποτελεί έναν από τους κυριότερους παράγοντες της εθνικής ισχύος και αναφέρεται στις Ένοπλες Δυνάμεις ενός κράτους ή μιας πολιτικής οντότητας και στον τρόπο που χρησιμοποιείται. Στο σύγχρονο περιβάλλον η Στρατιωτική Ισχύς μεταξύ των δρώντων δεν είναι ποτέ συμμετρική, λόγω της ανισορροπίας που υπάρχει στην μαχητική ικανότητα, δηλαδή την δυνατότητα των Ένοπλων Δυνάμεων να μάχονται και να διεξάγουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η συγκεκριμένη ικανότητα είναι συνάρτηση πάρα πολλών παραγόντων, που διακρίνονται σε δύο γενικές κατηγορίες· τους ποσοτικούς παράγοντες, δηλαδή αυτούς που υπολογίζονται με αριθμητικούς όρους, όπως είναι ο αριθμός των οπλικών συστημάτων και

μέσων, η αριθμητική δύναμη του στρατεύματος κ.α., και τους μη μετρήσιμους ποιοτικούς παράγοντες που δύσκολα υπολογίζονται, όπως είναι η ποιότητα της στρατιωτικής ηγεσίας και των στρατευμάτων, ο βαθμός εκπαίδευσης, το εθνικό φρόνημα, η αντοχή, το ηθικό, η αποφασιστικότητα, ο φόβος κ.α.

Η ασθενέστερη δύναμη, στερείται ποσοτικών παραγόντων και επιδιώκει να εξισορροπήσει την σε βάρος του ποσοτική ασυμμετρία, μέσα από την αναζήτηση της ποιοτικής υπεροχής, που θα οδηγήσει στην ενίσχυση της μαχητικής του ισχύος και κατ' επέκταση των στρατιωτικών ικανοτήτων. Με την αναζήτηση νέων τακτικών και τη χρησιμοποίηση μη συμβατικών μεθόδων και ασύμμετρων προσεγγίσεων, όπως η ασύμμετρη άμυνα, ο ασθενέστερος επιδιώκει να ανατρέψει την ανισορροπία ισχύος προς το μέρος του και να επιτύχει τους αντικειμενικούς του σκοπούς σε κάθε επίπεδο σύγκρουσης: στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό.

2.5.4.2 Οικονομικός παράγοντας

Η οικονομία μιας χώρας αποτελεί διαχρονικά, ένα από τα πιο σημαντικά συστατικά της δύναμής της. Η ανισοκατανομή του πλούτου διευρύνει το χάσμα των ικανοτήτων μεταξύ των αντιπάλων και κατ' επέκταση της κυριαρχίας τους στο διεθνές σύστημα. Το εύρος των δυνατοτήτων συμπεριλαμβανομένων και αυτών που αφορούν στην ασφάλεια και άμυνα μπορεί να περιοριστεί ή να αυξηθεί σημαντικά από την οικονομία. Συνεπώς οι οικονομικές δυνατότητες, τόσο των κρατικών όσο και των μη κρατικών παραγόντων επηρεάζουν την άμυνα, την ασφάλεια και τα συμφέροντά τους. Ο Θουκυδίδης μας υπενθυμίζει την αλληλένδετη αυτή σχέση της οικονομίας με τον πόλεμο, επισημαίνοντας ότι *«ο πόλεμος γίνεται λιγότερο με όπλα και περισσότερο με χρήματα τα οποία πρέπει να ξοδεύει κανείς για να είναι πιο αποτελεσματική η πολεμική προσπάθεια...»* (Θουκυδίδης, 1998, 73, Α' 83).

Η οικονομική ανισορροπία ή ασυμμετρία των πόρων αντικατοπτρίζει κυρίως τις διαφορές στις ικανότητες προμήθειας ή παραγωγής στρατιωτικών εξοπλισμών για την ενίσχυση της συστήματος άμυνας και ασφάλειας. Δευτερευούσης σημασίας, επηρεάζει άλλους αμυντικούς μηχανισμούς όπως το σύστημα στρατολόγησης και επιστράτευσης, την κινητοποίηση των δυνάμεων, τη διεξαγωγή ασκήσεων μεγάλης κλίμακας κ.α. Συνεπώς, τα κράτη με ισχυρή οικονομία μπορούν να συγκεντρώσουν αβίαστα ανθρώπινο δυναμικό μέσω στρατολόγησης, να χρηματοδοτήσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους μέσω της φορολογίας διατηρώντας παράλληλα υψηλό το βιοτικό επίπεδο των κοινωνιών τους και να παράγουν ή τουλάχιστον να προμηθευτούν

προηγμένους εξοπλισμούς και αμυντικά συστήματα στη διεθνή αγορά. Όσο οι οικονομικοί πόροι ενός ασθενέστερου κράτους ή μη κρατικού παράγοντα δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τα κρατικά ταμεία των ισχυρότερων αντιπάλων, επιδιώκεται η οικονομική ή/ και υλικοτεχνική υποστήριξη τους από τρίτους μέσω συμμαχιών και η αναζήτηση εναλλακτικών επιλογών μειωμένου κόστους, προκειμένου να εξισορροπήσουν το οικονομικό τους έλλειμμα. Επιπλέον, στους μη κρατικούς παράγοντες η στρατολόγηση βασίζεται κυρίως στην έκκληση μελών μέσω μιας κοινής ιδεολογίας, καθόσον δεν μπορούν να χρηματοδοτήσουν τις δυνάμεις τους, όπως συμβαίνει με τα κράτη.

2.5.4.3 Τεχνολογική Εξέλιξη

Ο τεχνολογικός παράγοντας επηρεάζει τόσο την οικονομική, όσο και τη στρατιωτική ισχύ των κρατών και συνεπώς αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση του παγκόσμιου συσχετισμού δυνάμεων. Η τεχνολογική καινοτομία, ειδικά στο στρατιωτικό τομέα, έχει επανειλημμένα αποτελέσει βασικό παράγοντα αλλαγής της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ αντιμαχόμενων δρώντων. Οι νέες στρατιωτικές τεχνολογίες σύμφωνα με το Στρατιωτικό Κανονισμό 31-1 του ΓΕΣ (1999, 91-92), μπορούν να επιδράσουν στην υπάρχουσα ισορροπία δυνάμεων, με τους ακόλουθους τρόπους:

(1) *«Ορισμένες τεχνολογίες ευνοούν την άμυνα σε σχέση με την επίθεση, κάνοντας την αλλαγή του status quo δύσκολη ή αντίθετα ευνοούν την επίθεση σε σχέση με την άμυνα, διευκολύνοντας την αλλαγή του».* Για παράδειγμα, καινοτομίες σχετικά με την οχύρωση και τη θωράκιση έχουν ευνοήσει ιστορικά, την άμυνα. Αντίθετα, καινοτομίες που διευκολύνουν την κινητικότητα και τη δύναμη πυρός έχουν ευνοήσει την επίθεση. Το ερώτημα που προκύπτει είναι το κατά πόσο οι νέες τάσεις - εξελίξεις της τεχνολογίας ευνοούν την άμυνα ή την επίθεση και τί σημαίνει αυτό για τη στρατηγική σταθερότητα.

2) *«Η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και κυρίως των πέντε μεγάλων κατηγοριών τεχνολογίας «αιχμής» που αναπτύχθηκαν τα τελευταία 150 χρόνια (ισχύς πυρός, ταχύτητα – ευκινησία, προστασία, πληροφορίες, επικοινωνίες) αλλάζουν τη σχετική μαχητική ισχύ μεταξύ των κρατών και συνεπώς την ισορροπία των δυνάμεων».* Η στρατιωτική τεχνολογία ανατρέπει την ισορροπία ισχύος μεταξύ δύο αντιμαχόμενων μερών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, αποτελεί η μάχη μεταξύ Δαβίδ και Γολιάθ.

3) «*Η τεχνολογία αλλάζει την παραδοσιακή σχέση μεταξύ οικονομικής βάσης και στρατιωτικής ισχύος*». Συνήθως τα πλούσια κράτη είναι και τα πιο ισχυρά. Η στρατιωτική καινοτομία όμως, μπορεί να αλλάξει δραστικά τη σχέση οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος, είτε ενισχύοντας την, είτε αποδυναμώνοντάς την. Φθηνές και αποτελεσματικές τεχνολογίες μειώνουν τη σημασία μιας εύρωστης οικονομικής βάσης και ευνοούν τις οικονομικά ασθενέστερες στρατιωτικές δυνάμεις.

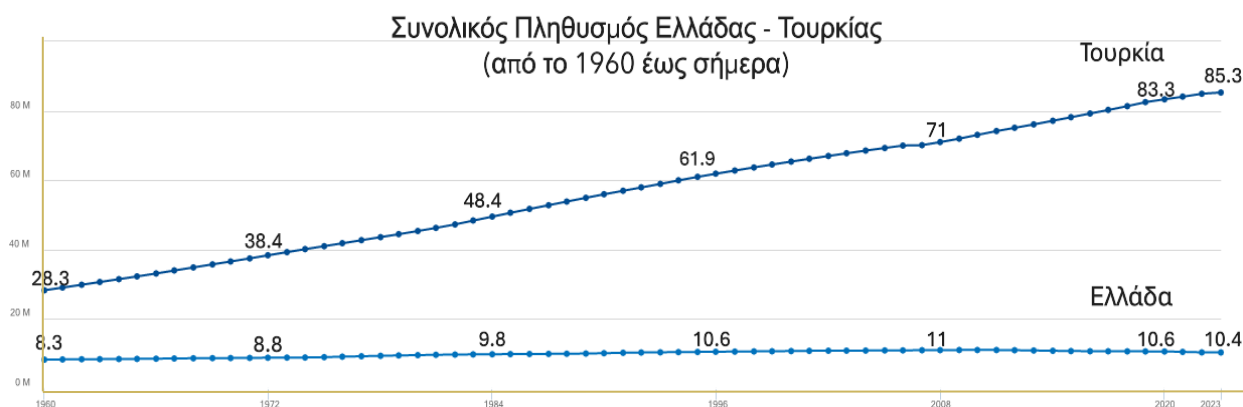
Η τεχνολογική εξέλιξη και τα προϊόντα της, άλλαξαν αναμφισβήτητα τη μορφή της μάχης και των τακτικών. Κατ' επέκταση αυτού, το ερώτημα που γεννάται είναι το κατά πόσο η στρατηγική που χρησιμοποιεί την τακτική, εξαρτάται και επηρεάζεται από αυτήν και μεταβάλλεται. Είναι αναμφισβήτητο ότι η πρόοδος της τεχνολογίας μετέβαλε σημαντικά την τακτική, δεν μετέβαλε όμως την στρατηγική. Η τεχνολογία παρέχει στη στρατηγική αποτελεσματικότερα μέσα, περισσότερες ικανότητες και επιλογές. Με άλλα λόγια, βελτιώνει ή και αλλάζει τη μορφή της διεξαγωγής μιας μάχης, αλλά η καλύτερη τακτική είναι δυνατό να αποδεχθεί άχρηστη αν κληθεί να υπηρετήσει μια κακή στρατηγική. Όποιες κι αν είναι οι μορφές της τακτικής, η στρατηγική είναι αυτή που θα προσδιορίσει το είδος της σύγκρουσης και θα αποφασίσει ποιες μορφές τακτικής θα επιλέξει. Συνεπώς, η στρατηγική με βάση τις ανάγκες της και τις προοπτικές της, προσανατολίζει την εξέλιξη των μέσων (τεχνολογία) διαμορφώνοντας νέες τακτικές προκειμένου να τις εφαρμόσει για την επίτευξη των στρατηγικών ΑΝΣΚ. (Στρατηγικές εκδόσεις, 2005, σ.1693)

2.5.4.4 Δημογραφικές Μεταβολές

Ο δημογραφικός παράγοντας ως προς το μέγεθος, την ηλικιακή κατανομή και τις τάσεις, αποτελεί έναν κρίσιμο μοχλό προβολής ισχύος για έναν κρατικό ή μη κρατικό δρώντα, καθώς επηρεάζει άμεσα την οικονομική, στρατιωτική και πολιτική του επιρροή.

Το μέγεθος του πληθυσμού θεωρείται σημαντικός δείκτης ισχύος, καθώς χωρίς επαρκή ανθρώπινο δυναμικό, μια χώρα δεν μπορεί να υποστηρίξει την οικονομία, τις ένοπλες δυνάμεις και την πολιτική της σταθερότητα. Επιπρόσθετα, η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού δυνατόν να επηρεάσει αποφασιστικά τη στρατολογική βάση και την οικονομική παραγωγικότητα και την κοινωνική δυναμική. (Μαυρόπουλος, 2012, 145)

Σημαντικός επίσης δείκτης ισχύος αποτελούν οι τάσεις αύξησης ή μείωσης του πληθυσμού. Ένα οικείο σχετικό παράδειγμα, σύμφωνα με το γράφημα της Παγκόσμιας Τράπεζας Δεδομένων, είναι αυτό της Ελλάδος σε σύγκριση με την Τουρκία, των οποίων οι πληθυσμοί τους αυξήθηκαν έως σήμερα κατά 2 και 56 εκατομμύρια αντίστοιχα, ενώ η αναλογία πληθυσμού, από 1:3.5 τη δεκαετία του 1960 μεταβλήθηκε σε 1:8.5 περίπου. (Εικόνα 3)

**Εικόνα 3: Διάγραμμα Δημογραφικής Εξέλιξης
Ελλάδας – Τουρκίας (από το 1960 έως σήμερα)**
(Πηγή: World Bank Data, <https://databank.worldbank.org>)

Παράλληλα, η δημογραφική πίεση μέσω μεταναστευτικών ροών ή υψηλών ποσοστών γεννήσεων μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο γεωπολιτικής στρατηγικής. Για παράδειγμα, η Τουρκία αξιοποιεί τον τουρκικό και μουσουλμανικό πληθυσμό και εργαλειοποιεί μειονότητες στη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια, για να επεκτείνει την επιρροή της, να διαβρώσει την εσωτερική συνοχή των αντιπάλων της και να αποσοβήσει την εθνική τους ασφάλεια εκ των έσω.

2.5.4.5 Πληροφορίες

Η κατοχή πληροφοριών ενός κράτους ή μίας μη κρατικής οντότητας, αποτελεί παράγοντα ισχύος και η ικανότητα συλλογής, διασταύρωσης, επεξεργασίας και διανομής των πληροφοριών διαμορφώνει και επηρεάζει αποφασιστικά άλλες θεμελιώδεις δυνάμεις τους, όπως είναι η οικονομία και η στρατιωτική ισχύς.

Στον πολιτικοστρατιωτικό τομέα, οι πληροφορίες μπορούν να καταταχθούν σε δύο κατηγορίες: αυτές που χρησιμοποιούνται στην σχεδίαση και διεξαγωγή των επιχειρήσεων για

την προσβολή του αντιπάλου και εκείνες που χρησιμοποιούνται για το μακροπρόθεσμο επηρεασμό της κοινής γνώμης, των αντιλήψεων, της στάσης και συμπεριφοράς του ακροατήριου – στόχου, φιλικού ή εχθρικού. (Μαυρόπουλος, 2012,169)

Όταν ένας δρών υπερέχει στην απόκτηση πληροφοριών, μπορεί να προβλέψει τις κινήσεις του αντιπάλου, να προσαρμόσει τη στρατηγική του μειώνοντας τον κίνδυνο – ρίσκο της αποτυχίας και να εκμεταλλευτεί αδυναμίες πριν αυτές γίνουν προφανείς. Από την άλλη, αν μια πλευρά υστερεί σε αυτόν τον τομέα, είναι πιθανό να ενεργεί αντιδραστικά, χάνοντας την πρωτοβουλία και καθιστώντας τις αποφάσεις της λιγότερο αποτελεσματικές. Παρομοίως, αν υπάρχει ασυμμετρία στην συνολική ισχύ — η οποία περιλαμβάνει στρατιωτική δύναμη, οικονομική επιρροή, διπλωματικές συμμαχίες, τεχνολογική υπεροχή κ.α.— ο ισχυρότερος δρών μπορεί να επιβάλλει τη θέλησή του με μεγαλύτερη ευχέρεια, ενώ ο πιο αδύναμος αναγκάζεται να βασιστεί σε ασύμμετρες τακτικές ή εναλλακτικές μορφές ισχύος για να αντισταθμίσει το μειονέκτημά του.

Η ισχυρότερη πλευρά μπορεί να αξιοποιήσει όλο και περισσότερο τις προόδους στην υποδομή πληροφοριών και την τεχνολογία και να αποκτήσει πλεονεκτήματα στο σύγχρονο πεδίο σύγκρουσης με την διεξαγωγή νέων μορφών επιχειρήσεων, αυτές των πληροφοριακών επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων μέσω ενημέρωσης. Επιπλέον, έχει στη διάθεσή της περισσότερα εργαλεία και μέσα συλλογής πληροφοριών (ραντάρ, κατασκοπευτικά αεροσκάφη, μη επανδρωμένα αεροχήματα), πρόσβαση σε δορυφορικά συστήματα, προηγμένες πλατφόρμες ανάλυσης δεδομένων και ισχυρά δίκτυα Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (τύπος, ραδιοφωνικοί, τηλεοπτικοί σταθμοί), σε αρκετές περιπτώσεις δίκτυα παγκόσμιας εμβέλειας (τηλεοπτικά δίκτυα CNN, BBC, All Jazira), τα οποία της επιτρέπουν είτε τη διάδοση του επιθυμητού μηνύματος στο επιλεγμένο ακροατήριο είτε να διαμορφώσει και να επηρεάσει θετικά ή αρνητικά την στάση και την κοινή γνώμη (χειραγώγηση κοινού), σε τοπικό και διεθνές επίπεδο.

Η ασθενέστερη πλευρά αν και στερείται προηγμένων μέσων συλλογής πληροφοριών και μιας αξιόπιστης εν συνόλω υποδομής πληροφοριών, η ραγδαία εξέλιξη της φθηνής τεχνολογίας, ιδιαίτερα στον τομέα των επικοινωνιών και η εύκολη μετάδοση πληροφοριών μέσω του διαδικτύου και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) της επιτρέπει να επηρεάσει τακτικά και στρατηγικά αποτελέσματα στο ευρύτερο επιχειρησιακό περιβάλλον. Χρησιμοποιώντας φθηνά τεχνολογικά μέσα, όπως κινητά τηλέφωνα, απλές κάμερες και διαδικτυακές πλατφόρμες, μπορεί να παρακάμψει τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης και να προσεγγίσει άμεσα το κοινό,

δημιουργώντας έτσι ένα πεδίο πληροφοριακής αντιπαράθεσης όπου η ποιότητα του περιεχομένου και η συναισθηματική του απήχηση μπορεί να αντισταθμίσουν την έλλειψη τεχνολογικής υπεροχής.

Στο πλαίσιο των πληροφοριακών επιχειρήσεων, η χειραγώγηση δεδομένων, η προπαγάνδα, η παραπληροφόρηση ως τεχνική για τη σκόπιμη διαστρέβλωση της αλήθειας και η επιλεκτική παρουσίαση γεγονότων αποτελούν «εργαλεία» που κάθε πλευρά μπορεί να χρησιμοποιήσει, με στόχο τη διαμόρφωση της αντίληψης της κοινής γνώμης και την επίτευξη στρατηγικών πλεονεκτημάτων. *«Οι ασύμμετρες αυτές προσεγγίσεις επιζητούν ένα ψυχολογικό πλήγμα που θα επηρεάσει την ελευθερία των κινήσεων ή τη βούληση του αντιπάλου»*, στο επιχειρησιακό αλλά κυρίως στο πολιτικο-στρατηγικό επίπεδο. (Ντόκος, 2008, 360)

2.6 Δυσεπίλυτες Συγκρούσεις

Η διαδικασία τερματισμού μιας σύρραξης, είναι περίπλοκη υπόθεση λόγω ορισμένων κοινών και δυσεπίλυτων παραγόντων, οι οποίοι εμφανίζονται σε διάφορες μορφές ανεξαρτήτως του πού λαμβάνει χώρα η σύγκρουση. Σύμφωνα με τον Άγγλο διεθνολόγο Christopher Roger Mitchell (1981, 194), οι λόγοι που δημιουργούν εμπόδια στην διαδικασία επίλυσης μιας σύγκρουσης, είναι:

- (1) Οι δυσκολίες στην επίτευξη μιας συμφωνημένης και αδιαμφισβήτητης άποψης για τις σχετικές θέσεις ισχύος και για τη μελλοντική πορεία των γεγονότων.
- (2) Οι δυσκολίες στον υπολογισμό του σχετικού κόστους και οφέλους που μπορεί να έχουν οι διάφορες λύσεις συμβιβασμού.
- (3) Το γεγονός ότι η αναγνώριση των θυσιών που απαιτούνται για την επίτευξη των ΑΝΣΚ της σύγκρουσης, συχνά αντισταθμίζεται από άλλα κόστη, τα οποία θα προέκυπταν από τον τερματισμό της σύγκρουσης χωρίς πλήρη επιτυχία.
- (4) Οι αβεβαιότητες σχετικά με τις συνθήκες υπό τις οποίες οι συνολικές ή οριακές αυξήσεις του κόστους και των οφελών, παίζουν καθοριστικό ρόλο στις αποφάσεις για το αν η σύγκρουση πρέπει να τερματιστεί.
- (5) Οι αμφιβολίες σχετικά με τη σταθερότητα των προτιμήσεων των εμπλεκόμενων μερών ως προς τους στόχους τους με την πάροδο του χρόνου και για τους παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις αλλαγές στις προτεραιότητές τους.

Οι παραπάνω λόγοι βοηθούν στην κατανόηση ενός κοινού μοντέλου συγκρούσεων, όπου η έντασή τους κλιμακώνεται και παραμένει κλιμακωτή για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ η ειρηνική επίλυσή τους, με μεθόδους που θα αναλυθούν σε επόμενη ενότητα, θεωρείται αβέβαιη.

Οι συγκρούσεις, ιδιαίτερα εκείνες που περιλαμβάνουν ένοπλη βία, συνοδεύονται από έντονη συναισθηματική φόρτιση, προκαλώντας πόνο, άγχος και οργή. Αυτό συμβαίνει επειδή, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι εμπλεκόμενες πλευρές θεωρούν ότι απειλείται όχι μόνο η ασφάλεια και η πολιτική τους θέση, αλλά και η ίδια η ύπαρξή τους, είτε σε πολιτισμικό είτε σε φυσικό επίπεδο. Η διακύβευση της επιβίωσης σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή δημιουργεί ένα περιβάλλον έντασης και φόβου, το οποίο συχνά ενισχύει την εχθρότητα και καθιστά τη διευθέτηση της διαμάχης ακόμα πιο δύσκολη. (Ηρακλείδης, 2015, 116)

Επιπλέον, όσο μεγαλύτερος είναι ο πόνος και όσο περισσότερες είναι οι θυσίες των αντιμαχόμενων δρώντων, τα μέρη, συχνά απομακρύνονται από την ιδέα της παραίτησης και ελπίζουν στην μελλοντική νίκη, προκειμένου να δικαιολογήσουν τα δυσβάστακτα κόστη (σε ανθρώπινες ζωές, στην οικονομία, υλικές και περιβαλλοντικές καταστροφές) που έχουν ήδη υποστεί στη σύγκρουση, καθώς και την χρήση της σκληρής στρατιωτικής ισχύος. Σε αυτήν την παρατεταμένη προσπάθεια δικαιολόγησης των άσκοπων, από ένα σημείο και έπειτα, θυσιών, τα μέρη αμφοτέρω παγιδεύονται στη σύγκρουσή τους. (Mitchell, 1995, 4)

Το αποτέλεσμα που προκύπτει είναι μια δυναμική σύγκρουση, στην οποία όλο και πιο σοβαρές τακτικές χρησιμοποιούνται και από τις δύο πλευρές, οδηγώντας σε μια σκληρή παρατεταμένη σύγκρουση παρά στην αποκλιμάκωση. Πώς επιλύεται άραγε η σύγκρουση; Εάν κανένα από τα δύο αντιμαχόμενα μέρη δεν καταφέρει να νικήσει στρατιωτικά το άλλο, η σύγκρουση είναι πιθανό να παραμείνει κλιμακωτή, έως ότου τα δύο μέρη ελαχιστοποιήσουν τη μεταξύ τους ασυμμετρία ισχύος μέχρι το σημείο εξισορρόπησης των δυνάμεων τους. Η έκβαση αυτή απορρέει από την θεωρία ισορροπίας δυνάμεων, η οποία υποστηρίζει ότι, εάν οι δρώντες είναι ίσοι σε στρατιωτικές δυνάμεις, έτσι ώστε κανένας να μην μπορεί να νικήσει τον άλλο, είναι απίθανο να εμπλακούν σε βίαιες συγκρούσεις.

2.7 Αποκλιμάκωση και Τερματισμός μιας Κρίσης ή Σύρραξης

Η αποκλιμάκωση της έντασης μιας κρίσης και ο τερματισμός μιας ένοπλης σύγκρουσης δεν είναι μια απλή διαδικασία και σπάνια ικανοποιεί πλήρως όλα τα μέρη. Ανάλογα με τις

συνθήκες και τη δυναμική της κάθε διένεξης, μπορεί να προκύψει μέσα από διαφορετικούς μηχανισμούς. Ο Ηρακλείδης (2005, 118) αναφέρει πέντε βασικούς τρόπους λήξης κρίσεων ή συρράξεων, οι οποίοι παρουσιάζονται με ιστορικά παραδείγματα:

(1) *Με στρατιωτική νίκη.* Όταν μία από τις αντιμαχόμενες πλευρές κατορθώνει να επικρατήσει στρατιωτικά και να επιβάλει πλήρως τη θέλησή της στον αντίπαλο, η σύγκρουση λήγει με καθαρή νίκη. Για παράδειγμα, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1939-1945) τερματίστηκε με την άνευ όρων παράδοση της Ναζιστικής Γερμανίας (Μάιος 1945) και της Ιαπωνίας (Αύγουστος 1945), έπειτα από την αποφασιστική στρατιωτική υπεροχή των Συμμάχων, καθώς και τις ατομικές επιθέσεις στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι.

(2) *Με διεθνή στρατιωτική επέμβαση.* Σε αρκετές περιπτώσεις, μια σύγκρουση δεν μπορεί να επιλυθεί μόνο από τις αντιμαχόμενες πλευρές και τερματίζεται μετά από ένοπλη παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας ή τρίτων κρατών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου (1998-1999), όπου η σύγκρουση μεταξύ των σερβικών δυνάμεων και του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσυφοπεδίου (UCK) έληξε με τη στρατιωτική επέμβαση του ΝΑΤΟ το 1999. Οι ΝΑΤΟϊκοί βομβαρδισμοί ανάγκασαν τη Σερβία να αποσύρει τις δυνάμεις της, οδηγώντας στην εγκαθίδρυση διεθνούς διοίκησης στο Κοσσυφοπέδιο.

(3) *Με υποχώρηση ενός από τους δύο αντιμαχόμενους που αποδέχεται τους όρους του νικητή.* Σε ορισμένες περιπτώσεις, μια πλευρά συνειδητοποιεί ότι δεν μπορεί να συνεχίσει τη σύγκρουση και επιλέγει να αποδεχθεί τους όρους του αντιπάλου της για να αποφύγει περαιτέρω καταστροφή. Η περίπτωση της Γαλλίας, μετά τον αιματηρό ανταρσιακό πόλεμο (1954-1962), όπου δεν μπόρεσε να καταστείλει πλήρως το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (FLN) της Αλγερίας, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η συνέχιση του πολέμου θεωρήθηκε μη βιώσιμη, με αποτέλεσμα η Γαλλία να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της Αλγερίας το 1962, αποδεχόμενη τους όρους των ανταρτών.

(4) *Με ειρηνευτικές συμφωνίες και διπλωματικές παρεμβάσεις.* Σε αρκετές περιπτώσεις, η σύγκρουση λήγει μέσω διαπραγματεύσεων και συμφωνιών που επιτρέπουν έναν συμβιβασμό και αποτρέπουν περαιτέρω αιματοχυσία. Από παράδειγμα αποτελεί το Σύμφωνο της Μ. Παρασκευής (1998) – Βόρειας Ιρλανδίας. Μετά από δεκαετίες συγκρούσεων και διαφωνιών μεταξύ των Ιρλανδών εθνικιστών (IRA) και των Βρετανικών δυνάμεων, οι δύο πλευρές κατέληξαν σε μια ειρηνευτική συμφωνία που εξασφάλισε πολιτικά δικαιώματα για τους

Καθολικούς Ιρλανδούς, διατηρώντας παράλληλα τη Βόρεια Ιρλανδία στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά με εγγυήσεις για αυτοδιοίκηση.

(5) *Μέσω μιας παρατεταμένης φθοράς που καθιστά την αντιπαράθεση μη βιώσιμη για τους εμπλεκόμενους και την νίκη του ενός αντιμαχόμενου επί του άλλου θολή.* Όταν μια σύγκρουση γίνεται υπερβολικά δαπανηρή και παρατείνεται χωρίς ξεκάθαρη νίκη, ακόμη και οι ισχυρότερες δυνάμεις μπορεί να αναγκαστούν να αποχωρήσουν ή να αποδεχτούν δυσμενείς όρους, όπως συνέβη στην 20ετή αντιπαράθεση των ΗΠΑ με το Βόρειο Βιετνάμ και το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Βιετκόνγκ). Η σύγκρουση διήρκεσε δύο δεκαετίες, με τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές, οικονομικούς πόρους και πολιτική σταθερότητα. Το αντιπολεμικό κίνημα στις ΗΠΑ, η φθορά του στρατού από τις συνεχείς επιθέσεις ανταρτών και η αδυναμία επίτευξης καθαρής νίκης οδήγησαν σταδιακά στην απόσυρση των αμερικανικών δυνάμεων το 1973, αφήνοντας το Νότιο Βιετνάμ να καταρρεύσει το 1975.

Οι παραπάνω τρόποι, είτε μεμονωμένα είτε σε διάφορους συνδυασμούς, έχουν οδηγήσει πολλές συγκρούσεις και κρίσεις στο τέλμα. Σε μια παρατεταμένη αντιπαράθεση μεταξύ δύο δρώντων, όπου η φθορά και το κόστος είναι συμμετρικό, η διαμάχη καθίσταται μη βιώσιμη και οι δρώντες οδηγούνται συχνά στην αποκλιμάκωση και προσεγγίζουν το τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

Η παραπάνω κατάσταση μπορεί να εξηγηθεί από την θεωρία της ωριμότητας που ανέπτυξε ο William Zartman (2000, 226), η οποία υποστηρίζει ότι *«όταν τα αντίπαλα μέρη μιας σύγκρουσης αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους σε ένα οδυνηρό αδιέξοδο και αντιλαμβάνονται τη δυνατότητα μιας λύσης μέσω διαπραγματεύσεων (μια διέξοδο), η σύγκρουση είναι ώριμη για επίλυση»*. Τα μέρη συνειδητοποιούν ότι η δύναμη τους είναι συμμετρική ώστε να μην μπορούν να νικήσουν ο ένας τον άλλον και αμφοτέρωθεν αντιμετωπίζουν ασύμφορα κόστη. Η διαφορά από τη θεωρία ισορροπίας δυνάμεων είναι ότι τα μέρη την ώριμη στιγμή πρέπει να είναι αισιόδοξα για την εξεύρεση λύσης και για το αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης – μια αμοιβαία αποδεκτή «διέξοδο».

Ωστόσο, σε αρκετές περιπτώσεις όπου οι εχθροπραξίες σταματούν και οι συγκρούσεις τερματίζουν οριστικά, οι βαθύτερες αιτίες της διαμάχης παραμένουν άλυτες και συχνά οδηγούνται σε παγωμένες διαμάχες, ασταθείς ειρηνευτικές συμφωνίες, όπως αποτέλεσαν οι αποτυχημένες ειρηνευτικές προσπάθειες της Τουρκίας με το ΡΚΚ, ή ακόμα και σε επαναλαμβανόμενες κρίσεις, όπως συμβαίνει στη μακροχρόνια διένεξη Ελλάδας - Τουρκίας.

2.8 Μηχανισμός Διαχείρισης Κρίσεων και Αποκλιμάκωσης Συγκρούσεων

Παρόλο που δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της διαχείρισης κρίσης, οι ακαδημαϊκοί Glenn Snyder και Paul Diesing (1977) προσδιόρισαν στο έργο τους την έννοια της διαχείρισης κρίσεων ή διενέξεων ως «την εφαρμογή λεπτομερούς ελέγχου της διαμορφωθείσας κατάστασης από την ανώτατη ηγεσία μιας κυβέρνησης έτσι, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι πιθανότητες απώλειας του ελέγχου και προσφυγής σε πόλεμο. Επίσης, μέσω της διαχείρισης της κρίσης, η ηγεσία του κράτους επιδιώκει να προωθήσει ή να προστατεύσει τα συμφέροντα του κράτους της, να κερδίσει ή τουλάχιστον να μεγιστοποιήσει τα κέρδη ή να ελαχιστοποιήσει τις απώλειές της και αν είναι δυνατό να διευθετήσει το θέμα της αντιπαράθεσης, ώστε να μην προκύψουν επιπλέον κρίσεις». Είναι ένας καλοσχεδιασμένος τρόπος πρόληψης και αποτροπής της πιθανής κρίσης και μια συστηματική προσπάθεια αποκλιμάκωσης και αντιμετώπισης μιας σύγκρουσης, που εξυπηρετεί τους πολιτικοστρατηγικούς ΑΝΣΚ ενός κράτους ή οργανισμού.

Στο πλαίσιο αυτό, αν η κυβέρνηση δε καταφέρει να διαχειριστεί με επιτυχία την κρίση και να ελαχιστοποιήσει τις επιπτώσεις της, είναι πιθανό να χάσει την αξιοπιστία της και να υποστεί βαρύτατο πλήγμα το κύρος της. Αντιθέτως, αν η κυβέρνηση κατορθώσει να διαχειριστεί με επιτυχία την κρίση και τις επιπτώσεις της (παρά τα αρχικά προβλήματα από την εμφάνιση της κρίσης), είναι βέβαιο ότι θα αποκομίσει σημαντικά οφέλη (Isyar, 2008, 15-16).

Ο τρόπος με τον οποίο ένας δρών (κράτος ή μη κρατικός παράγοντας) καλείται να διαχειριστεί μια κρίση ή να επιλύσει μια σύγκρουση, εξαρτάται από τη φύση της κρίσης ή της σύγκρουσης και από τις διαθέσιμες επιλογές που δύναται να αναπτύξει όπως οι διπλωματικές, οικονομικές και στρατιωτικές ικανότητες, εναρμονισμένες στην Υψηλή Στρατηγική.

Για παράδειγμα, η διαχείριση μιας εθνοτικής σύγκρουσης αποκλειστικά με στρατιωτικά μέσα (σκληρή ισχύς, *hard power*), εγκυμονεί κινδύνους παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κλιμάκωσης της σύγκρουσης. Αντιθέτως, η χρήση πολιτικών και διπλωματικών μεθόδων (ήπια ισχύς, *soft power*) με την καθιέρωση πολιτισμικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στις μειονότητες, μπορεί να οδηγήσει σε αποκλιμάκωση της διένεξης και στην ειρηνική επίλυση των διαφορών. Συνεπώς, το δύσκολο εγχείρημα που προκύπτει είναι το κατά πόσο η διαχείριση και αντιμετώπιση μιας κρίσης ή σύρραξης οφείλει να στηρίζεται στη σφαίρα της πολιτικής, της διπλωματίας, της οικονομίας (επιβολή οικονομικών μέτρων – κυρώσεων) ή της στρατιωτικής αντίδρασης. Ίσως η απάντηση να βρίσκεται κάπου στη μέση,

όπου συνδυάζονται οι παραπάνω επιλογές, ανάλογα με τη βαρύτητα της κρίσης και τη μορφή της σύγκρουσης.

Το βέβαιο είναι ότι οι υπηρεσίες που έχουν αναλάβει τέτοια ευθύνη πρέπει να εκπροσωπούνται στην Γενική Στρατηγική. Αυτό όχι μόνο θα εξασφαλίσει καλύτερο συντονισμό και συνεργασία μεταξύ των υπεύθυνων αρχών, όπως οι Ένοπλες Δυνάμεις, τα Σώματα Δημόσιας Τάξης και Ασφάλειας, οι Υπηρεσίες Πληροφοριών, αλλά θα παρέχει μια έγκαιρη προειδοποίηση (early warning) για την επικείμενη απειλή, που θα τους κάνει καλύτερα προετοιμασμένους. Όσο νωρίτερα τα κράτη και οι οργανισμοί ενημερωθούν για μία επερχόμενη κρίση, τόσο νωρίτερα μπορούν να λάβουν τα κατάλληλα πολιτικά, οικονομικά, διπλωματικά ή στρατιωτικά μέτρα, για να αποτρέψουν την έναρξη ή κλιμάκωση των εχθροπραξιών. (ΓΕΣ, 1999, 110)

2.8.1 Διπλωματία

Η διπλωματία έχει ρίζες στην αρχαιότητα, όταν κράτη και πόλεις-κράτη όπως η Αρχαία Ελλάδα και η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία χρησιμοποίησαν διπλωμάτες για να διαπραγματευτούν συμμαχίες και να αποτρέψουν συγκρούσεις. Ο Βρετανός διπλωμάτης Harold Nicolson (1939) στο έργο του ορίζει τη διπλωματία ως, *«τη διαχείριση των διεθνών σχέσεων μέσω διαπραγματεύσεων, τη μέθοδο με την οποία προσαρμόζονται και διαχειρίζονται αυτές οι σχέσεις από πρεσβευτές και απεσταλμένους· τη δουλειά ή την τέχνη του διπλωμάτη»* (Nicolson, 1939, 15). *«Σε λιγότερο επίσημο ή κοινωνικό επίπεδο η διπλωματία είναι η απόπειρα απόκτησης στρατηγικού πλεονεκτήματος ή εύρεσης κοινά αποδεκτών λύσεων σε μια κοινή πρόκληση, μέσω της παράθεσης επιχειρημάτων και δηλώσεων με ήπιο και ευγενικό τρόπο, χωρίς διαπληκτισμούς.»* (Wikipedia, χ.χ, "Διπλωματία")

Η τέχνη της διπλωματίας αποτελεί ένα μηχανισμό που χρησιμοποιείται για την προώθηση του εθνικού συμφέροντος και την προστασία της εθνικής ασφάλειας. Αναφέρεται στις τεχνικές και μεθόδους που χρησιμοποιούνται από τα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς για τη διαχείριση των σχέσεών τους με άλλους δρώντες και περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, όπως:

Διαπραγματεύσεις: Αποτελεί την πιο κοινή πρακτική της διπλωματίας, όπου τα κράτη διαπραγματεύονται για να επιλύσουν διαφορές, να συνάψουν συμφωνίες ή να διαχειριστούν αναδυόμενες κρίσεις, επίσημα ή ανεπίσημα, σε διακρατικό ή διεθνές επίπεδο. Οι διπλωμάτες παίζουν τον ρόλο των διαμεσολαβητών για την επίτευξη συμφωνιών.

Διατήρηση ειρήνης: Μέσω της πρόληψης συγκρούσεων και της ενθάρρυνσης της συνεργασίας μεταξύ κρατών, η διπλωματία επιδιώκει να άρει τις αναφυόμενες διαφορές και να διατηρήσει την παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα.

Δημόσια διπλωματία: Αποτελεί μέσο υλοποίησης της πολιτικής εθνικής ασφάλειας και προωθεί την εικόνα ενός κράτους σε ξένες χώρες, με τη χρήση των ΜΜΕ – ως κύριο εργαλείο – για να επηρεάσει θετικά την κοινή γνώμη των ξένων κυβερνήσεων, με άμεσα και μεσοπρόθεσμα αποτελέσματα. Λοιπά μέσα υλοποίησης της δημόσιας διπλωματίας περιλαμβάνουν τη διανομή έντυπων εκδόσεων, ηλεκτρονικές εκπομπές και την οργάνωση δημόσιων συνομιλιών από κυβερνητικούς εκπροσώπους σε λαούς – στόχους (Μαυρόπουλος, 2012, 170).

Η διπλωματική ισχύς αποτελεί προϋπόθεση για τη διαμόρφωση των στρατηγικών που επιλέγονται στο επίπεδο της Υψηλής Στρατηγικής ενός δρώντα, είτε για την δημιουργία μιας απειλής είτε για την αντιμετώπιση μιας κρίσης με δεδομένους αντιπάλους.

Στη στρατηγική του εξαναγκασμού, για παράδειγμα, όπου ένας δρώντας με απειλές, ωθεί τον αντίπαλό του να ενεργήσει αντίθετα προς τη θέλησή του, προκειμένου να ικανοποιήσει τις πολιτικές του απαιτήσεις, η καταναγκαστική διπλωματία αποτελεί το δίαυλο επικοινωνίας για την συνήθως συγκεκαλυμμένη άσκηση του εξαναγκασμού. (Μαυρόπουλος, 2012, 186)

Λόγω του διεθνούς χαρακτήρα και της διακρατικής διάστασης των σύγχρονων απειλών, καμία χώρα δεν μπορεί να τις αντιμετωπίσει αποτελεσματικά μόνη της. Συνεπώς, η διπλωματία αναλαμβάνει έναν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη, ενίσχυση και διατήρηση πολυμερών και διμερών συνεργασιών σε υψηλό πολιτικό επίπεδο, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία με ξένες κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμούς και τον ιδιωτικό τομέα και συμβάλλει στη διαμόρφωση της στρατηγικής συνεργασίας. Βασικός στόχος των διπλωματικών προσπαθειών ενός κράτους «Δαβίδ» είναι η ανάπτυξη των κατάλληλων συμμαχιών, οι οποίες θα διαμορφώσουν ένα άθροισμα ισχύος το οποίο θα ξεπεράσει την ισχύ του αντίπαλου «Γολιάθ».

Αν και ο κλάδος της διπλωματίας είναι πιο στενά συνδεδεμένος με τον πολιτικό παράγοντα παρά με τον στρατιωτικό, δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι στο επίπεδο ανώτατης στρατιωτικής ηγεσίας (στρατηγικό επίπεδο), καθίσταται απαραίτητος για τη διαχείριση μιας κρίσης. Η Στρατιωτική Διπλωματία, μέρος της Εθνικής Στρατηγικής δύναται να εκφραστεί με την ανάληψη μιας σειράς στρατιωτικών δραστηριοτήτων, όπως η κινητοποίηση των ΕΔ και εκτέλεση ασκήσεων στην περιοχή ενδιαφέροντος, η ανταλλαγή στρατιωτικών επισκέψεων σε

επίπεδο κορυφής, οι διακρατικές συνεργασίες σε προγράμματα εκπαίδευσης, συμπαραγωγής στρατιωτικού εξοπλισμού κ.α.

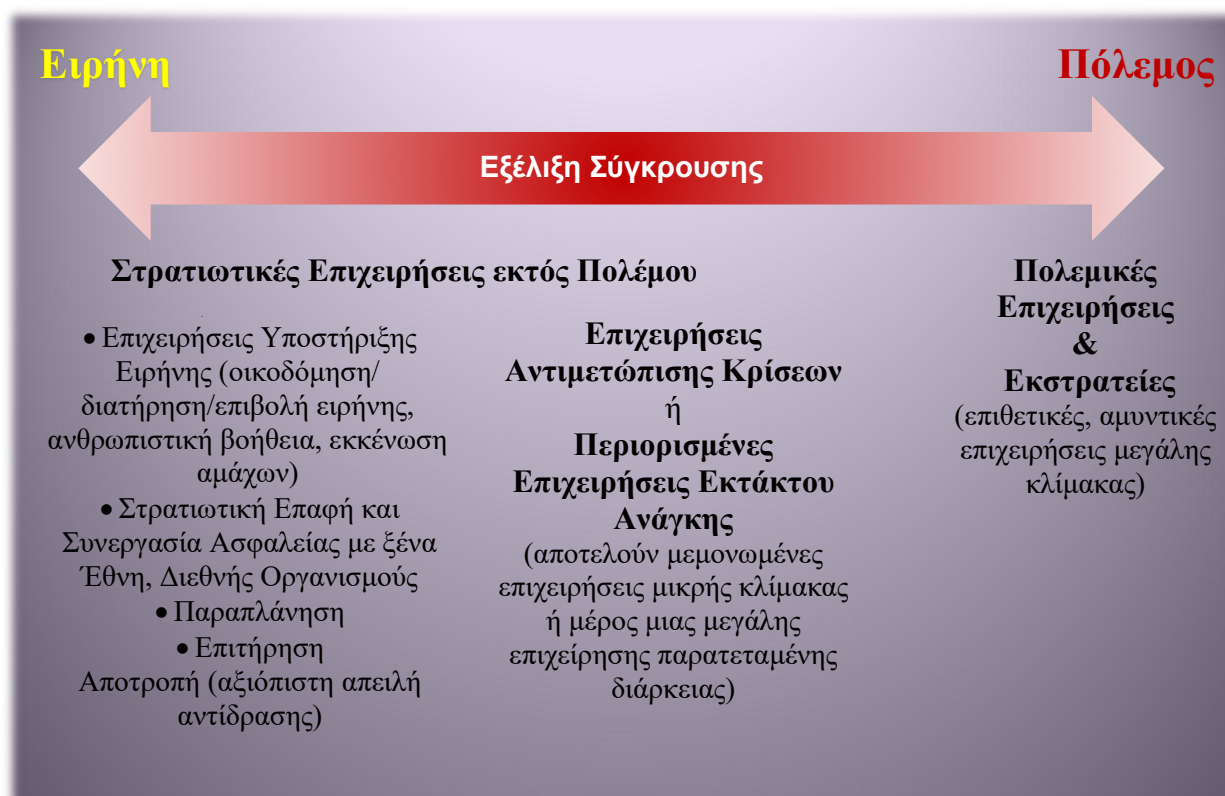
Όλα τα παραπάνω επηρεάζουν άμεσα τον επιδιωκόμενο πολιτικο-στρατηγικό σκοπό και δύνανται να λειτουργήσουν ως βαρόμετρο στη σωστή διαχείριση μιας κρίσης.

2.8.2 Χρήση Στρατιωτικών Δυνάμεων

Η χρήση της στρατιωτικής δύναμης παραμένει βασικός πυλώνας στην εθνική άμυνα και ασφάλεια, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για την αντιμετώπιση σύγχρονων απειλών και τη διαχείριση μιας κρίσης. Στο σημερινό περιβάλλον ασφάλειας, όπου οι απειλές είναι συχνά μη γραμμικές και μπορεί να περιλαμβάνουν υβριδικές μορφές πολέμου, η παραδοσιακή στρατιωτική ισχύς πρέπει να προσαρμόζεται και να συνεργάζεται με άλλες μορφές δύναμης. Αν και η κύρια αποστολή της στρατιωτικής δύναμης ήταν παραδοσιακά η αντιμετώπιση άλλων στρατιωτικών δυνάμεων, τα τελευταία πενήντα χρόνια ο ρόλος της έχει διευρυνθεί σημαντικά και αποτελεί σύνηθες μέσο διαχείρισης κρίσεων και συρράξεων.

Η στρατιωτική ισχύς πέραν της κύριας αποστολής τους που είναι η προστασία των συμφερόντων ενός κράτους, όπως η εξασφάλιση της εδαφικής του ακεραιότητας, είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί σε μια σειρά άλλων επιχειρήσεων που δεν ακολουθούν απαραίτητα γραμμικά πρότυπα διεξαγωγής και ποικίλλουν ως προς το σκοπό, την κλίμακα, τα επίπεδα έντασης και κινδύνου.

Το εύρος των στρατιωτικών επιχειρήσεων εκτείνεται από την ειρήνη μέχρι τον πόλεμο, στις οποίες η στρατιωτική δύναμη μπορεί να εμπλακεί στη διαχείριση μιας κρίσης και την πολεμική σύγκρουση, μέχρι τις επιχειρήσεις υποστήριξης ειρήνης. Το παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζει το φάσμα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, αποτυπώνοντας τη διαβάθμιση της στρατιωτικής δραστηριότητας από την σταθερή ειρηνική κατάσταση έως τον γενικευμένο πόλεμο. (Εικόνα 4)

Εικόνα 4: Διάγραμμα Εύρους Στρατιωτικών Επιχειρήσεων

(Πηγή: Joint Publication 1 “Doctrine for the Armed Forces of the United States”)

Ο όρος Στρατιωτικές Επιχειρήσεις εκτός του Πολέμου (Military operation other than War), αποτελεί αμερικάνικο όρο και εισήχθη τη δεκαετία του 1990 στο στρατιωτικό λεξιλόγιο. (Μαυρόπουλος, 2012, 84). Σύμφωνα με το ΣΚ 31-1 του ΓΕΣ (1999, 104) «αποτελούν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, όπου οι δυνατότητες των ΕΔ χρησιμοποιούνται για άλλους σκοπούς, εκτός των ευρείας κλίμακας πολεμικών επιχειρήσεων που χαρακτηρίζουν συνήθως τον πόλεμο. Σε μερικές περιπτώσεις, όταν ενδεχόμενες διαμάχες ή συγκρούσεις είναι πιθανό να απειλήσουν τις συνθήκες ειρηνικής διαβίωσης, είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν στρατιωτικές δυνάμεις για να αποκαταστήσουν την ειρήνη ή να σταθεροποιήσουν την κατάσταση, αν είναι δυνατό χωρίς την προσφυγή στη χρήση ένοπλης βίας».

Επιχειρήσεις αυτού του χαρακτήρα, είναι δυνατό να περιλαμβάνουν την προληπτική ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων – ικανές να αποτρέψουν ένα ξέσπασμα εχθροπραξιών – και

έχουν ως σκοπό να προλάβουν πιθανές συρράξεις, να αποκαταστήσουν την ειρήνη επιλύοντας τα προβλήματα προτού τοπικές διαμάχες εξελιχθούν σε ερύτερες πολεμικές συγκρούσεις ή να βοηθήσουν στην ανοικοδόμηση της ειρήνης μετά από κάποια πολεμική σύρραξη. Περιλαμβάνουν επίσης τις επιχειρήσεις υποστήριξης ειρήνης, την επιτήρηση περιοχής και τις επιχειρήσεις παραπλάνησης (δηλαδή εξαπάτηση του αντιπάλου σε ό,τι αφορά τις φίλιες δυνατότητες, προθέσεις και σχεδιαζόμενες επιχειρήσεις). (ΓΕΣ, 1999, 104-105).

Συναφείς μη πολεμικές επιχειρήσεις αποτελούν οι επιχειρήσεις εκτάκτου ανάγκης και οι επιχειρήσεις κατά της εξέγερσης που σχετίζονται με την προστασία της εσωτερικής ασφάλειας ενός κράτους στην άσκηση της Πολιτικής Εσωτερικής Ασφαλείας, η συνδρομή στα Σώματα Ασφαλείας για την αποκατάσταση και διατήρηση της δημόσιας τάξης, καθώς και δραστηριότητες παροχής βοήθειας σε προγράμματα δημόσιας ανακούφισης.

Λοιπές αποστολές και μη πολεμικές δραστηριότητες που εμπλέκεται η σύγχρονη στρατιωτική δύναμη, από την σταθερή έως την ασταθή ειρηνική κατάσταση λίγο πριν τον πόλεμο, περιλαμβάνουν:

Αποτροπή και Αντίδραση: Η στρατιωτική δύναμη πρέπει να λειτουργεί αποτρεπτικά έναντι πιθανών επιθέσεων, με την ικανότητα να αντιδρά άμεσα σε οποιαδήποτε απειλή. «*Η αποτρεπτική στρατηγική στοχεύει στη διατήρηση του status quo μέσω αποθαρρυντικών ενεργειών έναντι ενός επιθετικού αντιπάλου*», με την απειλή μιας ολιστικής αντίδρασης των στρατιωτικών δυνάμεων που θα προκαλέσει δυσανάλογο κόστος στον επιτιθέμενο. «*Η αποτροπή παύει να υφίσταται όταν η επιτιθέμενη πλευρά αναλάβει δράση που περνάει τις κόκκινες γραμμές του αμυνόμενου*» (Καραγιάννης, 2022, 36).

Επιχειρήσεις αντιμετώπισης Κρίσεων: Οι στρατιωτικές δυνάμεις διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στη διαχείριση κρίσεων, ενεργώντας σε συνεργασία με τις υπηρεσίες πληροφοριών και τα Σώματα Ασφαλείας για την πρόληψη ή τον περιορισμό ασύμμετρων επιθέσεων. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις κρίνονται αποτελεσματικές όταν υπάρχει συντονισμός και κοινή χρήση πληροφοριών σε ένα πλαίσιο πολιτικο-στρατιωτικής συνεργασίας.

Πολιτικο-στρατιωτική συνεργασία: Αφορά στη συνεργασία μεταξύ στρατιωτικών δυνάμεων, πολιτικών αρχών και πολιτών μιας χώρας με την οποία επιτυγχάνεται η ανάπτυξη και ο κοινός συντονισμός διαφόρων υπηρεσιών (πχ επικοινωνίες) σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο διεξαγωγής των επιχειρήσεων.

Ψυχολογικές Επιχειρήσεις: Στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον, οι στρατιωτικές δυνάμεις δεν βασίζονται μόνο σε παραδοσιακές τακτικές, αλλά χρησιμοποιούν κάθε διατιθέμενο επικοινωνιακό μέσο για την αποστολή επιλεγμένων πληροφοριών και μηνυμάτων σε συγκεκριμένα ακροατήρια στόχους προκειμένου να χειραγωγήσουν - επηρεάσουν την γνώμη και στάση επ' ωφελεία των επιδιωκόμενων σκοπών τους. Διεξάγονται σε όλες τις φάσεις της σύγκρουσης, στην ειρήνη, σε μια κρίση, στην σύρραξη ή πόλεμο.

Συνεργασία με Διεθνείς Οργανισμούς: Στις σύγχρονες ασύμμετρες συγκρούσεις, η συνεργασία μεταξύ συμμαχικών δυνάμεων είναι κρίσιμη. Οργανισμοί όπως το ΝΑΤΟ και η ΕΕ ενισχύουν την ασφάλεια και τη στρατιωτική ικανότητα των κρατών-μελών, επιτρέποντας την ταχύτερη ανταπόκριση σε διεθνείς κρίσεις και ασύμμετρες απειλές.

Οι Πολεμικές Επιχειρήσεις και Εκστρατείες έπονται των παραπάνω επιχειρήσεων, μετά την ασταθή ειρηνική κατάσταση που μετατρέπεται σε γενικευμένο πόλεμο. Αποτελούν θεμελιώδεις δραστηριότητες του πολέμου στην κλασική του μορφή και έχουν σκοπό την ολοκληρωτική στρατιωτική νίκη του αντιπάλου. (Καραγιάννης, 2022, 8)

Περιλαμβάνουν επιθετικές ή/και αμυντικές επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας, με κύριο στοιχείο τους τη φυσική προσβολή του εχθρικών δυνάμεων, που επιτυγχάνεται με την εκτόξευση επιθετικών πυρών (offensive fire) ή/και αναχαιτιστικών πυρών (suppressive fire), αντίστοιχα. Αποτελούν τις πιο σκληρές και βίαιες στρατιωτικές επιχειρήσεις, που μεταδίδουν ένα αποφασιστικό μήνυμα για τις προθέσεις της μιας πλευράς έναντι της αντίπαλης, με σημαντικές ψυχολογικές επιπτώσεις. Κατά την διεξαγωγή των πολεμικών επιχειρήσεων το ρίσκο αποτυχίας και ο κίνδυνος είναι αυξημένος, ιδιαίτερα όταν προκαλούνται παράπλευρες απώλειες και ζημιές, οι οποίες συνήθως επηρεάζουν αρνητικά την διεθνή κοινή γνώμη και τους διεθνείς οργανισμούς, προκαλώντας αποτελέσματα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα.

Η χρήση στρατιωτικής ισχύος για την αντιμετώπιση μιας κρίσης ή αποκλιμάκωση μιας σύρραξης δεν περιορίζεται μόνο στην κατάκτηση στρατιωτικής νίκης στο πεδίο της μάχης. Ο στόχος είναι να αποδυναμωθεί η ικανότητα του αντιπάλου να προωθήσει τους πολιτικούς του σκοπούς μέσω ψυχολογικών τακτικών που εντείνουν τον φόβο και τον εκφοβισμό, επιδρώντας στην ψυχολογία του και αποτρέπουν την εφαρμογή των μέσων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη της πολιτικής του ατζέντας. Για να επιτευχθεί ο στόχος, η στρατιωτική δύναμη οφείλει να είναι ευέλικτη, συνεργατική και τεχνολογικά αναβαθμισμένη, ενώ η χρήση της

αποφασιστική, κατάλληλη, με πρωτότυπες και έξυπνες χαμηλού κόστους επιλογές, ώστε να ανταποκρίνεται με επιτυχία στις πολυδιάστατες και δαπανηρές προκλήσεις της ασφάλειας.

2.8.3 Δημόσια Τάξη & Ασφάλεια

Οι δυνάμεις δημόσιας τάξης και ασφάλειας διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση απειλών και την αποκλιμάκωση κρίσεων σε πρώιμο στάδιο, δηλαδή πριν εκδηλωθεί η ένοπλη σύγκρουση. Έχουν την ευθύνη για ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων (Ελληνική Αστυνομία, 2022), κυριότερες από τις οποίες συνιστούν:

- (1) Επιβολή νόμου και διατήρηση της δημόσιας τάξης με ανάληψη δράσεων πρόληψης και καταστολής εγκληματικότητας, διαχείρισης διαδηλώσεων και κοινωνικών αναταραχών
- (2) Προστασία μέσω αστυνόμευσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των ατόμων, εξασφάλιση της δημόσιας ειρήνης και απρόσκοπτης κοινωνικής διαβίωσης των πολιτών
- (3) Συνεργασία με τις Ένοπλες Δυνάμεις στον τομέα της εθνικής άμυνας-ασφάλειας και συλλογής πληροφοριών
- (4) Έλεγχος των χερσαίων συνόρων και αντιμετώπιση παράνομης μετανάστευσης

Η Ελληνική Κυβέρνηση με το νόμο 2800/2000 αναθέτει τις παραπάνω αρμοδιότητες στην Ελληνική Αστυνομία (ΕΛ.ΑΣ.) και η γείτονος χώρα, αντίστοιχα, στην Τουρκική Εθνική Αστυνομία (ΤΡΤ), ενώ σε περιοχές που δεν εμπίπτουν στη δικαιοδοσία των αστυνομικών δυνάμεων (επαρχιακές περιοχές) ανατίθενται στην Τουρκική Χωροφυλακή (Türk Jandarması), που αποτελεί κλάδο των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ). (Wikipedia, χ.χ., "Τουρκική Χωροφυλακή")

2.8.4 Υπηρεσίες Πληροφοριών

«Αν γνωρίζεις τον εχθρό σου και τον εαυτό σου, τότε δεν θα κινδυνεύσεις σε εκατό μάχες».
(Sun Zu, 1963, 84)

Την αξία των πληροφοριών στις στρατιωτικές επιχειρήσεις είχε αντιληφθεί ο περίφημος Sun Zu πριν από δύομιση σχεδόν χιλιετίες, η οποία αποδεικνύεται διαχρονική και συνεχίζει να αποτελεί θεμέλιο λίθο στρατηγικής σκέψης, όχι μόνο σε στρατιωτικά πλαίσια αλλά και σε άλλους τομείς. Η κατοχή πληροφοριών, η κατάλληλη αξιοποίησή τους και η κατά περίπτωση

χρήση τους, αποτελούν αδιαμφισβήτητα πηγή ισχύος ενός κράτους ή μιας μη κρατικής οντότητας και δύναται να επηρεάσει την στρατιωτική, διπλωματική και οικονομική ισχύ. Το βάρος των παραπάνω δραστηριοτήτων καλούνται να αναλάβουν οι υπηρεσίες πληροφοριών, οι οποίες διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στο μηχανισμό διαχείρισης κρίσεων, στην αντιμετώπιση των απειλών και στην εθνική ασφάλεια. Η αποστολή τους περιλαμβάνει μία συνεχή και επαναλαμβανόμενη διαδικασία συλλογής, επεξεργασίας, εκμετάλλευσης και διεύθυνσης κρίσιμων πληροφοριών που δύναται να υποστηρίξουν τις στρατιωτικές, πολιτικές και διπλωματικές αποφάσεις.

Οι υπηρεσίες πληροφοριών εστιάζουν σε πέντε βασικούς τομείς:

(1) Έγκαιρη ανίχνευση απειλών: επιτρέπει την πρόβλεψη και αντιμετώπιση πιθανών κινδύνων, όπως η τρομοκρατία, οι κυβερνοεπιθέσεις και άλλες μη συμβατικές απειλές.

(2) Συλλογή πληροφοριών: πραγματοποιείται μέσω διαφορετικών μεθόδων, όπως η χρήση ανθρώπινων δικτύων, ηλεκτρονικών υποκλοπών, τεχνικών παρακολούθησης και μέσων όπως κρυφές κάμερες, drones κ.α., με στόχο τη συγκέντρωση κρίσιμων δεδομένων.

(3) Επεξεργασία και ανάλυση των πληροφοριών: γίνεται ερμηνεία των στοιχείων που συγκεντρώνονται, επιτρέποντας την κατανόηση των προθέσεων και δυνατοτήτων των πιθανών απειλών.

(4) Έγκαιρη προειδοποίηση: δίνει τη δυνατότητα στις αρμόδιες αρχές να αντιδράσουν αποτελεσματικά, περιορίζοντας τους κινδύνους πριν αυτοί εκδηλωθούν.

(5) Διεθνή συνεργασία: ενισχύει την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών πληροφοριών, καθότι η ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ κρατών και διεθνών οργανισμών καθιστά δυνατή την αντιμετώπιση πολύπλοκων και διακρατικών απειλών.

Η αποτελεσματική λειτουργία των υπηρεσιών πληροφοριών προϋποθέτει σωστή δομή, επαρκείς πόρους και προηγμένες τεχνολογικές δυνατότητες. Στο σύγχρονο μεταβαλλόμενο περιβάλλον απειλών, ο ρόλος τους είναι καθοριστικός, καθώς συμβάλλουν στη συλλογή και ανάλυση κρίσιμων δεδομένων, επιτρέποντας στο κράτος να λαμβάνει τεκμηριωμένες αποφάσεις. Με αυτόν τον τρόπο, ενισχύεται η εθνική ασφάλεια και διασφαλίζεται η προστασία των πολιτών απέναντι σε κινδύνους που μπορεί να απειλήσουν τη σταθερότητα και την κοινωνική συνοχή.

2.9 Ειρηνικές Μέθοδοι Αποκλιμάκωσης

Η ειρηνική επίλυση των διαφορών αποτελεί θεμελιώδη αρχή του σύγχρονου διεθνούς δικαίου και της διεθνούς πολιτικής, αναδεικνυόμενη ως η μόνη αμοιβαία επωφελής επιλογή για τους αντιπάλους σε περιόδους κρίσεων ή εντάσεων. Σε ένα διεθνές περιβάλλον όπου οι συγκρούσεις λαμβάνουν ολοένα και πιο σύνθετες μορφές, η ανάγκη για αποτελεσματικούς μηχανισμούς διαχείρισης και αποκλιμάκωσης των διενέξεων καθίσταται πιο επίκαιρη από ποτέ. Οι μέθοδοι ειρηνικής επίλυσης διαφορών κατατάσσονται σε δύο ιεραρχικά ισότιμες κατηγορίες: τις διαπραγματεύσεις και τη διεθνή δικαιοσύνη, οι οποίες λειτουργούν είτε συμπληρωματικά είτε εναλλακτικά, ανάλογα με τη φύση και τη βαρύτητα της διαφοράς.

2.9.1 Διαπραγματεύσεις

Η ειρηνική επίλυση διαφορών σε περιπτώσεις οξείων διαμαχών είναι ουσιαστική για την αποκατάσταση της σταθερότητας και της ασφάλειας. Η πιο διαδεδομένη μέθοδος είναι οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των άμεσα εμπλεκόμενων μερών, καθώς προσφέρουν τη δυνατότητα για διάλογο και συμβιβασμό. Το γεγονός ότι τα εμπλεκόμενα μέρη εισέρχονται σε επίσημες διαπραγματεύσεις, δείχνει ότι στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν αποφασίσει να αναζητήσουν την επίλυση της διαμάχης μέσω μη βίαιων μέσων. Συνεπώς, η συμπεριφορά τους στη σύγκρουση συχνά χαρακτηρίζεται από αισθητές αλλαγές, όπως: επίσημες εκχειρίδες ή μονομερείς περιορισμοί στην περαιτέρω χρήση καταναγκαστικών μέτρων. (Mitchell, 1981, 197)

Όταν οι διαπραγματεύσεις δεν οδηγούν σε αποτέλεσμα, συχνά παρεμβαίνουν τρίτα μέρη, όπως κράτη ή διακρατικοί οργανισμοί, για να λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητές ή για να παρέχουν υποστήριξη με καλές υπηρεσίες και διευκολύνσεις. Η εμπλοκή ενός τρίτου μέρους στις διαπραγματεύσεις συχνά διευκολύνει την έναρξη απευθείας διαλόγου ανάμεσα στις αντιμαχόμενες πλευρές. Αυτό συμβαίνει κυρίως όταν τα εμπλεκόμενα μέρη έχουν συνειδητοποιήσει ότι η συνέχιση της σύγκρουσης δεν αποφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα και ο εξαναγκασμός του αντιπάλου είναι ανέφικτος ή μη ρεαλιστικός. Οι πολιτικο-διπλωματικές μέθοδοι είναι συνήθως προτιμητέες, καθώς δίνουν στα μέρη μεγαλύτερο έλεγχο στην πορεία και το αποτέλεσμα της διαδικασίας.

Σε αντίθεση με τις δικαστικές διαδικασίες, όπου μια απόφαση επιβάλλεται από εξωτερική αρχή, οι διαπραγματεύσεις δίνουν στους αντιμαχόμενους την ευκαιρία να παραμείνουν οι ίδιοι,

οι κύριοι της διαδικασίας, από την αρχή μέχρι το τέλος. Έχουν τη δυνατότητα να διακόψουν τον διάλογο, να απορρίψουν προτάσεις που θεωρούνται αντίθετες με τα εθνικά τους συμφέροντα ή να καταγγείλουν την άλλη πλευρά για έλλειψη καλής πίστης. Η ευελιξία αυτή καθιστά τις διαπραγματεύσεις πιο ελκυστικές, καθώς δεν υπάρχει υποχρέωση αποδοχής των συμβιβασμών ή των προτάσεων του μεσολαβητή αν αυτές δεν ανταποκρίνονται στις βασικές τους επιδιώξεις.

Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση έχει και το μειονέκτημα ότι μπορεί να παρατείνει τη διαδικασία ή να οδηγήσει σε αδιέξοδο, αν τα μέρη δεν επιδεικνύουν διάθεση συμβιβασμού και ειλικρινούς προσπάθειας για την επίλυση της διαφοράς. Για να υπάρξουν ουσιαστικές διαπραγματεύσεις ή επίσημη μεσολάβηση, είναι κρίσιμο η μία πλευρά να αναγνωρίσει την άλλη ως «αντάξιο συνομιλητή» (interlocuteur valable). Αυτό είναι συχνά δύσκολο, ιδίως σε μη διακρατικές συγκρούσεις, όπως αποτελεί η μακροχρόνια διαμάχη της Τουρκίας και του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (PKK). Η άρνηση αναγνώρισης μιας άλλης πλευράς ως αξιόπιστου συνομιλητή συνήθως αντανακλά βαθιές πολιτικές, ιδεολογικές ή εθνικές διαφορές, που καθιστούν δύσκολη την έναρξη διαλόγου. (Ηρακλείδης, 2005, 125)

Ωστόσο, ανεξαρτήτως αν μια σύγκρουση είναι διακρατική ή μη, ο Mitchell (1981, 197-206) υποστηρίζει ότι υπάρχουν πέντε θεμελιώδεις προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύουν και για τις δύο πλευρές ώστε να υπάρχουν σοβαρές πιθανότητες επιτυχίας των διαπραγματεύσεων ή της μεσολάβησης:

(1) Δυσβάστακτες ζημιές και θυσίες: Και οι δύο πλευρές πρέπει να έχουν φτάσει στο σημείο όπου οι απώλειες σε ανθρώπινες ζωές, οι υλικές καταστροφές, το οικονομικό κόστος, και η γενική ανασφάλεια να θεωρούνται πλέον ανυπόφορες. Η συνέχιση της σύγκρουσης πρέπει να έχει φτάσει σε ένα επίπεδο όπου και οι δύο πλευρές αισθάνονται ότι δεν αντέχουν να υποστούν περαιτέρω απώλειες.

(2) Αναποτελεσματικότητα των μεθόδων εξαναγκασμού: Πρέπει να έχει καταστεί σαφές ότι οι μέθοδοι εξαναγκασμού του αντιπάλου μέσω στρατιωτικής, οικονομικής ή πολιτικής πίεσης δεν επιτυγχάνουν και δεν θα επιτύχουν στο μέλλον. Όταν τα μέρη καταλάβουν ότι η επιβολή της θέλησής τους με τη δύναμη δεν αποδίδει καρπούς, τότε είναι πιο πιθανό να στραφούν σε διαπραγματεύσεις.

(3) Διαπραγματευτικό περιθώριο: Οι τελικές θέσεις των δύο πλευρών δεν πρέπει να είναι διαμετρικά αντίθετες, αλλά να υπάρχει η δυνατότητα συμβιβασμών. Εάν οι μέγιστες επιδιώξεις

των δύο μερών είναι πιο ρεαλιστικές ή λιγότερο ακραίες από ό,τι φαινόταν αρχικά, τότε δημιουργείται το περιθώριο για αμοιβαίες υποχωρήσεις.

(4) Συμφέροντα από τη συμφωνία: Τα δύο μέρη πρέπει να εκτιμήσουν ότι τα οφέλη από μια συμφωνία υπερτερούν σαφώς των ζημιών που θα υποστούν από τη μη επίλυση της σύγκρουσης. Αν ο απολογισμός αυτός κλίνει προς το θετικό για αμφότερες τις πλευρές, τότε η προοπτική μιας συμφωνίας είναι πιο πιθανή.

(5) Αποδεκτό πακέτο λύσης: Το τελικό πακέτο λύσης δεν πρέπει να κρίνεται ως άδικο ή απαράδεκτο από κανένα από τα δύο μέρη. Αντίθετα, πρέπει να περιέχει λογικές υποχωρήσεις και από τις δύο πλευρές και οι θυσίες που απαιτούνται να θεωρούνται ανεκτές. Ουσιαστικά, οι δύο πλευρές πρέπει να μπορούν να «ζήσουν» με το αποτέλεσμα, ακόμη και αν δεν επιτυγχάνουν το απόλυτο των στόχων τους.

Οι διαπραγματεύσεις, όταν πληρούνται οι ως άνω προϋποθέσεις, αποτελούν έναν ασύμμετρα ευνοϊκό δρόμο για την ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, καθώς δίνουν τη δυνατότητα αποφυγής της κλιμάκωσης της βίας και των ανυπολόγιστων συνεπειών που τη συνοδεύουν. Αντίθετα, όταν οι προϋποθέσεις αυτές δεν συντρέχουν, οι διαπραγματεύσεις συχνά καταλήγουν σε αδιέξοδο ή δεν ξεκινούν ποτέ, αφήνοντας την κρίση να διογκώνεται και να επιδεινώνεται.

Είναι ουσιαστικό οι διαπραγματεύσεις να αξιολογούνται και να εφαρμόζονται ως εναλλακτική λύση στη διαχείριση κρίσεων, καθώς αποτελούν τον πλέον ειρηνικό και μακροπρόθεσμα αποδοτικό τρόπο επίλυσης. Σε περιπτώσεις όπου η κατάσταση το επιτρέπει και υπάρχουν περιθώρια συμβιβασμών, οι διαπραγματεύσεις μπορούν να αποτρέψουν την καταστροφή και να οδηγήσουν σε βιώσιμη ειρήνη. Παράλληλα, προσφέρουν τη δυνατότητα στους εμπλεκόμενους να παραμείνουν «κύριοι» της διαδικασίας, διατηρώντας τον έλεγχο στο αποτέλεσμα και στις επιλογές που θα κληθούν να λάβουν.

2.9.2 Διεθνής Δικαιοσύνη

«Το διεθνές δίκαιο είναι το νομικό σύστημα που διέπει οργανωτικά τη διεθνή κοινότητα. Ως νομικό σύστημα διανέμει και οριοθετεί αρμοδιότητες, αλλά περιλαμβάνει ολόένα περισσότερους ουσιαστικούς κανόνες συμπεριφοράς». (Ρούκουνας, 2004, 42). Μερικοί από αυτούς τους κανόνες, όχι μόνο είναι υποχρεωτικοί έναντι των πάντων, αλλά είναι και ιεραρχικά υπέρτεροι, επειδή συνιστούν τον πυρήνα της διεθνούς νομιμότητας και δεν επιδέχονται παρεκκλίσεις. (Ρούκουνας, 2004, 43). Ως παραδείγματα επισημαίνονται η εκτός νόμου επίθεση και η

παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διεθνής δικαιοσύνη διαδραματίζει ρόλο σταθεροποιητικό, αποτρέπει ως ένα σημείο την ένοπλη αναμέτρηση, ευνοεί την προσπέλαση σε διαρθρωτικές διαδικασίες σε περίπτωση κρίσης και την ειρηνική επίλυση των διενέξεων.

Ωστόσο, η συχνή επίκληση του διεθνούς δικαίου από τα κράτη δεν σημαίνει και σεβασμό των κανόνων του. Σε αρκετές περιπτώσεις, όσοι δρώντες επικαλούνται ένα κανόνα έχουν παραβιάσει άλλον και αδυνατούν να πειθαρχήσουν στη διεθνή νομιμότητα. Για παράδειγμα, η παράνομη χρήση βίας στη διαχείριση μιας κρίσης, αν και απαγορεύεται διεθνώς, αρκετοί δρώντες, συνήθως οι ισχυροί, τη δικαιολογούν είτε με το πρόσχημα της προληπτικής χρήσης βίας, είτε στο πλαίσιο κατάστασης έκτακτης ανάγκης.

Η δικαστική διαδικασία έχει καταστεί ένα από τα αποτελεσματικότερα εργαλεία δίκαιης διευθέτησης των σχέσεων μεταξύ δύο ή περισσότερων αντιμαχόμενων οντοτήτων, ανεξαρτήτως της ισχύος τους, καθώς η απόφαση που προκύπτει από την εκδίκαση των διάδικων είναι τελεσίδικη και επιλύει ουσιαστικά οποιοδήποτε ζήτημα. Σήμερα, η αποτελεσματικότητά της έχει επεκταθεί σε διάφορους ως προς την οργανωτική τους υπόσταση διάδικους. Οι περισσότεροι από τους διεθνείς οργανισμούς, όπως τα Ηνωμένα Έθνη, που έχουν διαφορετικούς σκοπούς και εκδηλώνονται με χωριστή βούληση από εκείνη των συμμετεχόντων κρατών, αποτελούν υποκείμενα του διεθνούς δικαίου. Επιπλέον, ολόένα και περισσότερες οντότητες που δεν έχουν την ιδιότητα του κράτους (εθνικο-απελευθερωτικά κινήματα, επαναστάτες, εμπόλεμοι) εντάσσονται στους κανόνες του διεθνούς δικαίου και έχουν αποκτήσει διεθνή νομική προσωπικότητα, δικαιώματα και υποχρεώσεις. Στο ενδοκρατικό επίπεδο, το άτομο ή ομάδα ατόμων ως μειονότητα, είναι υποκείμενα του δικαίου και μπορούν να επικαλούνται κανόνες που να τους εξασφαλίζουν τις θεμελιώδεις πολιτικές, κοινωνικές, ατομικές και πολιτιστικές ελευθερίες του.

Βέβαια, σε αρκετές περιπτώσεις η εμφάνιση και δράση κινήματων και οργανώσεων που ενώ είναι πολυπληθείς και κοινωνικά αποδεκτές, χαρακτηρίζονται «τρομοκρατικές» και «παράνομες», προκειμένου να «νομιμοποιηθούν» περισσότερο κατασταλτικές μέθοδοι αντιμετώπισης τους. Η δράση τους εντοπίζεται μέσα σε κράτη που έχουν είτε υποστεί διαλυτικές διαδικασίες, είτε δεν αποδέχθηκαν το γεγονός ότι πολυπληθείς μειονότητες διεκδικούσαν καλύτερους όρους συμμετοχής από αυτούς που το επίσημο κράτος παρείχε (Τσετσένοι, Κοσοβάρους, Κούρδοι, κ.κ.).

3 ΕΡΕΥΝΑ & ΕΥΡΗΜΑΤΑ

3.1 Μελέτη Περίπτωσης Αποτροπής Κουρδιστάν – Τουρκία

Η άνοδος του κουρδικού αυτονομισμού και η σύγκρουση της Τουρκίας με το Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν (Partiya Karkerên Kurdistanê, PKK) για την αντιμετώπιση της εκ των έσω «απειλής», μαζί με τους ολοένα και πιο αμφιλεγόμενους περιορισμούς στα ανθρώπινα δικαιώματα στη χώρα, έχουν βαθιές επιπτώσεις τόσο στο κρατικό επίπεδο της χώρας όσο και στο διακρατικό. Επιπλέον, οι οικονομικές απαιτήσεις, οι φιλοδοξίες, η τεχνολογική ανάπτυξη και η στρατιωτική καινοτομία άρχισαν να παίζουν αυξημένο ρόλο στη χάραξη μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής και στην υιοθέτηση νέων τακτικών και μεθόδων, αμφότερα από τα δύο αντιμαχόμενα μέρη με την πάροδο των χρόνων.

Λαμβάνοντας υπόψη την πολυπλοκότητα της μακροχρόνιας τουρκο-κουρδικής σύγκρουσης και την παρατεταμένη προσπάθεια τερματισμού της, με τους όρους της ισχυρότερης Τουρκίας (στρατιωτική νίκη), η παρούσα περιπτωσιακή μελέτη επιδιώκει να εξετάσει τα παραπάνω θέματα εστιάζοντας στην ανθεκτικότητα του PKK στα μεταβαλλόμενα περιβάλλοντα ασφαλείας και την αμυντική προσέγγιση, τις αναληφθείσες τακτικές και την αποτελεσματικότητα της Τούρκικης πολιτικο-στρατιωτικής προσέγγισης του κουρδικού ζητήματος. Η επιχειρησιακή ανάλυση των γεγονότων θα επικεντρωθεί σε δύο διακριτές περιόδους της παρατεταμένης διαμάχης: την περίοδο εμφάνισης του PKK έως το 2000 και την Ερντογανική περίοδο, προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα ευρήματα για περαιτέρω έρευνα.

3.1.1 Από τη γέννηση του PKK έως το 2000

Το PKK είναι η τελευταία ενσάρκωση ενός συνεχιζόμενου κουρδικού αγώνα στην Τουρκία που υπήρχε από την Οθωμανική εποχή. Από τη δεκαετία του 1970, ολοένα και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Τουρκίας, αποτελούμενο από καταπιεσμένους Κούρδους, άρχισε να απαιτεί ενεργά τα πολιτιστικά, γλωσσικά και πολιτικά τους δικαιώματα στο Τούρκικο κράτος. Η επίσημη άρνηση της τουρκικής κυβέρνησης να ανεχθεί οποιαδήποτε κουρδική αντιπολίτευση και η άσκηση καταπιεστικής πολιτικής στους Κούρδους πολίτες της, συνέβαλε στην ενθάρρυνση ενός λαϊκού επαναστατικού αγώνα και στη δημιουργία του PKK, υπό την ηγεσία του Αμπντουλάχ Οτσαλάν, στις 27 Νοεμβρίου 1978. Αρχικός στόχος της ίδρυσής του ήταν, αφενός η δημιουργία μιας ενοποιημένης επαναστατικής σοσιαλιστικής Κουρδικής

κοινωνίας και αφετέρου η ίδρυση ενός αναγνωρισμένου ανεξάρτητου Κουρδιστάν που θα παρείχε πολιτιστικά και πολιτικά δικαιώματα στους Κούρδους της Τουρκίας.

Εμπνευσμένο από τη «Θεωρία του Λαϊκού Πολέμου» του Μάο τσε Τούνγκ εφάρμοσε μια παρατεταμένη αμυντική στρατηγική, με πολλαπλά επιθετικά χαρακτηριστικά, αποτελούμενη από τρεις φάσεις: τη στρατηγική άμυνα ως πρώτη φάση, όπου το ΡΚΚ θα υιοθετούσε περιορισμένες τακτικές ανταρτοπόλεμου μέχρι να αποκτήσει ικανοποιητική ισχύ, τη δεύτερη φάση στρατηγική εξισορρόπηση από το 1995 έως το 2000 όπου το ΡΚΚ θα αποκτούσε ισχυρή στρατιωτική δύναμη ικανή να εκτελέσει ανταρτοπόλεμο μεγάλης κλίμακας από διάφορες ελεύθερες περιοχές και την τρίτη φάση, τη στρατηγική επίθεση όπου θα εξαπολύονταν μια επίθεση πλήρους κλίμακας υπό μορφής λαϊκής εξέγερσης στην νοτιοανατολική Τουρκία (Unal 2014, Bengio, 2011, 621). Όλα τα παραπάνω ήταν συνυφασμένα σε πολύ μεγάλο βαθμό από την επιτυχία του αιφνιδιασμού.

Στα πρώιμα χρόνια εμφάνισής του, ο απελευθερωτικός αγώνας περιλάμβανε άοπλες δράσεις και τακτικές κοινωνικού χαρακτήρα, όπως εξεγέρσεις μέσω μαζικών διαδηλώσεων, απεργίες και μαζικές διαμαρτυρίες, στο πλαίσιο μιας συνολικής προσπάθειας κινητοποίησης των καταπιεσμένων Κούρδων πολιτών και ενίσχυσής του από την λαϊκή υποστήριξη. Μετά το τούρκικο πραξικόπημα του 1980, έως το 1983 και την εφαρμογή του Συντάγματος του 1981, με τις διατάξεις του οποίου περιορίστηκε σοβαρά η ελευθερία χρήσης της κουρδικής γλώσσας, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο, η δυσαρέσκεια και η καταπίεση του κουρδικού πληθυσμού κλιμακώθηκε (Gunter, 2008, 5). Παρά τις πολιτικές συνθήκες και την υφιστάμενη λογοκρισία, η λαϊκή υποστήριξη του ΡΚΚ ενισχύθηκε από τον μεθοδευμένο χειρισμό των ελάχιστων μέσων πληροφόρησης που είχε τότε υπό έλεγχο. Κυριότερο μέσο αποτέλεσε το περιοδικό "Ανεξαρτησία" (στα κουρδικά Serxwebûn), το οποίο από το 1982 – έτος ίδρυσής του – διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη διάδοση των ιδεολογικών θέσεων του ΡΚΚ και στην ενημέρωση των μελών και των υποστηρικτών του. Επιπλέον, το ΡΚΚ αξιοποίησε την υποστήριξη της κουρδικής διασποράς στην Ευρώπη για τη δημιουργία δικτύων επικοινωνίας, μέσω των οποίων οργανώνονταν εκδηλώσεις, διανέμονταν προπαγανδιστικά φυλλάδια, έντυπα και ραδιοφωνικές εκπομπές που προωθούσαν τις θέσεις της οργάνωσης.

Στην νοτιοανατολική Τουρκία, οι Κούρδοι, που αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού και σχεδόν το ένα τέταρτο του συνολικού πληθυσμού της χώρας, χαρακτηρίστηκαν εκ των έσω απειλή για την ασφάλεια της χώρας και την εθνική ενότητα. Στο πλαίσιο αυτό, το

κεμαλικό καθεστώς έλαβε σκληρά κατασταλτικά μέτρα και εφάρμοσε βίαιες δράσεις και μεθόδους όπως ξυλοδαρμούς, πολυάριθμες παράνομες συλλήψεις και φυλακίσεις, μέχρι και βασανιστήρια, οδηγώντας γρήγορα την κουρδική καταπίεση στο αποκορύφωμά της και την σταδιακή στρατολόγηση των Κούρδων πολιτών. Μέχρι τις αρχές του 1984, το PKK διεξήγαγε κυρίως αποστολές αναγνώρισης διεισδύοντας στην ανατολική και νοτιοανατολική Τουρκία με μικρές ομάδες ανταρτών αποτελούμενες από 3 έως 5 άτομα (Jongerden & Akkaya, 2011, 131). Επιπλέον, με κοινωνικές δράσεις και τη χρήση του τύπου, καλούσαν τον κουρδικό λαό να σχηματίσει αντάρτικες μονάδες τόσο για τοπική άμυνα στις επαρχιακές αγροτικές περιοχές όσο και για τον επικείμενο ένοπλο επαναστατικό αγώνα.

Υπό αυτές τις συνθήκες, έξι χρόνια αργότερα από την ίδρυσή του, το PKK εξελίχθηκε σε μια οργανωμένη παραστρατιωτική δύναμη με επαναστατικό χαρακτήρα, η οποία έδρασε κατά του τουρκικού τακτικού στρατού και των δυνάμεων ασφαλείας, κλιμακώνοντας την εξέγερση τη δεκαετία του 1990. Σε όλη αυτή την περίοδο, ο ηγέτης του PKK, Αμπντουλάχ Οτσαλάν, ήταν ανεπίσημος φιλοξενούμενος της συριακής κυβέρνησης και επωφελήθηκε από τη συριακή υποστήριξη σε θέματα υλικοτεχνικής μέριμνας, οικονομικών πόρων καθώς και από τη χρήση στρατοπέδων εκπαίδευσης στη συριακή κοιλάδα Μπεκάα, στον Λίβανο. (Hale, 2000, 199). Το κουρδικό στοιχείο εσωτερικά της Τουρκίας ενίσχυσε η εισροή Κούρδων προσφύγων του Ιράκ από τον οκταετή πόλεμο με το Ιράν (1980 – 1988).

Σύμφωνα με την αρχική ιδεολογία ίδρυσης του PKK (γνωστή και ως «Ο δρόμος για την επανάσταση στο Κουρδιστάν»), αναδύθηκε μια λαϊκή επανάσταση προερχόμενη από Κούρδους αγρότες που ζουν σε αγροτικές περιοχές της νοτιοανατολικής Τουρκίας προς μητροπολιτικές περιοχές (Gurcan, 2015). Με άλλα λόγια, καθώς η ένοπλη δύναμη που διέθετε το PKK ήταν περιορισμένη, όπως και οι πόροι του, για να καταλάβει τα αστικά κέντρα υιοθετήθηκε σε πρώτο στάδιο η τακτική περικύκλωσης των πόλεων από την ύπαιθρο, όπου ο αμυνόμενος είχε τακτικό πλεονέκτημα και μικρότερο ρίσκο αποτυχίας.

Ο ένοπλος αγώνας ξεκίνησε επίσημα στις 15 Αυγούστου 1984, με δύο ένοπλες επιθέσεις στις ανατολικές κωμοπόλεις Σεμντινλί και Έρουχ (Jongerden & Akkaya, 2011, 131). Βασισμένος στη θεωρία του Μάο Τσετούνγκ ακολούθησε την έμμεση στρατηγική του παρατεταμένου πολέμου και πρόκλησης φθοράς, υιοθετώντας τακτικές ανταρτοπολέμου προκειμένου να αντιμετωπίσει με ασύμμετρο τρόπο και όχι επί ίσοις όροις τις ισχυρότερες τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις. Όπως αναφέρει ο Carl von Clausewitz (1999, 380) «ο

ανώτερος σκοπός ενός αμυντικού πολέμου δεν μπορεί ποτέ να είναι η απόλυτη άρνηση». Σε αυτή την άποψη το PKK διαβλέποντας την αντίπαλη στρατιωτική υπεροχή της Τουρκίας επέλεξε να αποφύγει μια αποφασιστική μάχη με τις ΤΕΔ και επικεντρώθηκε στον ανταρτοπόλεμο και τον εδαφικό έλεγχο της νοτιοανατολικής Τουρκίας.

Στην πρώτη περίοδο του επαναστατικού αγώνα, το PKK αντιμετώπισε τις δυνάμεις ασφαλείας, σε μια προσπάθεια αποδιοργάνωσης της κυβερνητικής εξουσίας στη νότια-νοτιοανατολική περιοχή της Τουρκίας και απόκτησης εξοπλισμού από την κυρίευση στρατιωτικού υλικού, οπλισμού και γενικότερα υλικοτεχνικού εφοδιασμού, πραγματοποιώντας επιθέσεις σε περιοχές όπου ο κυβερνητικός έλεγχος ήταν αδύναμος (απομακρυσμένα χωριά, στρατιωτικά φυλάκια κοκ.). Σε τακτικό επίπεδο, οι κύριες δράσεις περιλάμβαναν επιθέσεις χαμηλής έντασης σε σταθμούς στρατοχωροφυλακής και στρατιωτικές εγκαταστάσεις στις επαρχίες εγγύς των συνόρων με το Ιράκ και το Ιράν, ενέδρες και επιδρομές σε χωριά όπου ήταν εγκατεστημένοι οι «Φρουροί των Χωριών», καθώς και δολιοφθορές σε εγκαταστάσεις οικονομικού ενδιαφέροντος ή κρατικά ιδρύματα στις Κουρδικές περιοχές (Gunes, 2019, 46; Gunter, 2018, 198). Οι επιθέσεις εκτοξεύονταν από κεκαλυμμένες θέσεις, πρόχειρες κατασκευές και σκηνές, τις οποίες παραλλάσανε με φυσική βλάστηση για να μην γίνονται αντιληπτές από τις εχθρικές τούρκικες δυνάμεις. (Karadeniz, 2024) Βασισμένες στη τακτική του «χτυπά και φεύγω» («hit and run» κατά τον Hart, 1967, 377), όλες οι επιχειρήσεις εκτελούνταν αιφνιδιαστικά, με ταχύτητα - υψηλή κινητικότητα και μυστικότητα, από οργανωμένες ευέλικτες ομάδες αναρτών, χωρίς μεγάλες απαιτήσεις σε διοικητική μέριμνα.

Μέχρι το 1986 το PKK κατάφερε να αναπτύξει έναν επαγγελματικό αντάρτικο στρατό, 10.000 περίπου στελεχών, τον επονομαζόμενο Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό του Κουρδιστάν (*Artêşa Rizgariya Gelê Kurdistan*, ARGK - στα κουρδικά) (Gunter, 2018, 209).

Τα πρώτα χρόνια της εξέγερσης του PKK, η Τουρκία χαρακτήρισε το ζήτημα του PKK ως μια ομάδα «ληστών και λεηλατών» και δεν έλαβε συγκεκριμένη στρατιωτική δράση μέχρι το 1987 (Gurcan, 2015, 2). Η αναδύομενη δύναμη του PKK, θεωρήθηκε από την Άγκυρα τόσο μικρή και τοπική, που δεν απαιτήθηκε να δεσμευτούν οι ΤΕΔ, αλλά αντιμετωπίστηκε από την χωροφυλακή, ως δύναμη ασφαλείας και επιβολής του νόμου με δικαιοδοσία στις αγροτικές περιοχές, για την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης. Τον Απρίλιο του 1985, σε μια προσπάθεια της τουρκικής κυβέρνησης να απομονώσει τις κουρδικές κοινότητες που πρόσφεραν υλικοτεχνική υποστήριξη στο PKK, ιδρύθηκε σε συνεργασία με τις υποστηρικτικές του κράτους

κουρδικές κοινότητες, το Προσωρινό και Εθελοντικό Σύστημα Φρουράς Χωριών, με το οποίο ξεκίνησε η υποστήριξη της βίαιας ένοπλης δράσης της χωροφυλακής και εκτιμάται ότι 40.000 έως 95.000 εθελοντές χωρικοί εκπαιδεύτηκαν και οπλίστηκαν για να φρουρούν τις επαρχίες ενάντια στους αντάρτες του ΡΚΚ (Unal, 2014, 22). Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης του ένοπλου αγώνα του ΡΚΚ (1984-1990), το Τουρκικό κράτος προώθησε έντονα τον χαρακτηρισμό του ΡΚΚ ως τρομοκρατική οργάνωση, προκειμένου να απονομιμοποιήσει τη δράση του κινήματος (Gunter, 2018, 323).

Τον Ιούλιο του 1987, στο πλαίσιο αντιμετώπισης και διαχείρισης της ανερχόμενης απειλής, η Τουρκική κυβέρνηση διακήρυξε περιφερειακή κυβέρνηση έκτακτης ανάγκης (Olağanüstü Hâl, OHAL) σε δεκατρείς επαρχίες στα νοτιοανατολικά της χώρας που αντιμετώπισαν σημαντικές επιθέσεις του ΡΚΚ, κλιμακώνοντας τα υφιστάμενα σκληρά κατασταλτικά μέτρα. (Gunes, 47) Από το ίδιο έτος και έπειτα, η Τουρκία συνέχισε την καταπιεστική Πολιτική Εσωτερικής Ασφάλειας και παράλληλα εφάρμοσε στρατιωτική στρατηγική με τη χρήση των ΤΕΔ. Σε πρώτη φάση, απέστειλε στρατεύματα στη νοτιοανατολική Τουρκία μαζί με μονάδες των ειδικών δυνάμεων, οι οποίες συνεργάστηκαν με την αστυνομία και τη στρατοχωροφυλακή στις επαρχιακές και αστικές περιοχές αντίστοιχα (Can, 2018, 5). Για τον έλεγχο της περιοχής, δημιουργήθηκε μια σειρά διάσπαρτων στρατιωτικών βάσεων (επιπέδου Τάγματος), μια πρακτική που έγινε γνωστή ως Έλεγχος Ζώνης - Περιοχής. (Ünal & Miron, 2022, 998). Ωστόσο η πρακτική αυτή απέτυχε καθώς οι αντάρτες εκμεταλλευόμενοι το ορεινό έδαφος, εκτόξευσαν πολυάριθμες επιδρομές και επιθέσεις στις απομακρυσμένες βάσεις, διατηρώντας τον έλεγχο της περιοχής και τον ανεφοδιασμό τους σε κρίσιμο στρατιωτικό εξοπλισμό.

Το έτος 1990 αποτέλεσε την αφετηρία κλιμάκωσης της σύγκρουσης (υψηλής έντασης σύγκρουση) και η ένοπλη βία με την διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας (Military Operations, MOPs) από τις ΤΕΔ στην νοτιοανατολική Τουρκία, συμπεριλαμβανομένων των διασυνοριακών επιχειρήσεων στο Βόρειο Ιράκ (το μακροχρόνιο καταφύγιο του ΡΚΚ) συνεχίστηκε μέχρι τη δεκαετία του 2000. Οι Τούρκικες χερσαίες στρατιωτικές δυνάμεις (Turkish Land Forces, TLF), ειδικές δυνάμεις και τεθωρακισμένες δυνάμεις υποστηρίχθηκαν από μονάδες χερσαίας αεροπορίας – ελικόπτερα τύπου Cobra – καταστέλλοντας αποτελεσματικά την εξέγερση του ΡΚΚ στα δυσπρόσιτα ορεινά εδάφη (Unal, 2014, 20; Unal, 2016). Στο επιχειρησιακό αυτό πλαίσιο, οι ΤΕΔ εφάρμοσαν τακτικές

καταστολής με τη μέθοδο «cordon and search» (αποκλεισμό και αναζήτηση, όπου οι Κούρδοι περικυκλώνονταν σε ένα ευρύ στρατιωτικό κλοιό όπου η περίμετρος σφίγγονταν μέσω αναζητήσεων σε κατοικημένους τόπους), ώστε να εμπλακούν και να ακινητοποιηθούν οι ένοπλοι αντάρτες. (Unal, 2016). Οι επιχειρήσεις αυτές, παρόλο που οδήγησαν σε μια σειρά από τακτικές νίκες, προκάλεσαν παράπλευρες απώλειες αμάχων. Σύμφωνα με δημοσίευμα της HRW το 1999, τα κυβερνητικά και στρατιωτικά στελέχη της Άγκυρας παραδέχθηκαν ότι συχνά δεν μπορούσαν να προσδιορίσουν ποιος είναι αντάρτης του PKK στα νοτιοανατολικά της χώρας, με αποτέλεσμα ο πληθυσμός στο σύνολό του να στοχοποιηθεί και να υπομείνει δύο δεκαετίες τρομερών κακουχιών, αστάθειας και φόβου (HRW, 1999).

Παράλληλα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έως το 2000, οι κρατικές αρχές μέσω της περιφερειακής διοίκησης υιοθέτησαν σκληρή και βίαιη πολιτική δίωξης εκατομμυρίων Κούρδων πολιτών, προκειμένου να αποκτήσουν καλύτερο έλεγχο των περιφερειακών περιοχών (Gurcan, 2015). Εκτιμάται ότι την περίοδο την περίοδο από το 1984 - 2000, έως και τρία εκατομμύρια πολίτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, σε πολλές περιπτώσεις επειδή τα χωριά τους εκκενώθηκαν βίαια και στη συνέχεια κάηκαν από τον στρατό. Αυτές οι εκκενώσεις είχαν αποξενώσει σοβαρά εκατομμύρια Κούρδους πολίτες από το τουρκικό κράτος και αυτό το αποτέλεσμα είχε επιδεινωθεί από τις συνεχιζόμενες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις δυνάμεις ασφαλείας. (Hale, 2000, 202)

Στα πρώτα χρόνια της σύγκρουσης, η Τούρκικη κυβέρνηση διαχειρίστηκε το κουρδικό ζήτημα με σκληρή καταναγκαστική πολιτική όπου εφαρμόστηκαν βίαια κατασταλτικά και δαπανηρά μέτρα εσωτερικής ασφαλείας. Στην παρατεταμένη προσπάθειά της να αντιμετωπίσει τον βραχυπρόθεσμο ως αρχικώς θεωρήθηκε αγώνα του PKK, η Άγκυρα ακολούθησε μία σκληρή επικεντρωμένη στον εχθρό προσέγγιση υιοθετώντας άμεση επιθετική στρατηγική εξόντωσης με τη χρήση εκτεταμένης βίας και έντονης στρατιωτικής δράσης μέσα από τη διεξαγωγή επιχειρήσεων αντι-εξέγερσης (counterinsurgency, COIN). Υπό αυτές τις συνθήκες, οι συνεχείς παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι παράπλευρες απώλειες άμαχου πληθυσμού από τις μεγάλης κλίμακας MOPs, εξυπηρέτησαν την ενίσχυση της στρατολόγησης του PKK, ενώ οι ΤΕΔ διέτρεχαν υψηλό κίνδυνο στρατηγικής ήττας.

Για μια περίοδο στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι πιθανότητες του PKK για μακροχρόνια πολιτική ή στρατιωτική επιτυχία φαινόταν να αυξάνονται σταδιακά με την υιοθέτηση τακτικών ανταρτοπολέμου, εκτέλεση πολλαπλών αιφνιδιαστικών επιθέσεων στο

τουρκικό έδαφος κατά των τουρκικών αρχών και στρατού από τα ορεινά κρησφύγετα του Ιρακινού Κουρδιστάν και την αυξανόμενη υποστήριξη του από τους Κούρδους πολίτες της Τουρκίας και της περιφέρειας (Συρία, Ιράκ, Ιράν). Τη λαϊκή υποστήριξη ενίσχυσε η διανομή των τούρκικων φιλοκουρδικών εφημερίδων, όπως η Yeni Ülke το 1990 και η Özgür Gündem το 1992, ραδιοφωνικοί σταθμοί και αργότερα η ίδρυση του πρώτου δορυφορικού τηλεοπτικού δικτύου MED-TV το οποίο εξέπεμπε στην Ευρώπη, τη Βόρεια Αφρική και την Μέση Ανατολή. (Wikipedia, n.d., "Yeni Ülke", "Özgür Gündem", "MED TV"). Τα φιλοκουρδικά μέσα, επηρέασαν σημαντικά την κοινή γνώμη και κατάφεραν να δημιουργήσουν στάση και συμπεριφορά που ευνόησε τους πολιτικοστρατιωτικούς στόχους του PKK. Κέρδισε, με άλλα λόγια, περισσότερους Κούρδους υποστηρικτές και διεύρυνε το δίκτυο στρατολόγησης νέων μελών.

Το κουρδικό ζήτημα απέκτησε περισσότερη διεθνή δημοσιότητα μετά την άγρια καταστολή της κουρδικής εξέγερσης στο Ιράκ από τον Σαντάμ Χουσεΐν, λίγο μετά τον Πόλεμο του Κόλπου το 1991 και τη φυγή περίπου 500.000 κυρίως Κούρδων προσφύγων προς τα τουρκοϊρακινά σύνορα και ακόμη μεγαλύτερων αριθμών στο Ιράν. Το PKK ενίσχυσε τη δραστηριότητά του εκμεταλλευόμενο το κενό εξουσίας στο βόρειο Ιράκ, από το οποίο οι αντάρτες του PKK μπορούσαν να επιτεθούν σε στόχους στην Τουρκία και επωφελούμενο από τη συνεχιζόμενη υποστήριξη της Συρίας. Τον Μάρτιο του 1993, ο Αμπντουλάχ Οτσαλάν πιθανώς ενθαρρυσμένος από ασαφείς και έμμεσες επαφές με τον Πρόεδρο Οζάλ μέσω του Κούρδου ηγέτη του Ιράκ, Τζελάλ Ταλαμπανί, κήρυξε μονομερή εκεχειρία, χωρίς ωστόσο να προκαλέσει οποιαδήποτε αποτελεσματική πολιτική απάντηση από την τουρκική κυβέρνηση, που ήταν ήδη απασχολημένη με την πολιτική αναταραχή που ακολούθησε τον θάνατο του Τουργκούτ Οζάλ τον Απρίλιο του 1993. (Hale, 2000, 199-200)

Η περίοδος μετά το 1993, χαρακτηρίζεται ως η αρχική και πιο σημαντική επίδραση της τουρκικής στρατιωτικής στρατηγικής στην εξέγερση του PKK, δεδομένου ότι η επιτυχία της οργάνωσης άρχισε να εξασθενεί σε πολιτικοστρατιωτικό επίπεδο. Μέχρι το 1994-95, ο τουρκικός στρατός και η στρατοχωροφυλακή άρχισαν να κερδίζουν έδαφος στη νοτιοανατολική Ανατολία, όπου επικεντρώνονταν οι συγκρούσεις, και μέχρι το 1998 είχαν αποκαταστήσει τον έλεγχο στις περισσότερες περιοχές. (Hale, 2000, 200) Ταυτόχρονα, η διεθνής υποστήριξη για την ιδέα ενός ανεξάρτητου κουρδικού κράτους εξασθένησε, ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα των σκληρών μαχών στο Ιράκ κατά την περίοδο 1994-96 μεταξύ της Πατριωτικής Ένωσης του

Κουρδιστάν (ΡΚΚ) του Ταλαμπανί και του αντιπάλου Κουρδικού Δημοκρατικού Κόμματος (ΚΔΡ) του Μασούντ Μπαρζανί. Παρόλη τη στρατιωτική ήττα του ΡΚΚ, η τουρκική κυβέρνηση υποστήριξε λανθασμένα ότι ένας τέτοιος επιθετικός αντίκτυπος στον αγώνα του ΡΚΚ θα οδηγούσε στη διάλυσή του και δεν ανέλαβε κοινωνικοπολιτικές δράσεις σε πολιτικό επίπεδο.

Την άνοιξη του 1995, η εισβολή του τουρκικού στρατού στο Βόρειο Ιράκ, οι επιχειρήσεις εκκαθάρισης του κουρδικού πληθυσμού, η δημιουργία τουρκικής ζώνης ασφαλείας και η συνδρομή του Κουρδικού Δημοκρατικού Κόμματος (Kurdistan Democratic Party, ΚΔΡ) του Μασούντ Μπαρζανί στην τουρκική εισβολή, αποδυνάμωσε τη δράση του ΡΚΚ και κατέστρεψε τις βάσεις ανεφοδιασμού που διατηρούσε στην ευρύτερη περιοχή. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, το ΡΚΚ αναγνωρίζοντας τη στρατιωτική του ήττα άρχισε να απομακρύνεται από την ιδέα δημιουργίας ενός ανεξάρτητου κουρδικού κράτους στη Μέση Ανατολή και προσάρμοσε τις πολιτικές του απαιτήσεις με επίκεντρο τα κουρδικά δικαιώματα στα κράτη της περιφέρειας (Gunes, 2019). Η σταδιακή αποδυνάμωση συνεχίστηκε τα επόμενα έτη, με τελικό σημείο καμπής τον Οκτώβριο του 1998, όταν η Τουρκία μετά από μια σφοδρή διπλωματική επίθεση – εφαρμογή καταναγκαστικής διπλωματίας – κατά της Συρίας, υποστηριζόμενη από την απειλή στρατιωτικής δράσης, ανάγκασε τη συριακή κυβέρνηση να διακόψει την υποστήριξη του ΡΚΚ, να υπογράψει τη Συνθήκη των Αδάνων και να απελάσει τον Οτσαλάν από το μακροχρόνιο καταφύγιό του.

Τέσσερις μήνες αργότερα, ο ιδρυτής και ηγέτης του ΡΚΚ αφού επιχειρήσει να διαφύγει στην Ιταλία, τη Ρωσία και την Ελλάδα αναζητώντας πολιτικό άσυλο, συνελήφθη τελικά στο Ναϊρόμπι της Κένυας από πράκτορες της Εθνικής Οργάνωσης Πληροφοριών της Τουρκίας (Milli İstihbarat Teskilati, ΜΙΤ) το Φεβρουάριο του 1999. (Wikipedia, χ.χ., "Αμπντουλάχ Οτζαλάν") Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, η Άγκυρα καταδίκασε τον Οτσαλάν σε θάνατο, σε μια προσπάθεια εξουδετέρωσης της ηγεσίας του ΡΚΚ και διάλυσης του απελευθερωτικού κινήματος.

Ωστόσο, η θανατική καταδίκη του Οτσαλάν προκάλεσε την ευρωπαϊκή αντίδραση και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με παρέμβαση του το 2002, ζήτησε από την Τουρκία να μεταβάλλει το είδος της ποινής. Οι δυτικές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις κατέστησαν σαφές ότι, αν ο Οτσαλάν εκτελείτο, η Τουρκία θα έχανε κάθε πιθανότητα να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις ένταξης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Άγκυρα αντιλαμβανόμενη το μεγάλο πολιτικό κόστος, αποφάσισε μέσω του Ανώτατου Δικαστηρίου της Τουρκίας να μετατρέψει τη

θανατική ποινή σε ισόβια κάθειρξη οδηγώντας τελικά τον ιδρυτή του ΡΚΚ στο νησί – φυλακή Ιμραλί, όπου παραμένει μέχρι σήμερα σε καθεστώς απομόνωσης. (Hale, 2000, 202)

Ευρήματα

Σε πρώτη ανάλυση, διαπιστώνεται ότι η προοπτική ενός τέλους στον ένοπλο αγώνα κατά του ΡΚΚ στις αρχές του 2000, ιδιαίτερα μετά τη φυλάκιση του ιδρυτή του ΡΚΚ, προκάλεσε εφησυχασμό στην Τουρκία, αλλά άφησε την κυβέρνηση με το δύσκολο έργο να αποφασίσει εάν, και πώς, θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τις ευρύτερες πολιτικές πτυχές του κουρδικού προβλήματος.

Δίχως να αναληφθεί κάποια δραστική ενέργεια σε διπλωματικό και πολιτικό επίπεδο έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 – πέραν της καταναγκαστικής διπλωματίας κατά της Συρίας το 1998 – η Άγκυρα στο πλαίσιο εφαρμογής της αυστηρής Πολιτικής Εθνικής Συνοχής και Εσωτερικής Ασφάλειας, αποφάσισε να επιβάλει δυσανάλογο κόστος στις δραστηριότητες του ΡΚΚ συμπεριλαμβανομένου της αύξησης του φόβου και της βίας, με την εφαρμογή σκληρών κατασταλακτικών μέτρων μέσω του ΟΗΑΛ και έντονης χρήσης των ΤΕΔ (*hard power*), ως εργαλείο εξουδετέρωσης της οργάνωσης, μέσα από στρατιωτικές επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας, συμπεριλαμβανομένων των διασυνοριακών.

Η εν συνόλω Εθνική Στρατηγική της Τουρκίας να αντιμετωπίσει το εσωτερικό κουρδικό ζήτημα την περίοδο εκείνη, υπήρξε αναποτελεσματική και το κόστος της αναμφίβολα βαρύ. Αν και οι εκτιμήσεις για το κόστος των ΜΟΡs ποικίλλουν σημαντικά, προτάθηκε ότι κατά την περίοδο 1994-1995, όταν η τουρκική εκστρατεία αντι-εξέγερσης ήταν στο αποκορύφωμά της, περίπου 250.000-300.000 στρατιώτες, ή σχεδόν το μισό της συνολικής δύναμης των ΤΕΔ, ήταν ανεπτυγμένοι στη νοτιοανατολική Τουρκία. Επιπλέον, υπολογίστηκε ότι ο πόλεμος κόστιζε έως και 7 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως, ή περίπου το 30% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) της Τουρκίας εκείνη την εποχή. (Hale, 2000, 203) Επομένως, το ΡΚΚ ως δύναμη «Δαβίδ», με σαφώς μικρότερο ετήσιο προϋπολογισμό [εκτιμάται στα 86 εκατ. δολάρια κατά τον Baud Jacques (1999)] και σαφώς υποδεέστερη στρατιωτική δύναμη από την υπέρτερη Τουρκία, παρόλο που αποδυναμώθηκε στον στρατιωτικό τομέα και δεν πέτυχε τον εδαφικό διαχωρισμό, κατάφερε να διατηρηθεί και να παρατείνει τον επαναστατικό πόλεμο, να προκαλέσει σταδιακή φθορά στον οικονομικό και στρατιωτικό τομέα της Τουρκίας, πείθοντας ξεκάθαρα την Άγκυρα ότι η νίκη της με την χρήση της στρατιωτικής ισχύος (*hard power*) ήταν ανέφικτη.

Πέρα από τις επιπτώσεις σε κρατικό επίπεδο, σοβαρός αντίκτυπος υπήρξε στο διεθνές, καθόσον η προσέγγιση της Άγκυρας ήταν επικεντρωμένη στην εξουδετέρωση της παραστρατιωτικής δύναμης του ΡΚΚ, όπως θα συνέβαινε στον συμβατικό πόλεμο, συμπαρασύροντας οποιοδήποτε κουρδικό στοιχείο. Η προσπάθεια αυτή υπονόμευσε σοβαρά την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και εξασθένησε την ιδέα ότι η χώρα θα μπορούσε να παρουσιαστεί ως δημοκρατικό μοντέλο για άλλες μουσουλμανικές χώρες. Έβλαψε επομένως τις πιθανότητες της Τουρκίας να αναπτύξει δεσμούς με τη Δυτική Ευρώπη και έδωσε σε εχθρικά κράτη ένα ισχυρό εργαλείο παρέμβασης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΡΚΚ δεν θα μπορούσε να επιβιώσει μακροπρόθεσμα και να επιτύχει τους πολιτικο-στρατιωτικούς του στόχους χωρίς τη λαϊκή υποστήριξη από το εσωτερικό της Τουρκίας και την εξασφάλιση ενός σημαντικού εξωτερικού συστήματος υποστήριξης. Η άποψη του Liddell Hart (1967, 379) επιβεβαιώνει την αποτελεσματικότητα του επαναστατικού αγώνα του ΡΚΚ και την ανθεκτικότητά του στο χρόνο. Μέσω των κοινωνικών δράσεων και την εκτέλεση πληροφοριακών επιχειρήσεων με κύρια εργαλεία τα ΜΜΕ, σε απάντηση της προκλητικής Τούρκικης προπαγάνδας, κατάφερε να δημοσιοποιήσει διεθνώς το κουρδικό ζήτημα, να κερδίσει “τις καρδιές και τα μυαλά” των συμπατριωτών και υποστηρικτών του κυρίως στις χώρες της Μέσης Ανατολής και σε ολόκληρο το διεθνές σύστημα, εξασφαλίζοντας διαρκή οικονομική και υλικοτεχνική υποστήριξη, ασφαλή καταφύγια, κέντρα εκπαίδευσης των ανταρτών και δυνατότητα στρατολόγησης νέων μελών.

3.1.2 Η Περίοδος μετά το 2000

Τα πρώτα χρόνια της δεύτερης χιλιετίας υπήρξε μια σημαντική μεταμόρφωση της σύγκρουσης. Το ΡΚΚ διατηρώντας τη στρατιωτική του δράση, υιοθέτησε νέες πολιτικές και στρατηγικές σε πολιτικοστρατιωτικό επίπεδο, οι οποίες επικεντρώθηκαν στη διευθέτηση των κουρδικών δικαιωμάτων και αιτημάτων εντός των υφιστάμενων κρατικών συνόρων, μέσω της ανάπτυξης μιας κεντρικής διοίκησης για τον κουρδικό εκδημοκρατισμό, την αυτονομία και την αυτοδιοίκησή τους. Επιπλέον, στο πλαίσιο μιας προσπάθειας να απομακρυνθεί από την εικόνα του ένοπλου αγώνα και την ιδέα ίδρυσης ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν, το ΡΚΚ επικεντρώθηκε στο διεθνές επίπεδο, αναζητώντας πολιτική αναγνώριση ως νόμιμος εκπρόσωπος των Κούρδων της Τουρκίας και δημιούργησε το 2002 το συμμαχικό σχήμα Κογκρέσο Ελευθερίας και Δημοκρατίας του Κουρδιστάν (KADEK). (Cianciara, 2012).

Ωστόσο, παρά τις μακροπρόθεσμες προσπάθειες εξωτερικής νομιμοποίησης και διεθνούς αναγνώρισής του, έπειτα από έντονες διπλωματικές πιέσεις της Τουρκίας, το ΡΚΚ τέθηκε ως τρομοκρατική οργάνωση το 2002 (εξακολουθεί μέχρι σήμερα) από ορισμένες χώρες και διεθνείς οργανισμούς (π.χ., Ηνωμένες Πολιτείες, Καναδάς, ΕΕ), διατηρώντας τον ένοπλο αγώνα τα επόμενα έτη.

Το 2003 το ίδρυσε το Λαϊκό Κογκρέσο του Κουρδιστάν (KONGRA-GEL) ενώ το 2005 επανήλθε στο ιστορικό του όνομα. Το 2007 η ηγεσία του ΡΚΚ δημιούργησε τη Δημοκρατική Ένωση του Κουρδιστάν (ΚΣΚ), μία ενιαία κουρδική πολιτική οργάνωση συνομοσπονδιακού χαρακτήρα με ένοπλη δύναμη, σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της εθνικής και πολιτικής του απξέντας στο διεθνές σύστημα. Το ΚΣΚ περιλάμβανε τα Κουρδικά κόμματα ΡΥΔ (Partiya Yekita ya Demokratik) της Συρίας, ΡΙΑΚ (Parti Jiyani Azadi Kurdistan) του Ιράν και ΡΣΔΚ (Partiya Careseriya Demokratik a Kurdistan) του Ιράκ και παρόλο που η ηγεσία του ουσιαστικά ήταν αυτή του ΡΚΚ, τα κόμματα διατηρούσαν σημαντική αυτονομία και ενεργούσαν βάσει του νομοθετικού πλαισίου του κράτους όπου ανήκαν. (Kaya & Lowe, 2017, 282-283, Wikipedia, n.d., "Kurdistan Communities Union").

Η αντιμετώπιση του κουρδικού ζητήματος από την Τουρκική πλευρά εξελίχθηκε σημαντικά από το 2002, δηλαδή από τότε που ανέλαβε την εξουσία της χώρας το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης ΑΚΡ, με πρωθυπουργό τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.

Τα πρώτα χρόνια του ΑΚΡ στην εξουσία, η προσπάθεια επίλυσης του κουρδικού ζητήματος πλαισιώθηκε σε μια σειρά πολιτικών μεταρρυθμίσεων (soft power), προκειμένου να κερδίσει την υποστήριξη της κουρδικής μειονότητας και να ενισχύσει τη θέση της Τουρκίας στην ενταξιακή διαδικασία στην ΕΕ. Οι πρώτες μεταρρυθμίσεις αφορούσαν στην κατάργηση του καθεστώτος έκτακτης ανάγκης (ΟΗΑΛ), τροποποιήσεις του συντάγματος και κατάργηση της θανατικής ποινής. Επιπλέον αναγνωρίστηκαν ορισμένα πολιτιστικά και γλωσσικά δικαιώματα – εισήχθησαν μεταρρυθμίσεις που επέτρεψαν τη χρήση της κουρδικής γλώσσας σε δημόσιους χώρους, σχολεία και μέσα ενημέρωσης, ενώ προβλέφθηκε η επιστροφή των εκτοπισμένων στο εσωτερικό της Τουρκίας Κούρδων πολιτών στη νοτιοανατολική Τουρκία. (Bayir, 2013) Παράλληλα στο πλαίσιο μιας συμφιλιωτικής προσπάθειας, η Άγκυρα δέχτηκε μια σειρά διαπραγματεύσεων και ειρηνευτικών συνομιλιών με το ΡΚΚ, με στόχο τον τερματισμό της ένοπλης σύγκρουσης και την εύρεση μιας αποδεκτής επίλυσης των προβλημάτων.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2008 έως 2013, το ΡΚΚ και η τουρκική κυβέρνηση επιδίωξαν διαπραγματεύσεις για την πολιτική διευθέτηση του Κουρδικού ζητήματος. Το 2013, ο ηγέτης του ΡΚΚ, Αμπντουλάχ Οτσαλάν, από τη φυλακή, ανακοίνωσε εκεχειρία και κάλεσε τους μαχητές της οργάνωσης να αποχωρήσουν από την Τουρκία, σηματοδοτώντας την έναρξη της διαδικασίας ειρήνης (Letsch, 2013).

Αυτή η περίοδος σηματοδότησε μια ιστορική αλλαγή, καθώς η Τουρκική κυβέρνηση προσπάθησε να αντιμετωπίσει το ζήτημα μέσω πολιτικού διαλόγου και όχι αποκλειστικά μέσω της στρατιωτικής ισχύος. Αφενός οι μεταρρυθμίσεις εκδημοκρατισμού που πραγματοποιήθηκαν για την εκπλήρωση των όρων προσχώρησης της Τουρκίας στην ΕΕ και αφετέρου ο διάλογος και οι διαδικασίες που αναλήφθηκαν επί κυβέρνησης του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν μετά από πρόταση του ΡΚΚ, για την επίλυση του κουρδικού ζητήματος – «κουρδικό άνοιγμα» από το έτος 2009 έως το 2015, η μονομερής εκεχειρία του ΡΚΚ το 2006 και 2013, το ψήφισμα για μια ειρηνευτική διαδικασία την περίοδο 2013 – 2015, η απόσυρση των δυνάμεων του ΡΚΚ από το τουρκικό έδαφος προς το βόρειο Ιράκ – οδήγησαν τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές να συμμετάσχουν σε μια *de-facto* αλλά ανεπίσημη εκεχειρία, δημιουργώντας την ψευδαίσθηση ενός ειρηνικού τερματισμού της σύγκρουσης. (Wikipedia, n.d. , "2013–2015 PKK–Turkey peace process")

Ωστόσο, οι ελπίδες για ειρηνική επίλυση διαψεύστηκαν το 2015, όταν η διαδικασία κατέρρευσε. Οι λόγοι ήταν πολύπλευροι: αφενός, η τουρκική κυβέρνηση υπό τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν αντιμετώπισε δήθεν την ενίσχυση των Κούρδων ως απειλή, αφετέρου, οι αυξημένες συγκρούσεις μεταξύ του ΡΚΚ και των τουρκικών δυνάμεων στις κουρδικές περιοχές της νοτιοανατολικής Τουρκίας οδήγησαν σε στρατιωτικές επεμβάσεις και σφοδρές μάχες (Cagartay, 2017, 112).

Η Τουρκία ενσωμάτωσε περισσότερες στρατηγικές στον κοινωνικό, οικονομικό, διπλωματικό και πολιτικό χώρο κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του ΑΚΡ (Pusane, 2014, 81). Ωστόσο, αυτή η ποικίλη προσέγγιση σε πολιτικό-στρατηγικό επίπεδο, δεν περιόρισε τη χρήση στρατιωτικής δύναμης. Ο ρόλος των ΤΕΔ άλλαξε από ηγετικό τα πρώτα χρόνια σε συμπληρωματικό στην προσπάθεια εξουδετέρωσης του ΡΚΚ, μια αλλαγή παράλληλη με την αλλαγή στις πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις. (Unal, 2016b).

Η τούρκικη προσπάθεια εξουδετέρωσης του ΡΚΚ μέσω επιθετικών στρατιωτικών επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανομένων των διασυνοριακών) συνεχίστηκε από προσαρμοσμένες μικρότερες επίλεκτες επαγγελματικά στρατιωτικές μονάδες υποστηριζόμενες από πληροφορίες

σημάτων SIGINT, πληροφορίες εικόνας IMINT μέσω UAVs και ανθρώπινη νοημοσύνη HUMINT. (Ünal & Miron, 2022) Η δημιουργία των τακτικών ομάδων τάγματος αποσκοπούσε στην ταχυσκηνισία των τουρκικών δυνάμεων εντός των πόλεων και στην ενίσχυση της συγκεντρωτικής δύναμης πυρός. Σε επιχειρησιακό επίπεδο, από το 2010 και έπειτα, οι ΤΕΔ απομακρύνθηκαν από τη διεξαγωγή επιχειρήσεων «cordon and search» και εφάρμοσαν επιχειρήσεις «search-find-destroy» (αναζήτηση - εντοπισμός - φυσική εξάλειψη του εχθρού και καταστροφή των υποδομών του) (Ünal & Cafnik Uludağ, 2020, 21). Η τακτική τους άλλαξε, λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης στον αμυντικό τομέα της Τουρκίας και ιδιαίτερα μετά την ένταξη των UAVs και drones στο επιχειρησιακό περιβάλλον.

Στο παραπάνω πλαίσιο, δεδομένου ότι η στρατιωτική δύναμη του PKK την περίοδο εκείνη δεν ήταν τόσο ισχυρή όσο τη δεκαετία του '90, σε συνδυασμό με την τεχνολογική εξέλιξη των μέσων που χρησιμοποιούσαν οι τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις, προσαρμόστηκε κατάλληλα στα νέα περιβάλλοντα μάχης. Η ένοπλη δύναμη χρησιμοποιήθηκε πιο επιλεκτικά από τα προηγούμενα χρόνια της σύρραξης, αποφεύγοντας τις συγκρούσεις σε ανοιχτό έδαφος και μετατόπισε τις αντεπιθέσεις του από τις επαρχίες στα αστικά κέντρα της ανατολικής και νοτιοανατολικής Τουρκίας, μετατρέποντας υπό μία έννοια, τη μορφή του αμυντικού αγώνα, σε ασύμμετρη άμυνα χαμηλής έντασης.

Σε τακτικό επίπεδο, με την αξιοποίηση φθηνού οπλισμού, όπως τα φορητά αντιαρματικά μικρού βεληνεκούς, τα πυρομαχικά και την αυξανόμενη χρήση αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών (IEDs) και ναρκών, οι τεχνικές μάχης μετατράπηκαν σε ασύμμετρες. Στο πλαίσιο της παθητικής άμυνας, κατασκευάστηκαν οδοφράγματα και χαρακώματα μέσα στις πόλεις, προκειμένου να αποκοπούν και να διατηρηθεί ο έλεγχός τους. Δημιουργήθηκαν εκατοντάδες υπόγεια καταφύγια και αποθήκες οπλισμού τα οποία πολλές φορές συνδέονταν μεταξύ τους. (Καρύκας, 2014). Επίσης, τακτικές ασύμμετρου πολέμου, όπως ενέδρες, μεμονωμένες επιθέσεις κατά στελεχών των ΤΕΔ χωρίς στενή εμπλοκή, ανάπτυξη ελεύθερων σκοπευτών και παγιδεύσεις εγκαταστάσεων και εχθρικών στρατιωτικών μέσων με IEDs, αναλήφθηκαν με μεγαλύτερη συχνότητα μέσα στις πόλεις (Ünal & Miron, 2022). Οι ομάδες ανταρτών αναπροσαρμόστηκαν από πολυάριθμες τα προηγούμενα έτη, σε ολιγάριθμα τμήματα των δύο έως τριών ατόμων, προσδίδοντας μεγαλύτερη ευελιξία και κινητικότητα στη διεξαγωγή της μυστικής τους δράσης μέσα στις πόλεις. (Ackay, Denis, Kanat, Mutlu, 2023, 250). Επιπλέον η αυξανόμενη δράση τους στα πολυσύνθετα αστικά περιβάλλοντα της ανατολικής και νοτιοανατολικής Τουρκίας, όπου

δύσκολα μπορούσαν να εντοπιστούν και να διαχωριστούν από τον άμαχο πληθυσμό, διατήρησε την ανθεκτικότητα και επιβιωσιμότητά τους. Με τον τρόπο αυτό, το ΡΚΚ απομακρύνθηκε σταδιακά από τις αντάρτικες τακτικές στις επαρχίες και αγροτικές περιοχές όπου ήταν ευάλωτο και προσέγγισε μία νέα στρατηγική έννοια, αυτή του ανταρτοπολέμου με βάση τις πόλεις, εκεί δηλαδή που ο αμυνόμενος είχε το τακτικό πλεονέκτημα.

Η πολιτική νομιμοποίηση του ΡΚΚ ενισχύθηκε την περίοδο 2014 - 2015, μετά την αεροπορική υποστήριξη των ΗΠΑ στις αμυνόμενες συριακές και συμμαχικές κουρδικές δυνάμεις του ΡΚΚ και του YPG (Yekinen Parastina Gel, Μονάδες Προστασίας του Λαού), που μάχονταν έναντι των επιτιθέμενων ισλαμικών δυνάμεων του ISIS στη Συρία, με σημείο καμπής την επίθεση στο Κομπάνε. (Wikipedia, χ.χ., "Πολιορκία του Κομπάνε") Η στρατιωτική αυτή επιτυχία οδήγησε στην εγκαθίδρυση της Αυτόνομης Διοίκησης της Βόρειας και Ανατολικής Συρίας (Ροζάβα), η οποία λειτουργεί με βάση την ιδεολογία του δημοκρατικού συνομοσπονδισμού που ανέπτυξε ο Οτσαλάν. (Wikipedia, χ.χ., "Ροζάβα")

Στα μέσα του έτους 2015, η Τουρκία αθέτησε τις υποσχέσεις της για μια ειρηνική επίλυση του ζητήματος και κλιμάκωσε βίαια τη σύγκρουση, η οποία συνεχίστηκε αμετάβλητη κατά τα έτη 2016 και 2017, τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο διασυνοριακό επίπεδο (Συρία, Ιράκ). Το πρώτο εξάμηνο του 2016, χερσαίες και αεροπορικές δυνάμεις των ΤΕΔ μαζί με δυνάμεις ασφαλείας επιτέθηκαν στα αστικά οχυρά του ΡΚΚ στην ανατολική και νοτιοανατολική Τουρκία, γεγονός το οποίο οδήγησε σε τεράστιες καταστροφές των πόλεων Ντιγιάρμπακιρ, Σιρνάκ, Τζίζιρε και Νίσιβις, μεγάλο αριθμό θυμάτων αμάχων και αναγκαστικό εκτοπισμό εκατοντάδων χιλιάδων Κούρδων (Yeginsu, 2015).

Παράλληλα, από το 2016 η Τουρκία αντιλαμβανόμενη την άνοδο της Ροζάβα, διεξήγαγε μια σειρά επιθετικών στρατιωτικών επιχειρήσεων στη βόρεια Συρία, με στρατηγικό στόχο την εξουδετέρωση των κουρδικών θυλάκων κατά μήκος των συνόρων της, την αποδυνάμωση του ΡΚΚ και των συμμαχικών του οργανώσεων, κυρίως του YPG και τη δημιουργία μιας ζώνης ασφαλείας κατά μήκος των τουρκοσυριακών συνόρων. Οι επιχειρήσεις αυτές, μέσω των οποίων επεκτάθηκε η επιρροή της Τουρκίας στην βορειοδυτική Συρία και ισχυροποιήθηκε η θέση της στο περιφερειακό σύστημα της Μέσης Ανατολής περιλάμβαναν την «Ασπίδα του Ευφράτη» από το 2016 έως 2017, τον «Κλάδο Ελαίας» στο Αφρίν το 2018, την «Πηγή Ειρήνης» το 2019 και την επιχείρηση «Ασπίδα της Άνοιξης» το 2020 στο Ιντλίμπ. Επιπλέον σηματοδότησαν την

έναρξη της συριακής προσφυγικής κρίσης, προκαλώντας τις διεθνείς αντιδράσεις και ανησυχίες για την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή.

Κατά την τριετία 2016-2019, με εκτεταμένη χρήση ΜΕΑ και κατάλληλη αξιοποίηση των πληροφοριών, εξουδετερώθηκαν από τις ΤΕΔ περισσότεροι από 140 υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι του ΡΚΚ, τόσο στο εσωτερικό όσο και στις βόρειες περιοχές της Συρίας και Ιράκ. (Demir & Yalçın, 2021, 2). Στις προπαγανδιστικές δηλώσεις του υπουργού Εσωτερικών Σοϊλού τονίστηκε ότι «ο αριθμός των μελών της τρομοκρατικής οργάνωσης στη χώρα έχει μειωθεί σημαντικά και η συμμετοχή στην οργάνωση είναι σχεδόν αμελητέα» (Anadolu Agency, 2021). Πράγματι, ο κύριος όγκος των αμυνόμενων δυνάμεων του ΡΚΚ λόγω των σημαντικών απωλειών που υπέστη, απομακρύνθηκε από τις πόλεις της νοτιοανατολικής Τουρκίας και αναζήτησε ένα νέο περιβάλλον άμυνας και τακτικές που θα μπορούσαν να εξισορροπήσουν την Τουρκική υπεροχή. Ωστόσο, η συμμετοχή στην οργάνωση και η υποστήριξή της από το εξωτερικό περιβάλλον, ήταν και παραμένει έως σήμερα διαρκής.

Από το 2019 η κυβέρνηση του Προέδρου Ταγίπ Ερντογάν προσπάθησε να προσβάλλει τα καταφύγια του ΡΚΚ στο βόρειο Ιράκ με τη διεξαγωγή επιθετικών στρατιωτικών επιχειρήσεων από αεροπορικές και χερσαίες δυνάμεις των ΤΕΔ και εκτεταμένη χρήση UAVs σε αποστολές αναγνώρισης και επιθέσεων ακριβείας. Η πρώτη μεγάλη επιχείρηση, με την ονομασία Claw, ξεκίνησε τον Μάιο του 2019 και συνεχίστηκε με υποεπιχειρήσεις, όπως η "Claw-Tiger" τον Ιούνιο του 2020 και η "Claw-Eagle", με στόχο την εξάλειψη των υποδομών του ΡΚΚ στις περιοχές Αβασίν-Μπασιάν, Μετίνα και Χακούρκ. Ακολούθησε το 2022 η επιχείρηση "Claw-Lock" για την αποκοπή των διαδρομών ανεφοδιασμού του ΡΚΚ από το όρος Καντίλ στο Σιντζάρ.

Οι επιχειρήσεις στην νοτιοανατολική Τουρκία, στη Συρία και στο Βόρειο Ιράκ είχαν στο παρελθόν περιορισμένα αποτελέσματα μέσω των μαζικών βομβαρδισμών. Αν και η αποτελεσματικότητα των μαχητικών αεροσκαφών τύπου F-16 και των ελικοπτέρων, στις επιθετικές επιχειρήσεις κατά του ΡΚΚ υπήρξε μεγάλη, το υψηλό κόστος χρήσης τους σε πολλαπλούς ρόλους (επιχειρήσεις αναγνώρισης, στοχευμένες καταστροφές στόχων, βομβαρδισμοί) αύξανε συνεχώς τον κρατικό προϋπολογισμό, ενώ το επιχειρησιακό ρίσκο αυξανόταν όσο οι παράπλευρες απώλειες αμάχων και υλικές καταστροφές παρέμεναν αμείωτες από τους μαζικούς βομβαρδισμούς, μέχρι την εισαγωγή των Μη Επανδρωμένων Αεροχημάτων (UAVs και Drone) στο οπλοστάσιο της Τουρκίας. Η χρήση της τεχνολογίας UAVs και Drones

φαίνεται ότι μετατόπισε σημαντικά την ισορροπία ισχύος στον αέρα και την ξηρά, επιτρέποντας στις ΤΕΔ να καταδιώκουν αντάρτες σε περιοχές που προηγουμένως ήταν δύσκολο να προσεγγίσουν.

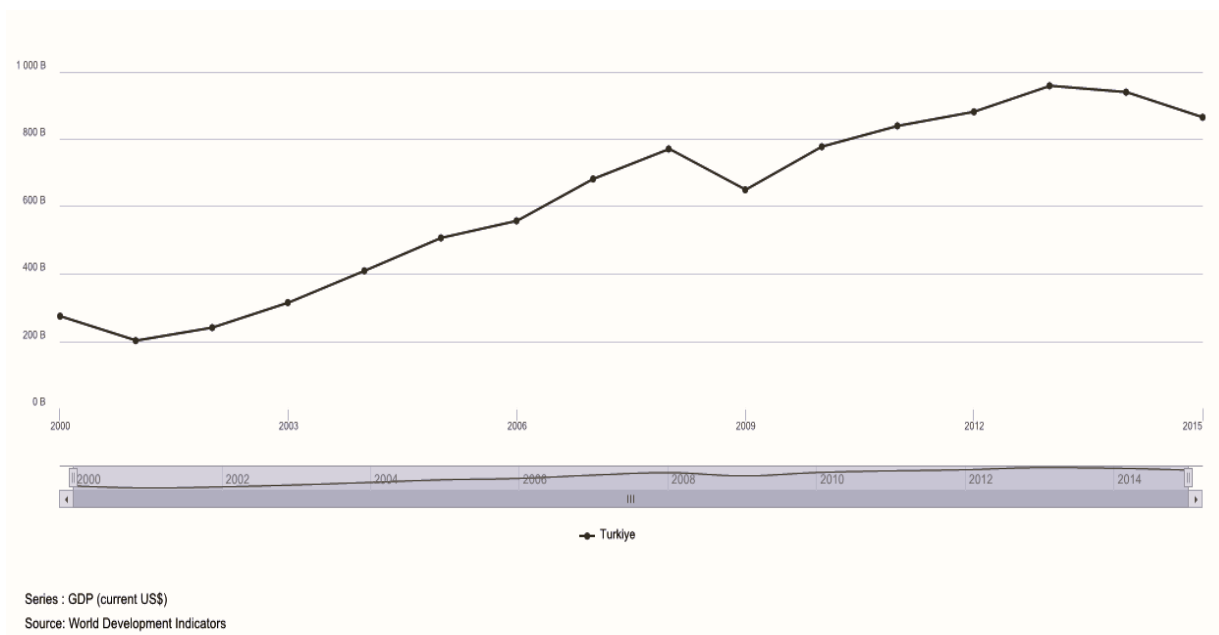
Συνολικά, η εφαρμογή της σκληρής ισχύος με τη χρήση στρατιωτικής δύναμης αποτέλεσε όχι το έσχατο αλλά το κύριο μέσο της επιθετικής εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Ωστόσο, η τούρκικη παρέμβαση στη Συρία και το Ιράκ αναζωπύρωσαν το εθνικό αίσθημα των Κούρδων υποστηρικτών του ΡΚΚ και δημιούργησε μια ευκαιρία για νέες συμμαχικές ένοπλες οργανώσεις, υλικοτεχνική υποστήριξη και στρατολόγηση νέων μελών.

Ευρήματα

Τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης του ΑΚΡ, ο πρωθυπουργός Ερντογάν αφού έλαβε υπόψη το επιζήμιο αδιέξοδο της ακολουθητέας επιθετικής στρατηγικής αφανισμού του ΡΚΚ και τον τερματισμό της σύγκρουσης με πλήρη στρατιωτική νίκη, επανεξέτασε την κατάσταση και την ισχύ της χώρας (στρατιωτική, τεχνολογική, οικονομική) και προσέγγισε περισσότερο το κουρδικό ζήτημα στο πλαίσιο μιας ειρηνικής προσπάθειας επίλυσής του, με κύρια εργαλεία του τις επίσημες συνομιλίες και τις διαπραγματεύσεις. Σύμφωνα με τη θεωρία της ωριμότητας του William Zartman (2000) η ισχυρότερη Τουρκία κατέφυγε σε μια συμφιλιωτική προσέγγιση μέσω διαλόγου και διαπραγματεύσεων με το ασθενέστερο ΡΚΚ, λόγω του στρατιωτικού αδιεξόδου που προέκυψε από την παρατεταμένη σύγκρουση των δύο μερών. Όλα τα χρόνια το αμυνόμενο ΡΚΚ υπήρξε υποστηρικτής της ειρηνικής επίλυσης της σύγκρουσης και αισιόδοξο για την εξεύρεση μιας αμοιβαίας αποδεκτής λύσης. Ωστόσο, η αυταρχική και αδιάλλακτη κυβέρνηση του Ερντογάν, αδυνατώντας να αναγνωρίσει το ΡΚΚ ως αντάξιο συνομιλητή και διαπραγματευτικό έταίρο για τη νομιμοποίηση του κουρδικού κινήματος ελευθερίας, αντιμετώπιζε συνεχώς το ζήτημα με τους δικούς της όρους, στο πλαίσιο μιας μονομερούς διαχείρισης του κουρδικού ζητήματος, γεγονός το οποίο οδηγούσε διαρκώς σε αποτυχία κάθε ειρηνευτικής προσπάθειας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, η Τουρκία ως ιδρυτικό μέλος του ΝΑΤΟ διατηρεί στενές πολιτικές σχέσεις και σχέσεις ασφαλείας με άλλα κράτη μέλη του ΝΑΤΟ, ειδικότερα κυρίως των Ηνωμένων Πολιτειών. Κατά την δεκαετία του 2000, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Γερμανία παρέιχε όπλα υψηλής τεχνολογίας στον τουρκικό στρατό που χρησιμοποιήθηκαν καθόλη τη διάρκεια αντιμετώπισης των εξεγέρσεων των ανταρτών του ΡΚΚ (Gunes, 2019, 17).

Επιπλέον, την περίοδο από το 2000 μέχρι το 2014, υπήρξε αλματώδης πρόοδος στην Τούρκικη οικονομία, την εγχώρια βιομηχανική παραγωγή και κατ' επέκταση αμυντική βιομηχανία. Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας Δεδομένων, το τούρκικο ΑΕΠ την πρώτη 15ετία του 2000 είχε σχεδόν τετραπλασιαστεί (τα 274 δις το 2001 αυξήθηκαν σε 864 δις το 2015), ενώ ο υψηλός ρυθμός ανάπτυξης πλησίαζε μέχρι και το 10%, αν εξαιρέσουμε την χρηματοοικονομική κρίση του 2008, όπως φαίνεται στην Εικόνα 5.

Εικόνα 5: Διάγραμμα ΑΕΠ Τουρκίας (σε δις \$)

(Πηγή: World Bank Data, <https://databank.worldbank.org>)

Η βελτίωση της τούρκικης οικονομίας σε συνδυασμό με την ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη αύξηση της αμυντικής παραγωγής οδήγησε σε μια αλματώδη ανάπτυξη της στρατιωτικής της ισχύος και ακολούθως στην παραίτησή της από την ειρηνική διαδικασία επίλυσης της σύγκρουσης. Η ενίσχυση της στρατιωτικής της ισχύος προέκυψε από την βοήθεια του ΝΑΤΟ (εξωτερική εξισορρόπηση), αλλά κυρίως από την απόκτηση ιδίων πόρων (εσωτερική εξισορρόπηση) οι οποίοι πρόσφεραν περισσότερες δυνατότητες στις ΤΕΔ και μείωσαν σε σημαντικό βαθμό το ρίσκο εφαρμογής της στρατιωτικής στρατηγικής στη διαχείριση του κουρδικού ζητήματος. Το γεγονός αυτό εξηγεί την επιθετική πολιτική που ακολούθησε η Τουρκική κυβέρνηση με κύριο μέσο τη χρήση στρατιωτικής δύναμης, ιδιαίτερα την περίοδο μετά το 2015.

Χάριν της τεχνολογική της υπεροχής, οι ΤΕΔ αναπροσάρμοσαν τις συμβατικές, υψηλού κόστους, επιθετικές επιχειρήσεις σε ασύμμετρες, μειώνοντας παράλληλα τα επιχειρησιακά κόστη και το ρίσκο της εφαρμοσθείσας επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής – μείωσαν τις αδικαιολόγητες απώλειες ζωής, υλικές ζημιές και καταστροφές περιουσιών στην περιοχή, ενώ το προσωπικό που δρούσε από απομακρυσμένες θέσεις με τη χρήση ΜΕΑ εξουδετέρωνε Κουρδικούς στόχους χωρίς να εκτίθεται σε κίνδυνο. (Ak και Avaner, 2019, 57-58). Επιπλέον, καταδίωξε του Κούρδους αντάρτες εκτός συνόρων (όπου συνεχίζει έως σήμερα), με μία σειρά βίαιων διασυννοριακών επιθετικών επιχειρήσεων, που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο της «αντιτρομοκρατικής» δράσης κατά του PKK, για την επίλυση ενός (δήθεν) αμυντικού ζητήματος ασφαλείας από την κουρδική απειλή. Με το πρόσχημα της προληπτικής επέμβασης και τη διασφάλιση της σταθερότητας των συνόρων, κατάφερε να εξαρθρώσει τις γραμμές επικοινωνίας στη Βόρεια Συρία και Βόρειο Ιράκ, να δημιουργήσει ασφαλείς ζώνες που εκτείνονται σε βάθος μέχρι και 30 χιλιόμετρα στο εσωτερικό τους, να μειώσει το πολιτικό κόστος και να καταστεί μια ανερχόμενη περιφερειακή δύναμη της Μέσης Ανατολής .

Η μεγαλύτερη αλλαγή στις επιθετικές επιχειρήσεις της Τουρκίας τα τελευταία έτη, συμπεριλαμβανομένων των διασυννοριακών, σημειώθηκε στο πλαίσιο της αποτελεσματικής χρήσης εναέριων στοιχείων, όπως τα Μη Επανδρωμένα Αεροχήματα (UAVs), τα Οπλισμένα Εναέρια Οχήματα Μάχης (UCAVs) και τα Επανδρωμένα Αεροσκάφη Αναγνώρισης (MRAs). Η επέκταση της εγχώριας παραγωγής UAVs, UCAVs και πυρομαχικών δημιούργησε έναν σημαντικό πολλαπλασιαστή ισχύος στη μάχη κατά του PKK, προσδίδοντας στις ΤΕΔ ένα επιχειρησιακό πλεονέκτημα στον επιθετικό της αγώνα. (Ackay, Denis, Kanat, Mutlu, 2023, 250).

Ωστόσο, η τεχνολογική εξέλιξη της Τουρκίας στον τομέα παραγωγής και επιχειρησιακής αξιοποίησης των ΜΕΑ δεν περιόρισε την εφευρετικότητα του PKK, καθώς διέβλεψε ότι οι αμυνόμενες δυνάμεις του θα έχαναν κατά κράτος στο ανοιχτό έδαφος της ανατολικής και νοτιοανατολικής Ανατολίας. Λαμβάνοντας υπόψη τα ασύμμετρα και μεταβλητά χαρακτηριστικά της νέας απειλής των UAVs και Drones, αναπροσάρμοσε τις τακτικές του σε ένα νέο θέατρο επιχειρήσεων το οποίο περιλάμβανε το υπέδαφος. Με άλλα λόγια, μείωσε το μέγεθος των αμυνόμενων δυνάμεων στο οχυρωμένο και οργανωμένο με χαρακώματα, αλλά εύαλωτο από αέρα, αστικό περιβάλλον της νοτιοανατολικής Τουρκίας – στο επίπεδο που μπορούσε να διατηρηθεί ο εδαφικός έλεγχος της περιοχής – και σύμπτυξε τον κύριο όγκο των

δυνάμεών του στο ορεινό έδαφος του Βορείου Ιράκ (αμυντική ζώνη Medya), υλοποιώντας το ευφρές υπόγειο σύστημα των τούνελ. (Karadeniz, 2024). Το καινοτόμο αμυντικό σύστημα, που συντίθεται από συγκροτήματα φυσικών σπηλαίων – φυσικές σπηλιές που εκτείνονται σε βάθος εκατοντάδων μέτρων μέσα στα βουνά του Ιράκ και της Συρίας – και τεχνητών τούνελ, αποτελεί ένα δυναμικά αναπτυσσόμενο, πολυσύνθετο και ασφαλές υπόγειο δίκτυο επικοινωνιών, εφοδιασμού, μεταφοράς και απόκρυψης των αντάρτικων δυνάμεων, μέσα από το οποίο εκτοξεύονται αιφνιδιαστικές αντεπιθέσεις. Η εμφάνιση του νέου περιβάλλοντος μάχης μετρίασε την υπεροχή των ΤΕΔ, καθώς οι επιθετικοί ελιγμοί, η επικοινωνία και η ισχύς πυρός αμφισβητούνται υπόγεια.

Την τελευταία δεκαετία, το ΡΚΚ κατάφερε να μειώσει το επιχειρησιακό ρίσκο των δράσεών του, να διατηρήσει την ανθεκτικότητα και επιβιωσιμότητά του, αμυνόμενο στο ορεινό φυσικό περιβάλλον με την ανάπτυξη του υπόγειου συστήματος σπηλαίων. Επιπλέον, ακολουθεί την φθινή τεχνολογία την οποία χρησιμοποιεί άκρως αποτελεσματικά. Στα βασικά γνωρίσματα της επιχειρησιακής δράσης των ανταρτών συγκαταλέγονται η αμεσότητα της επικοινωνίας και του συντονισμού (μέσω κινητών τηλεφώνων, της νέας γενιάς εφαρμογών συνομιλίας με κρυπτογράφηση – όπως το Telegram, το Signal και το WhatsApp – και του διαδικτύου), και οι ευρύτερες δυνατότητες διεξαγωγής ψυχολογικών επιχειρήσεων (ευρεία πληροφόρηση) που παρέχει η χρήση νέων φθινών τεχνολογιών. Για παράδειγμα, η αυξανόμενη χρήση χαμηλού κόστους φορητών ασυρμάτων τύπου Yaesu, – παρόλο που δεν προσφέρουν ασφάλεια επικοινωνιών και δύναται να υποκλαπούν τα σήματά τους, διαθέτουν προηγμένες δυνατότητες, όπως εκπομπές και λήψεις σημάτων σε μεγάλες αποστάσεις, διασύνδεση στο διαδίκτυο και την τηλεόραση – συνέβαλε σημαντικά στην βελτίωση της διοίκησης και ελέγχου των αντάρτικων ομάδων, στην άμεση ανταλλαγή πληροφοριών και μετάδοση εικόνων σε πραγματικό χρόνο. (Hürriyet, 2007)

Στο τακτικό επίπεδο, λόγω των απωλειών που έχει υποστεί το ΡΚΚ τα τελευταία χρόνια από τις προηγμένες δυνατότητες των τουρκικών UAVs και Drones, ανέπτυξε αντίμετρα άνευ ή ήσσονος κόστους, μείζονος παράλληλα σημασίας, τα οποία περιλαμβάνουν (1) συγκέντρωση δυνάμεων σε ορεινούς όγκους μέσα σε υπόγειες σπηλαίες, σπηλιές ή κάτω από τη φυσική βλάστηση για την προστασία τους από την εχθρική παρατήρηση και την εκτέλεση αιφνιδιαστικών αντεπιθέσεων (2) χρήση αλουμινοκουβερτών και αλουμινομπρελών μηδαμινού κόστους, για την αποφυγή εντοπισμού των ανταρτών από τις θερμικές κάμερες των τουρκικών

UAVs (3) προμήθεια φθηνών συσκευών anti-drone, όπως συσκευές παρεμβολών συχνοτήτων (frequency jammers) με φθίνουσα, ωστόσο, αποτελεσματικότητα, λόγω της συνεχούς αναβάθμισης των τουρκικών UAVs, όπως τα Bayraktar TB2 με anti-jammer τεχνολογία. (Ackay, Denis, Kanat, Mutlu, 2023, 248-249).

Επιπλέον, οι αντάρτες χρησιμοποιούν ευρέως μικρούς τύπους Drones, που προμηθεύονται εύκολα από το εμπόριο λόγω του χαμηλού κόστους, ικανά να συλλέξουν πληροφορίες για το έδαφος και τις κινήσεις των ΤΕΔ, να επιτηρήσουν τις εγγύς περιοχές της Ανατολίας και της συνοριογραμμής με τη Συρία και Ιράκ και να παράσχουν έγκαιρο προϋδεασμό στις αμυνόμενες δυνάμεις. Μέχρι και παραμοτέρ (paramotors) χρησιμοποιούν ως εναλλακτική επιλογή, ειδικά στα σύνορα, για θέματα ανεφοδιασμού και τη μεταφορά υλικών και χρημάτων. Τέλος, το ΡΚΚ έχει αναπτύξει ικανότητες σάρωσης συχνοτήτων σε κοντινές αποστάσεις, με τη χρήση φθηνών συσκευών ανίχνευσης αναλογικών και ψηφιακών σημάτων και μπορεί να εντοπίσει παγιδευμένες κάμερες, συσκευές ηχογράφησης και τηλέφωνα. (Ackay, Denis, Kanat, Mutlu, 2023, 248-249).

Αθροιστικά, όλα τα παραπάνω, συνιστούν πολλαπλασιαστές μαχητικής ισχύος, χαμηλού κόστους, οι οποίοι φαίνεται να εξισορροπούν την τουρκική υπεροχή. Οι παράγοντες αυτοί όταν εφαρμόζονται σε κατάλληλα επιλεγμένο τόπο-έδαφος και χρόνο, μειώνουν το επιχειρησιακό ρίσκο και προκαλούν ασυμμετρία προς όφελος του ασθενέστερου ΡΚΚ, καθιστώντας την Άμυνα Ασύμμετρη.

Παρόλο που οι τούρκικες στρατιωτικές επεμβάσεις σε ενδοκρατικό και περιφερειακό επίπεδο με την χρήση ΜΕΑ παραμένουν επιτυχείς από στρατιωτική άποψη, ούτε έλυσαν το κουρδικό πρόβλημα ούτε τερμάτισαν την σύγκρουση. Αυτό είναι χαρακτηριστικό των παρατεταμένων συγκρούσεων φθοράς στους οποίους η κυβερνητική πλευρά δεν είναι σε θέση να επιτύχει μετασχηματιστικούς στόχους έναντι μεμονωμένων εθνοτικών ή πολιτικών ομάδων. Η αποτυχία ενσωμάτωσης τέτοιων οντοτήτων στο πολιτικό και κοινωνικό σύστημα του ισχυρού δρώντος οδηγεί σε μακροχρόνιους εμφύλιους πολέμους, συγκρούσεις χαμηλής έντασης και επανειλημμένες στρατιωτικές επεμβάσεις. (Cianciara, 2012, 137)

Σε τελική ανάλυση διαπιστώνεται ότι η αυταρχική, επεκτατική πολιτική και οι επιθετικές στρατηγικές άμεσης αντιπαράθεσης της Τουρκίας είναι αναποτελεσματικές μακροπρόθεσμα, στην οικοδόμηση της ειρήνης και στην παραγωγή μιας βιώσιμης σχέσης με το ΡΚΚ, παρά τις ορισμένες μεσοπρόθεσμες επιθετικές επιπτώσεις στον επαναστατικό αγώνα. Όσο η Τουρκία

έλκεται από τη χρήση της βίας και της στρατιωτικής δύναμης (hard power) ως μέσο για την επίλυση των διαφορών στο εσωτερικό της, τόσο περισσότερο αφυπνίζονται τα εθνικοαπελευθερωτικά αισθήματα του ΡΚΚ, που αγνοεί οποιοδήποτε κόστος προκειμένου να εξασφαλίσει την ελευθερία του κουρδικού λαού και καλύτερους όρους συμμετοχής – πολιτικούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς – από αυτούς που παρέχει το τούρκικο κράτος. Γι' αυτό άλλωστε, επί τη βάση αυτής της πολιτικής διεκδικήσεως (με σαφώς φιλελεύθερο, δημοκρατικό πρόσημο) καθίσταται δυνατή η σύγκλιση και η ενεργός υποστήριξη ευρύτερων φιλοκουρδικών πολιτικών δυνάμεων και κοινωνικών στρωμάτων, πολύ πέραν της τούρκικης κουρδικής μειονότητας – παράγων ο οποίος αποδεικνύεται έως σήμερα καθοριστικός για την επιτυχία του συνεχιζόμενου επαναστατικού αγώνα. Το ΡΚΚ μπορεί να μην επιζητά τη σύγκρουση αλλά για λόγους άμυνας και υπεράσπισης των κουρδικών συμφερόντων απέναντι στο αυταρχικό Τούρκικο κράτος που παραβιάζει βάνανυσα το διεθνές δίκαιο δείχνει αποφασισμένο να φτάσει στα άκρα.

Θα πίστευε κανείς ότι το Τουρκικό Κουρδιστάν έχει όλες τις προϋποθέσεις για ένα σύγχρονο επαναστατικό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα. Καθώς ο κουρδικός λαός δεν είναι μία μικρή μειονότητα μέσα στην Τουρκία, αλλά μία εθνική κοινότητα, που αποτελεί περίπου το ένα τέταρτο του πληθυσμού του τουρκικού κράτους, θα μπορούσε να γίνει δεκτή η λύση μιας τουρκο-κουρδικής ομοσπονδίας. Δεν αρκεί όμως η αποδοχή της λύσεως αυτής από τον κουρδικό λαό μόνο. Μία ομοσπονδία, είναι μία ελεύθερη ένωση ισοτίμων εταίρων και απαιτεί τη συμφωνία και των δύο πλευρών. Συνεπώς, είναι απαραίτητη και η συγκατάθεση του τουρκικού λαού. Δεδομένου του βαθιά ριζωμένου εθνικισμού και του σωβινισμού για μία Μεγάλη Τουρκία, η συγκατάθεση αυτή δεν φαίνεται εφικτή, ενώ η σύγκρουση παραμένει δισεπίλυτη όσο το κατώτερο ΡΚΚ καινοτομεί με άλλα τακτικά μέσα.

3.2 Η Κρίση στον Έβρο

Σχεδόν πέντε χρόνια πέρασαν από την πρωτοφανή κρίση που ξέσπασε στα ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο, λόγω της σχεδιασμένης υβριδικής επίθεσης της γείτονας χώρας με την εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού, η οποία αποτέλεσε το νεότερο σημείο καμπής για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Στη συνέχεια αναλύονται τα γεγονότα της εξωτερικής απειλής που δέχτηκε ο Έβρος το 2020, οι εφαρμοσθείσες τεχνικές και τακτικές στην ακολουθητέα στρατηγική των δύο πλευρών προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα ευρήματα και να διαπιστωθεί ο βαθμός αποτελεσματικότητας της εν συνόλω ελληνικής προσέγγισης της κρισιακής διαχείρισης.

3.2.1 Το Σύντομο Χρονικό

Στις αρχές Φεβρουαρίου 2020, η Τουρκία απείλησε με δηλώσεις ότι «θα διευκολύνει τη μεταφορά χιλιάδων προσφύγων, μεταναστών από το εσωτερικό της στα σύνορα της Τουρκίας με την Ελλάδα» (Deutsche Welle, 2020), σε μια προσπάθεια άσκησης διπλωματικής πίεσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) να υποστηρίξει το ρόλο της στη σύγκρουση με τη Συρία και να την ενισχύσει οικονομικά, προκαλώντας παράλληλα ανησυχίες για επανάληψη της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής κρίσης του 2015, κατά την οποία περισσότεροι από 1 εκατομμύριο άνθρωποι πέρασαν στην Ευρώπη.

Μετά τις αναφερόμενες πολεμικές απώλειες της Τουρκίας στο Ιντλίμπ της Συρίας και την κλιμάκωση της σύγκρουσης, ο Τούρκος πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, ενίσχυσε την απειλή του ανακοινώνοντας επίσημα, στις 27 Φεβρουαρίου 2020, ότι «δεν θα εμποδίσει πλέον τους εκατομμύρια πρόσφυγες, που έφυγαν μετά την έναρξη του συριακού εμφυλίου πολέμου από τη Συρία στην Τουρκία και θέλουν να περάσουν στην Ευρώπη» (Voice of America, 2020), με την δικαιολογία ότι η χώρα του δεν μπορεί πλέον να φιλοξενήσει περισσότερους πρόσφυγες. Αμέσως μετά την ανακοίνωση, χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες κατέκλυσαν τα χερσαία τουρκικά συνοριακά περάσματα προς την Ελλάδα και τη Βουλγαρία, ενώ η Deutsche Welle μετέδιδε πως «120.000 πρόσφυγες - μετανάστες βρίσκονται ήδη κοντά στα παράλια για να μετακινηθούν προς την Ελλάδα τις επόμενες ημέρες». (Ρομπόπουλος, 2020)

Τις πρώτες ώρες της 28ης Φεβρουαρίου, δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες συγκεντρώθηκαν στην τουρκική πλευρά των ελληνοτουρκικών συνόρων την περιοχή του Παζάρ Γκιουλέ. Οι ελληνικές αρχές αντέδρασαν άμεσα με την αναστολή της λειτουργίας του

τελωνειακού σταθμού συνόρων στις Καστανιές και την ανάπτυξη ισχυρών αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή, προκειμένου να αποτραπεί η ανεξέλεγκτη είσοδος στη χώρα και την ΕΕ. (News247, 2020)

Το πρωί της 29ης Φεβρουαρίου ο Τούρκος πρόεδρος, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, προέβη σε παραπλανητικές δηλώσεις ότι τα σύνορα της Τουρκίας προς την Ευρώπη είναι ανοιχτά και έχουν ήδη χιλιάδες πρόσφυγες περάσει, απειλώντας επίσημα Ελλάδα και ΕΕ ότι *«δεν θα κλείσουνε τις πόρτες τους, διότι (η Ε.Ε.) πρέπει να τηρήσει τις δεσμεύσεις της»* (Iefimerida, 2020).

Την ίδια ημέρα ο υπουργός Προστασίας του Πολίτη, Μιχάλης Χρυσοχοϊδης, βρέθηκε στο Ενιαίο Κέντρο Επιτήρησης Συνόρων Αστυνομίας και Στρατού στη Νέα Βύσσα Έβρου, όπου έστειλε προς κάθε κατεύθυνση το αυστηρό μήνυμα της κυβέρνησης, ότι *«δεν πρόκειται να αφήσουμε να περάσει κανείς χωρίς νόμιμα ταξιδιωτικά έγγραφα. Η Ελλάδα έχει σύνορα. Η Ευρώπη έχει σύνορα. Και τα σύνορα, οι Έλληνες τα φυλάμε»*, γνωστοποιώντας την εθνική πρόθεση και τη διαχειριστική προσέγγιση της τούρκικης απειλής (Proto Thema, 2020a).

Στα τέλη Φεβρουαρίου 2020, πολυάριθμες ομάδες προσφύγων και μεταναστών μετακινήθηκαν από περιοχές της εσωτερικής Τουρκίας στον Έβρο, προσεγγίζοντας τα ελληνοτουρκικά σύνορα στις Καστανιές. Η τουρκική κυβέρνηση διευκόλυνε τη μετακίνησή τους, μισθώνοντας λεωφορεία και ταξί για τη μεταφορά τους σε χωριά της τουρκικής μεθορίου προκειμένου να διευκολυνθεί η προσέγγιση της συνοριογραμμής (Eleftheros Tyros, 2020) . Η συμμετοχή των τουρκικών αρχών επιβεβαιώνεται από ευρήματα της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Πληροφοριών της Γερμανίας (BND), τα οποία δείχνουν ότι η τουρκική κυβέρνηση ενθάρρυνε εσκεμμένα τα επεισόδια κατά των Ελλήνων στα σύνορα, εντάσσοντας μέλη των δυνάμεων ασφαλείας της ανάμεσα στους συγκεντρωμένους μετανάστες (Bild, 2020).

Οι περισσότεροι μετανάστες ήταν άντρες και γυναίκες νεαρής ηλικίας, με ανήλικα παιδιά, υπήκοοι χωρών της Ασίας και της υποσαχάριας Αφρικής, προερχόμενοι σύμφωνα με δημοσίευμα του Proto Thema (2020a) κυρίως από το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, την Αλγερία, το Μαρόκο, το Ιράκ και τη Συρία. Διέμεναν προσωρινά σε πρόχειρους καταυλισμούς κοντά στη συνοριογραμμή των Καστανιών, αναμένοντας την κατάλληλη στιγμή να διασχίσουν παράτυπα τα σύνορα με τη βοήθεια των τουρκικών αρχών.

Στο δάσος της περιοχής, όπως προκύπτει από τα δημοσιεύματα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, οι συνωστισμένοι μετανάστες έκοβαν ξυλεία για να ανάψουν φωτιές και να ζεσταθούν τις νύχτες, γεγονός που προκάλεσε περιβαλλοντικές καταστροφές. Αρκετοί

πρόσφυγες και μετανάστες διέθεταν διάφορα υλικά σκηνοπηγίας και εργαλεία τα οποία φαίνεται ότι είχαν προμηθευτεί από τους Τούρκους στρατιωτικούς ή αστυνομικούς, όπως σκηνές για ανάπτυξη προσωρινών καταυλισμών εγγύς των συνόρων, συρματοκοπίδες, τσεκούρια και αυτοσχέδια εργαλεία για την παραβίαση του συρματοπλέγματος του φράχτη, μέχρι και σκάλες (αυτοσχέδιες ή μη) για την απρόσκοπτη παράνομη διέλευση των ελληνικών αποτρεπτικών εμποδίων (φράχτη, συρματοπλέγματα κοκ). Επιπλέον, σημειώθηκαν πολλά περιστατικά όπου οι μετανάστες άναβαν φωτιές σε σημεία κοντά στο φράχτη, στην ελληνική μεθόριο, στην περιοχή του Κάραγατς, όχι για να ζεσταθούν, αλλά για να προκαλέσουν διάρρηξη του φράχτη, τις οποίες άμεσα κατέσβηνε η Πυροσβεστική Υπηρεσία. (Σαββίδης, 2020)

Καθ' όλη τη διάρκεια των επεισοδίων οι τουρκικές δυνάμεις (στρατός, στρατοχωροφυλακή, αστυνομία), κατηγορήθηκαν ότι υποστήριζαν ενεργά τις προσπάθειες των συγκεντρωμένων προσφύγων και μεταναστών και τους παρακινούσαν να περάσουν τα ελληνικά σύνορα. Οι Τούρκοι στρατιωτικοί και αστυνομικοί διευκόλυναν τους μετανάστες να παραβιάσουν τα ελληνικά σύνορα, αφού τους μετέφεραν με οχήματα τύπου βαν απευθείας στα περάσματα που χρησιμοποιούσαν οι διακινητές ή τους καταδείκνυαν τα δρομολόγια εισόδου στο ελληνικό έδαφος. (SKAI, 2020b) Όσοι μετανάστες επέστρεφαν στο εσωτερικό οι ένστολοι Τούρκοι τους χτυπούσαν και τους απωθούσαν ξανά στα ελληνικά σύνορα. (Μισεμικέ, 2020) Σε άλλες περιπτώσεις, οι τουρκικές διμοιρίες της στρατοχωροφυλακής σε πλήρη διάταξη σαράντα μέτρα μακριά από τη συνοριογραμμή, φώναζαν από τα μεγάφωνα συνθήματα στο πλήθος να επιτεθεί στους Έλληνες στρατιωτικούς και αστυνομικούς που φρουρούσαν τα σύνορα. (Proto Thema, 2020b) Την ένταση κλιμάκωνε η προκλητική στάση των τουρκικών δυνάμεων ασφαλείας που επιδίδονταν σε λεκτικές προκλήσεις και χειρονομίες στις αποτρεπτικές ελληνικές δυνάμεις. Επιπλέον καταγράφηκαν περιστατικά όπου οι τουρκικές δυνάμεις έριχναν μαζικά καπνογόνα και χημικά (με φορητούς πολλαπλούς εκτοξευτές/πολυβομβιδοβόλα υπό την καθοδήγηση των drones) προς την ελληνική πλευρά, προτρέποντας παράλληλα τους πρόσφυγες να ρίχνουν διάφορα αντικείμενα, πέτρες, καπνογόνα και διάφορα χημικά που χρησιμοποιούσαν οι ίδιες (τούρκικες δυνάμεις), στις ελληνικές δυνάμεις αποτροπής (Μισεμικέ, 2020; Σαββίδης, 2020).

Την 1η Μαρτίου το 2020, στο πλαίσιο διαχείρισης της κρίσης συγκλήθηκε εκτάκτως το ΚΥΣΕΑ, όπου πάρθηκε μια σειρά κρίσιμων αποφάσεων, με κύρια κατεύθυνση την αναβάθμιση σε μέγιστο επίπεδο των μέτρων φύλαξης των ανατολικών, χερσαίων και θαλάσσιων, συνόρων

της χώρας από τα Σώματα Ασφαλείας και τις Ένοπλες Δυνάμεις για την αποτροπή της παράνομης εισόδου των προσφύγων και μεταναστών στη χώρα. Επιπρόσθετα, αποφασίστηκε η υποβολή αιτήματος στον Οργανισμό Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής FRONTEX για ανάπτυξη της Ομάδας Ταχείας Επέμβασης Συνόρων RABIT, με στόχο τη φύλαξη των εξωτερικών συνόρων της χώρας, που συνιστούν και σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης [είχε ήδη προηγηθεί στις 29 Φεβρουαρίου τηλεφωνική επαφή του Πρωθυπουργού της χώρας με τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και την Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον τρόπο με τον οποίο η Frontex θα συμβάλλει στην προστασία των ελληνικών συνόρων (Ελληνική Δημοκρατία/Πρωθυπουργός, 2020a)]. Παράλληλα εκκινήθηκε η διαδικασία του άρθρου 78 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με τον Κανονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2007), ώστε να ληφθούν προσωρινά μέτρα υπέρ της Ελλάδας, για την αντιμετώπιση επείγουσας κατάστασης λόγω αιφνίδιας εισροής υπηκόων τρίτων χωρών, στο πλαίσιο της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών – μελών της ΕΕ. (Ελληνική Κυβέρνηση, 2020)

Την επόμενη ημέρα, 2 Μαρτίου 2020, σύμφωνα με κυβερνητική ανακοίνωση, ο Πρωθυπουργός Ελλάδας συνομίλησε με τον Αμερικανό Πρόεδρο Donald Trump, τον οποίο ενημέρωσε για την κατάσταση στα ελληνοτουρκικά χερσαία και θαλάσσια σύνορα και τόνισε το αναφαίρετο δικαίωμα της χώρας μας να υπερασπιστεί τα σύνορά της. Παράλληλα οι ΗΠΑ αναγνώρισαν «το δικαίωμα της Ελλάδας να επιβάλλει την νομοθεσία στα σύνορά της», αποδέχτηκαν δηλαδή τη στάση της Ελλάδας να εφαρμόσει, στο πλαίσιο της νομιμότητας, την εθνική αποτρεπτική προσέγγιση της απειλής. (Ελληνική Δημοκρατία/Πρωθυπουργός, 2020b)

Σε μια κίνηση έμπρακτης στήριξης προς την Ελλάδα εν μέσω της κρίσης στα σύνορα, την 3 Μαρτίου 2020, πραγματοποιήθηκε επίσκεψη των ηγετών των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων σε περιοχές - κλειδιά του Έβρου, συνοδευόμενοι από τον Έλληνα Πρωθυπουργό, Κυριάκο Μητσοτάκη. Η αποστολή, στην οποία συμμετείχαν η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, οι πρόεδροι του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Τσαρλς Μισέλ και Ντέιβιντ Σασόλι καθώς και ο Πρόεδρος της ΕΕ/Πρωθυπουργός της Κροατίας, Αντρέι Πλένκοβιτς, μεταφέρθηκε με ελικόπτερα του Ελληνικού Στρατού προς τα ελληνοτουρκικά σύνορα, όπου πραγματοποιήθηκε αυτοψία από αέρος στις περιοχές με την πιο έντονη μεταναστευτική πίεση, με επίκεντρο τις Καστανιές. (CNN Greece, 2020a). Μετά την αυτοψία, ο Έλληνας Πρωθυπουργός, διακήρυξε ότι «η Ελλάδα και η Ευρώπη δεν εκβιάζονται. Τα σύνορά μας είναι αδιαπραγμάτευτα». Το συμβούλιο ζήτησε από την

Τουρκία να εφαρμόσει τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας του 2016, η οποία υποχρέωνε την Τουρκία να εμποδίσει την παράνομη μετανάστευση στην Ελλάδα. Παράλληλα η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έστειλε ένα ισχυρό μήνυμα αλληλεγγύης ότι «τα ελληνικά σύνορα είναι ευρωπαϊκά σύνορα» χαρακτηρίζοντας την Ελλάδα «ασπίδα της Ευρώπης» στη μεταναστευτική κρίση, ενώ δεσμεύτηκε για άμεση οικονομική βοήθεια ύψους 700 εκατομμυρίων ευρώ και την ανάπτυξη δυνάμεων της FRONTEX. (Euronews, 2020; European Commission, 2020).

Την Πέμπτη 5 Μαρτίου 2020, ο Τούρκος υπουργός Εσωτερικών Σουλεϊμάν Σοϊλού, πέταξε με ελικόπτερο πάνω από τα ελληνοτουρκικά σύνορα σε μια προσπάθεια να δημιουργήσει επικοινωνιακό «αντίβαρο» στην εικόνα της ηγεσίας της ΕΕ που έκανε εναέρια αυτοψία των ελληνοτουρκικών συνόρων στον Έβρο. Επισκεπτόμενος την Αδριανούπολη, κατηγόρησε με δηλώσεις του την ΕΛ.ΑΣ. ότι τραυμάτισε 164 μετανάστες κατά τη διάρκεια επαναπροωθήσεων (push-backs) (Ekathimerini, 2020) και πυροβόλησε θανάσιμα τουλάχιστον τρεις μετανάστες (Aljazeera, 2020), γεγονός το οποίο διέψευσε άμεσα η Αθήνα. Επίσης, ανακοίνωσε την αποστολή 1.000 αντρών των ειδικών δυνάμεων της τουρκικής στρατοχωροφυλακής στον Έβρο ποταμό – πλήρως εξοπλισμένων με στρατιωτικό εξοπλισμό και φουσκωτά σκάφη (Anadolu Agency, 2020) – προκειμένου να αποκτήσουν τον έλεγχο των ποτάμιων συνόρων και να αποτρέψουν τις δήθεν επαναπροωθήσεις της ελληνικής πλευράς.

Στις 6 Μαρτίου 2020, ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας πραγματοποίησε μία εφ' όλης της ύλης συνέντευξη, στο αμερικανικό δίκτυο CNN, κύρια σημεία της περιλάμβαναν, τη δημοσιοποίηση της συνειδητής προσπάθειας της Τουρκίας να *χρησιμοποιήσει τους μετανάστες και πρόσφυγες, ως γεωπολιτικά πιόνια*, για την ικανοποίηση της πολιτικής της ατζέντα, την ελληνική αποτρεπτική προσέγγιση της κρίσης η οποία πλαισιώθηκε στην διεθνή και ευρωπαϊκή νομιμότητα και την πραγματική υφιστάμενη κατάσταση στα ελληνοτουρκικά σύνορα, διαψεύδοντας παράλληλα τα «fake news» της Άγκυρας που είχαν προηγηθεί. (Ελληνική Δημοκρατία/Πρωθυπουργός, 2020c)

Η Άγκυρα, έσπευσε να ενισχύσει την ένταση με δηλώσεις διά στόματος του Τούρκου υπουργού Εσωτερικών, Σουλεϊμάν Σοϊλού, στις 7 Μαρτίου 2020, όπου κατηγόρησε την Ελλάδα ότι παραβιάζει τη Συνθήκη της Γενεύης – τη βάση για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της διεθνούς ανθρωπιστικής νομοθεσίας – και απείλησε ότι «αυτό είναι μόνο η αρχή» (της κρίσης), παρακινώντας παράλληλα τους πρόσφυγες και τους μετανάστες να περάσουν παράτυπα στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, διαμέσου των χερσαίων ελληνοτουρκικών

συνόρων και του Έβρου ποταμού. «Στον Έβρο, με την Ελλάδα μάς χωρίζει μία συννοριακή γραμμή πάνω από 200 χιλιόμετρα. Δυστυχώς φέτος στα Βαλκάνια υπήρξε ανομβρία. Σε κάποια μέρη (του Έβρου) η στάθμη από τη βροχή έπεσε στα 40 με 45 εκατοστά. Αυτό τι σημαίνει; Ότι με τα πόδια σας εύκολα μπορείτε να περάσετε. Ο Μητσοτάκης δεν έχει την ικανότητα να τους συγκρατήσει στα σύνορα», δήλωσε προκλητικά. «Να δείτε τι έχει να γίνει μετά», συμπλήρωσε σε απειλητικό τόνο, προειδοποιώντας έμμεσα για μια μορφή ανεξέλεγκτης και παρατεταμένης σύγκρουσης. (Καθημερινή, 2020a)

Οι προκλητικές δηλώσεις υποστηρίχθηκαν από τις τούρκικες πρακτικές διευκόλυνσης της παράνομης εισόδου, τόσο στα χερσαία όσο και στα παράβρια σύνορα. Τις βραδινές ώρες της 6ης Μαρτίου, όπου ένα τουρκικό θωρακισμένο όχημα επιτήρησης της μεθορίου επιχείρησε, ανεπιτυχώς, να ρίξει τμήμα του αποτρεπτικού φράχτη στα ελληνοτουρκικά σύνορα, χρησιμοποιώντας σχοινί ή συρματοσχοινο προκειμένου να προκαλέσει ένα διάδρομο παράνομης εισόδου των μεταναστών στην ελληνική επικράτεια, αποτελεί μία από τις πολλές ενδείξεις της τουρκικής προκλητικότητας. Εντυπώσεις προκάλεσε το γεγονός ότι, το εν λόγω θωρακισμένο όχημα ήταν τύπου HIZIR/ATES, ένα από τα οχήματα που φέρουν όργανα ημερήσιας και νυκτερινής επιτήρησης των συνόρων, τα οποία παρέλαβε η Τουρκία από τον Μάιο ως τον Αύγουστο του 2019, με χρηματοδότηση προγράμματος που καλύφθηκε από Ευρωπαϊκά κονδύλια σε ποσοστό 75% (Protagon, 2020). Σε άλλη περίπτωση, σημειώθηκαν χωματουργικές εργασίες από εκσκαφέα στην ανατολική όχθη του Έβρου ποταμού, γεγονός το οποίο αποδείκνυε ότι οι Τούρκοι βελτίωναν την ανατολική όχθη, προκειμένου να δημιουργήσουν κάποιου είδους ράμπας για τη διευκόλυνση μεταφοράς φουσκωτών λέμβων στο ποτάμι και την απρόσκοπτη όδευση των προσφύγων και μεταναστών (Now24, 2020; Πολλάτος, 2020).

Οι προσπάθειες εισόδου στην χώρα συνοδεύτηκαν σε πολλές περιπτώσεις από περιστατικά εκτόξευσης χημικών και ρίψης καπνογόνων με την καθοδήγηση των drones, από τις τουρκικές αρχές. Οι τουρκικές δυνάμεις χρησιμοποίησαν ευρέως Drones και UAV Bayraktar σε επιχειρήσεις παρακολούθησης και επιτήρησης, με στόχο τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τη θέση και τον αριθμό των ελληνικών δυνάμεων που είχαν αναπτυχθεί και τον εντοπισμό τυχόν σημείων των συνόρων με ελλιπή επιτήρηση, τα οποία θα χρησιμοποιούσαν ως πέρασμα για να καθοδηγήσουν μετανάστες να εισέλθουν παράνομα στο ελληνικό έδαφος. (SKAI, 2020a)

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου (2020), μόλις από τις 28 Φεβρουαρίου έως τις 2 Μαρτίου 2020, οι ελληνικές αρχές απέτρεψαν την παράνομη

είσοδο σε 24.203 άτομα στα σύνορα του Έβρου και συνέλαβαν 183 άτομα που κατάφεραν να εισέλθουν παράτυπα. (Σταύρου, 2021) Έως τα μέσα Μαρτίου, απετράπη η είσοδος στη χώρα σε πάνω από 52.000 περιπτώσεις, ενώ 410 άτομα που κατάφεραν την παράνομη είσοδό τους, συνελήφθησαν από την ΕΛ.ΑΣ. (Proto Thema, 2020c). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το χαρακτήρα της κρίσης, αποτέλεσε το γεγονός ότι η πλειοψηφία των παράτυπα εισερχομένων μεταναστών που συνελήφθησαν, δεν προέρχονταν από την εμπόλεμη Συρία – μόλις το 4% από αυτούς ήταν Σύριοι – αλλά το Αφγανιστάν, τη Σομαλία, το Πακιστάν και γενικά τις υποσαχάριες χώρες (Pbs News, 2020), οι οποίοι διέμεναν χρόνια στην Τουρκία, όπως αποδείχθηκε από την άπταιστη γνώση της τουρκικής γλώσσας (Ελληνική Δημοκρατία/Πρωθυπουργός, 2020c).

Τελικώς, η αποκλιμάκωση της έντασης στον Έβρο έλαβε χώρα στα τέλη Μαρτίου 2020, διατυπώνοντας την υποχωρητική διάθεση της Τουρκίας και την αναδίπλωση της τουρκικής στρατηγικής. Τις τελευταίες ημέρες, από 27 έως 29 Μαρτίου, οι τουρκικές αρχές προχώρησαν σε εκκένωση του καταυλισμού που είχαν στήσει οι πρόσφυγες και μετανάστες στην περιοχή των Καστανιών και μεταφορά τους στο εσωτερικό της Τουρκίας. *«Ωστόσο μετά από μερικούς μήνες η Άγκυρα συνέχισε την ίδια τακτική εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα μέσω θαλάσσιων οδών»*. (Καραγιάννης, 2022,83-84)

3.2.2 Η Διαχείριση της Κρίσης

Η εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού, ως μέρος υβρικής απειλής, περικλείεται στην έμμεση επιθετική στρατηγική της εξωτερικής πολιτικής της γείτονος χώρας (πολιτική εκφοβισμού και εξαναγκασμού), με σκοπό την επίτευξη των πολιτικών της στόχων. Στο πλαίσιο υπηρετήσης της τούρκικης στρατηγικής υιοθετήθηκαν συγκεκριμένες ψυχολογικές τακτικές και μέθοδοι, όπως αναλύονται παρακάτω, χρησιμοποιώντας ως διαπραγματευτικό εργαλείο και μοχλό πίεσης, τους χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες. Η Τουρκία επέλεξε την πολιτική «χαμηλής έντασης» και της πρόκλησης κρίσης «χαμηλής έντασης» με την άσκηση εξαναγκαστικής διπλωματίας απέναντι στην Ελλάδα και την Ε.Ε., προκειμένου να αναγκάσει τη δεύτερη να συμμορφωθεί με τις οικονομικές της απαιτήσεις. Η διπλωματία της συνδυάστηκε με τεχνικές προπαγάνδας και παραπληροφόρησης της κοινής γνώμης μέσω των ΜΜΕ και ΜΚΔ και επίδειξη στρατιωτικής ισχύος σε βάρος του ελληνικού κράτους. Οι τεχνικές που

εφαρμόστηκαν, τόσο πριν την εμφάνιση της κρίσης, όσο και κατά τη διάρκειά της, περιλάμβαναν:

(1) Εκτέλεση επιχειρήσεων προπαγάνδας και παραπληροφόρησης μέσω των ΜΜΕ και ΜΚΔ, με σκοπό την προτροπή των προσφύγων και μεταναστών να κινηθούν προς την Ελλάδα (ανοιχτά σύνορα) και τη χειραγώγηση του κοινού στο εσωτερικό της. (Ελληνική Κυβέρνηση, 2020)

(2) Προώθηση των πρόσφυγων και μεταναστών στα σύνορα με δωρεάν μίσθωση μεταφορικών μέσων, όπως λεωφορεία ή ταξί και δημοσιοποίηση από την κρατική τηλεόραση TRT, χάρτη με τις πιθανές διαδρομές που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι μετανάστες για να περάσουν παράνομα στην Ευρώπη. (Capital, 2020)

(3) Χρήση επικοινωνιακών πρακτικών και τεχνασμάτων όπως τα ψεύτικα προφίλ (troll profiles) στα social media και η διασπορά ψευδών ειδήσεων (fake news) περί νεκρών μεταναστών από πυρά του ελληνικού στρατού και διαφόρων περιστατικών παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την ελληνική πλευρά. Πρόθεση της Τουρκίας ήταν ο επηρεασμός της κοινής γνώμης και η παραπληροφόρηση του κοινού, εντός και εκτός συνόρων της, δήθεν ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα που παραβιάζει το διεθνές δίκαιο και τα ανθρώπινα δικαιώματα, βιαιοπραγώντας απέναντι στους μετανάστες. (Ζερζελίδης, 2020).

(4) Έλεγχο των πληροφοριών και αποφυγή διαρροής τους, με την εφαρμογή επικοινωνιακών τεχνασμάτων – μεθόδων (αποστολή μηνυμάτων SMS στα κινητά των μεταναστών και προσφύγων ότι τα σύνορα είναι ανοιχτά, διακοπή του διαδικτύου λίγες ημέρες πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης), ενθαρρύνοντας την κινητοποίησή τους. (Ελληνική Κυβέρνηση, 2020)

(5) Ευρεία κινητοποίηση των τουρκικών δυνάμεων (αστυνομία, στρατοχωροφυλακή, στρατός) με σκοπό την μετακίνηση/μεταφορά των προσφύγων και μεταναστών στα ελληνοτουρκικά σύνορα και την καθοδήγησή τους προς τα ευπαθή σημεία των ελληνικών συνόρων, την απειλή, χειραγώγηση του πλήθους και εκτόνωση του θυμού και της αντίδρασής τους, την υποκίνηση βίαιων επεισοδίων κατά τη ελληνικής πλευράς (ρίψη χημικών, απόπειρες παραβίασης του φράχτη, λεκτική βία). (CNN Greece, 2020b; Hellas Journal 2020)

(6) Ευρεία χρήση ΜΕΑ όπως drones και UAV Bayraktar, σε επιχειρησιακές αποστολές (επιτήρηση, παρατήρηση, καθοδήγηση ρίψης χημικών, χαρτογράφηση συνοριογραμμής), τα

οποία μάλιστα παραβίαζαν ουκ ολίγες φορές τον ελληνικό εναέριο χώρο. (Κολοβός, 2020; Νικήτας, 2020; Λαμπρόπουλος, 2020)

(7) Εκτέλεση επιχειρήσεων ηλεκτρονικού πολέμου (στοχευμένη παρεμπόδιση και προσωρινή διακοπή των ασύρματων επικοινωνιών των επιχειρούντων στην συνοριογραμμή δυνάμεων της ΕΛ.Α.Σ.). (Σουλιώτης, 2020a)

(8) Εκτέλεση παραβιάσεων του Εθνικού Εναέριου Χώρου (ΕΕΧ) από τούρκικα μαχητικά αεροσκάφη και κορύφωσή τους ανήμερα της Εθνικής εορτής της 25ης Μαρτίου, με σκοπό την αύξηση της έντασης, τον έλεγχο της αντίδρασης της Ελλάδας και της ετοιμότητας της Πολεμικής Αεροπορίας, υπογραμμίζοντας παράλληλα τις αξιώσεις της στο μεταναστευτικό. Ιδιαίτερα προκλητικό περιστατικό αποτέλεσε η επίδειξη ισχύος με υπερπήτηση τουρκικού αεροσκάφους άνωθεν της Νέας Βύσσας (πλησίον των Καστανιών), της Ορεστιάδας, της Αλεξανδρούπολης, της Καβάλας, της Λήμνου, της Λέσβου και Χίου (ΓΕΕΘΑ, 2020; Vradini, 2020).

Η Τουρκία φέρεται να προέβη σε σταδιακή αποκλιμάκωση της έντασης, δύο ημέρες πριν την προγραμματισμένη επίσκεψη των Ευρωπαίων αξιωματούχων στα ελληνοτουρκικά σύνορα και αναστολή των υποκινητικών και παράνομων ενεργειών την ημέρα της επίσκεψης. Η απουσία παραβιάσεων του ΕΕΧ από τα τούρκικα αεροσκάφη την 1 και 2 Μαρτίου, όπως προκύπτει από τα στοιχεία καταγραφής του ΓΕΕΘΑ (2020), η απουσία ρίψης καπνογόνων και χημικών, τα πλήθη προσφύγων και μεταναστών που είχαν απομακρυνθεί από τη συνοριογραμμή και γενικά η ήρεμη και ελεγχόμενη κατάσταση που παρουσιάστηκε στις 3 Μαρτίου, επιβεβαιώνουν τις παραπλανητικές τακτικές που εφάρμοσε η γείτονας χώρα, προκειμένου να αποφύγει την αρνητική δημοσιότητα σε Ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Η εν συνόλω στρατηγική της Άγκυρας, απέβλεπε να προκαλέσει πολιτική πίεση στην ΕΕ και ταυτόχρονα τη δημιουργία μίας κατάστασης έκτακτης ανάγκης στην Ελλάδα, όπου η φθορά και καταπόνηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και σωμάτων ασφαλείας και η ενίσχυση των εσωτερικών, κοινωνικών και πολιτικών εντάσεων θα ήταν αναπόφευκτες. Με άλλα λόγια, η Τουρκία άδραξε την ευκαιρία την περίοδο της πανδημίας του κορονοϊού, να δοκιμάσει την αντοχή και ετοιμότητα των ελληνικών αρχών στη διαχείριση των συνόρων και να αυξήσει τις τριβές, επιδιώκοντας να φέρει στο προσκήνιο τις οικονομικές και άλλες αδυναμίες της χώρας, ωθώντας την να ρισκάρει «*υπέρβαση των δυνατοτήτων της*» (*strategic overextension*) κατά τον Πλατιά (1992), για την επίτευξη της πολιτικής της ατζέντας.

Στον αντίποδα, η ελληνική κυβέρνηση σε απάντηση της τουρκικής προκλητικότητας και έχοντας διαρκώς υπόψη την επισήμανση του Παναγιώτη Ήφαιστου (1992, 125) ότι «η γραμμή κόστους του αντιπάλου πρέπει να βρίσκεται πιο κάτω από το όριο των μέγιστων δυνατοτήτων της», έδειξε έγκαιρα τις προθέσεις της, τόσο σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, μέσω σαφών πολιτικών διακοινώσεων – μηδενική διαπραγματευτική διάθεση – όσο και σε στρατηγικό επίπεδο, με την αποφασιστική αντίδραση μέρους των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας. Με γνώμονα την εθνική αποτρεπτική προσέγγιση, η κινητοποίηση των αρχών ήταν άμεση και η αντίδρασή τους αποφασιστική και άκρως αποτελεσματική.

Η αντιμετώπιση της τουρκικής προπαγάνδας και των πληροφοριακών επιχειρήσεων της Τουρκίας, τόσο σε επιχειρησιακό όσο και σε τακτικό επίπεδο, προσεγγίστηκε με στοχευμένες πληροφοριακές επιχειρήσεις και εφαρμογή κατάλληλων τακτικών και τεχνικών, σημαντικότερες από τις οποίες περιλάμβαναν/αφορούσαν:

(1) Διάψευση των τουρκικών ειδήσεων (fake news) με έγκαιρη ευρείας κλίμακας ενημέρωση του κοινού από κυβερνητικά στελέχη και τον Πρωθυπουργό της χώρας, τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και διεθνώς, μέσω των ΜΜΕ και του διαδικτύου. Η κορύφωση των δράσεων έλαβε χώρα στις 3 Μαρτίου 2020 κατά την επίσκεψη των ανώτατων αξιωματούχων της ΕΕ, παρουσία του πρωθυπουργού της χώρας Κυριάκου Μητσοτάκη, στις τοποθεσίες-κλειδιά, όπου η ένταση και οι μεταναστευτικές πιέσεις ήταν πιο εμφανείς. Η επίσκεψη συνέβαλε στη διεθνή προβολή της κρίσης, ανέδειξε την αλληλεγγύη της ΕΕ προς την Ελλάδα και ενίσχυσε την αποτρεπτική προσέγγιση της χώρας. Σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, οι δηλώσεις στήριξης ενίσχυσαν το ηθικό των ελληνικών δυνάμεων και έστειλαν σαφές μήνυμα ότι η ΕΕ δεν θα ανεχθεί τη χρήση των μεταναστών ως μοχλό πολιτικής πίεσης, προκαλώντας πίεση στην Τουρκία (σε πολιτικό – διπλωματικό επίπεδο).

(2) Εφαρμογή στοχευμένης ενημέρωσης με μεθόδους αξιοποίησης της τεχνολογίας της κινητής τηλεφωνίας και τη χρήση πρωτότυπων επικοινωνιακών μέσων, με στόχο την πληροφόρηση των ανθρώπων που παρακινήθηκαν από fake news και γενικότερα την κάμψη του της παράνομης εισόδου στη χώρα, με:

- Αποστολή SMS σε ξένα κινητά τηλέφωνα όσων έφταναν κοντά στα σύνορα. Τα μηνύματα αυτά, γραμμένα σε διάφορες γλώσσες, ανέφεραν: «Από την Ελληνική Δημοκρατία: Η Ελλάδα αυξάνει τα μέτρα φύλαξης των συνόρων στο μέγιστο βαθμό. Μην αποπειραθείτε να περάσετε παράνομα τα ελληνικά σύνορα» (CNN Greece, 2020c) .

- Εκπομπή ηχητικών μηνυμάτων σε πολλές γλώσσες (Αραβικά, Αγγλικά, Παντζάμπι και Ουρντού για τους Πακιστανούς, Παστού για τους Αφγανούς και Μπενγκάλι για τους Μπαγκλαντεσιανούς), μέσω στρατιωτικών οχημάτων εξοπλισμένων με μεγάφωνα, ότι τα σύνορα είναι κλειστά και δεν επιτρέπεται η είσοδος (Europost, 2020).

(3) Τήρηση σθεναρής αποτρεπτικής στάσης του συνόλου των επιχειρούντων δυνάμεων (ΣΞ, ΕΛ.ΑΣ.) σε όλο το μήκος της συνοριογραμμής.

(4) Ρίψη προειδοποιητικών αβολίδωτων πυρών και εκτέλεση εκπαιδευτικών βολών φορητού οπλισμού στα φυλάκια της μεθορίου στον Έβρο, ημέρα και νύχτα, με σκοπό την προβολή της συνεχούς παρουσίας των στρατιωτικών δυνάμεων, σε συνδυασμό με την επιχειρησιακή τους εκπαίδευση και την αποθάρρυνση της παράνομης εισόδου στη χώρα. (Έθνος, 2020; Καθημερινή, 2020b; Χαραλαμπάκης, 2020)

(5) Επιχειρήσεις επιτήρησης συνόρων μέσω πτήσεων μαχητικών αεροσκαφών, ελικοπτέρων και drones πάνω από τη μεθόριο. (Χαραλαμπάκης, 2020) Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διέλευση ζεύγους μαχητικών αεροσκαφών άνωθεν του επιτηρητικού φυλακίου 1 στις Καστανιές Έβρου, λίγα λεπτά μετά την απόδοση τιμών με ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου από τη φρουρά στη σημαία (Vradini, 2020). Τα ελληνικά drones παρείχαν σε πραγματικό χρόνο εικόνα των συνόρων, βοηθώντας τις αρχές στον εντοπισμό και διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και την καταγραφή των παράνομων δράσεων της Τουρκίας.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του σχεδίου αντιμετώπισης της απειλής, οι ελληνικές δυνάμεις της ΕΛ.ΑΣ. και ΣΞ, από τη στιγμή που παρατηρήθηκε η αιφνιδιαστική κινητοποίηση των προσφύγων και μεταναστών, καθώς και αυξημένες συγκεντρώσεις τόσο στα χερσαία όσο και στα παράβρια σύνορα της χώρας, αντέδρασαν αποφασιστικά, με την άμεση κινητοποίηση και προώθηση τμημάτων αποτροπής στην περιοχή των Καστανιών και στις ευρύτερες παράβριες περιοχές, με σκοπό την ενίσχυση του υφιστάμενου προσωπικού που επιχειρούσε στην πρώτη γραμμή, δημιουργώντας ένα αδιαπέραστο τείχος ασφαλείας κατά μήκος της συνοριογραμμής.

Την επόμενη ημέρα, οι στρατιωτικές δυνάμεις αποτροπής, ενισχύθηκαν με δύο Λόχους Καταδρομών (Pentapostagma, 2020) των ειδικών δυνάμεων του ΣΞ και οι αστυνομικές δυνάμεις με ομάδες και διμοιρίες ειδικών δυνάμεων αποτροπής της ΕΛ.ΑΣ. [Μονάδες Αποκατάστασης Τάξης (MAT) - Ομάδες Πρόληψης και Καταστολής Εγκλήματος (ΟΠΚΕ) – Ομάδες Ειδικής Καταστατικής Αντιτρομοκρατικής Μονάδας (ΕΚΑΜ)], οι οποίες μεταφέρθηκαν στην πρώτη γραμμή. Ακολούθησαν οι ενισχύσεις υποστήριξης από φορείς εκτός συνόρων:

(1) Την 09 Μαρτίου, 22 Κύπριοι αστυνομικοί της Μηχανοκίνητης Μονάδας Άμεσης Δράσης (ΜΜΑΔ) (Σουλιώτης, 2020b).

(2) Την 11 Μαρτίου, στάλθηκε κλιμάκιο 13 ατόμων της αυστριακής Ειδικής Αντιτρομοκρατικής Αστυνομικής Μονάδας (Einsatzkommando Cobra), μαζί με τέσσερα οχήματα εκ των οποίων το ένα θωρακισμένο όχημα SURVIVOR R (4x4), με ηλεκτρονικά συστήματα επιτήρησης (θερμικές κάμερες κ.α.) (Βλάσσης, 2020).

(3) Την 12 Μαρτίου, οι δυνάμεις της FRONTEX που δρούσαν ήδη στον Έβρο ενισχύθηκαν με τις ομάδες RAPID, συνολικής δύναμης 100 στελεχών, προερχόμενοι από 22 μέλη χώρες της Ε.Ε. (Frontex, 2020).

Σε τακτικό επίπεδο, επίγειες δυνάμεις του στρατού εκπέμπονταν καθημερινά όλο το 24ωρο, κατά μήκος της συνοριογραμμής του Έβρου, σε μια μορφή «προωθημένης άμυνας». Συγκροτημένες σε πεζοπόρα και εποχούμενα στρατιωτικά τμήματα, μεικτά πολλές φορές με δυνάμεις της ΕΛ.ΑΣ., αναπτύσσονταν σε παρατεταγμένους σχηματισμούς με συγκεκριμένο τομέα ενεργείας, διατηρώντας υψηλή ετοιμότητα επέμβασης σε κάθε απειλή που εκδηλωνόταν και σθεναρή αποτρεπτική δράση. Επιπλέον ο ΣΞ ενίσχυσε τα μέτρα επιτήρησης, ημέρα και νύχτα, με την οργάνωση επιπλέον παρατηρητηρίων και αύξηση της συχνότητας των περιπολιών με στρατιωτικά οχήματα – θωρακισμένα και μη – κατά μήκος της συνοριογραμμής (Χαραλαμπίκης, 2020).

Στον εναέριο χώρο, «ιπτάμενα μέσα των ΕΔ αξιοποιήθηκαν σε επιχειρήσεις επιτήρησης και τη μεταφορά δυνάμεων της ΕΛ.ΑΣ.» (Χαραλαμπίκης, 2020). Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν τακτικές πτήσεις με drones, για την παρακολούθηση των εξελίξεων πλησίον των χερσαίων συνόρων και ιδιαίτερα του Έβρου ποταμού, όπου η πυκνή βλάστηση περιόριζε σε σημαντικό βαθμό την εξ όψεως επιτήρηση.

Με αποτελεσματικότητα χρησιμοποιήθηκαν εξειδικευμένα πρωτότυπα μέσα και υλικά (στρατιωτικό όχημα εξοπλισμένο με ανεμοδίνη το οποίο χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση αλεξιπτωτιστών, στρατιωτικό όχημα εξοπλισμένο με μεγάφωνα, ειδικά ερπυστριοφόρα θωρακισμένα πυροσβεστικά οχήματα, αυτοσχέδια εργαλεία απομάκρυνσης αντικειμένων από το φράχτη), τα οποία διευκόλυναν τα τμήματα της ΕΛ.ΑΣ. στην εκπλήρωση της αποστολής τους. (Καθημερινή, 2020b; Χαραλαμπίκης, 2020). Η ευφυής χρήση ειδικών οχημάτων σε τακτικό επίπεδο, όπως τα ειδικοποιημένα πυροσβεστικά άρματα και το εξοπλισμένο με αεροδίνη όχημα, λειτούργησαν ως πολλαπλασιαστές αποτρεπτικής ισχύος, τόσο στη ρίψη χημικών όσο

και στην αποκλιμάκωση της έντασης πλησίον του φράχτη, επιφέροντας ένα δυσανάλογο κόστος στις τούρκικες προθέσεις. Η χρήση θωρακισμένων οχημάτων επιτήρησης, διευκόλυνε το έργο των περιπολιών της ΕΛ.ΑΣ στη μεθόριο, που χρησιμοποιούσε συμβατικά αυτοκίνητα, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου λάμβαναν χώρα ρίψεις διαφόρων αντικειμένων και πετρών.

Η ευφυής επιλογή των παραπάνω στρατιωτικών οχημάτων, τα οποία προορίζονται για διαφορετικό σκοπό, παρείχε ένα ασύμμετρα θετικό αποτέλεσμα, διότι αφενός μεν προσέδωσε ευελιξία (reflection) και υψηλή κινητικότητα (high mobility) στις επιχειρήσεις αποτροπής του ΣΞ και της ΕΛ.ΑΣ. με παράλληλη ενίσχυση του βαθμού προστασίας του ενεργούντος προσωπικού - εκμηδενίζοντας τις απώλειες υγείας - αφετέρου δε, παρείχε σαφέστατα χαμηλότερο κόστος στον κρατικό προϋπολογισμό σε σύγκριση με μια μελλοντική προμήθεια οχημάτων.

Σε τακτικό επίπεδο, κατά μήκος των χερσαίων και παρέβριων συνόρων, κατασκευάστηκαν νέες θέσεις κάλυψης προσωπικού, επιπλέον αποτρεπτικά εμπόδια τα οποία ενίσχυσαν την αποτρεπτική αξία των υπαρχόντων – όπως ο αποτρεπτικός συρμάτινος με ακιδωτό πλέγμα φράκτης στα χερσαία σύνορα στο Κάραγατς – και άμεσα επιδιορθώθηκαν ζημιές που προκλήθηκαν κατά τη διάρκεια των επεισοδίων. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την ολοκλήρωση των εργασιών κατασκευής νέων και επισκευής των υφιστάμενων εμποδίων, σε σύντομο χρονικό διάστημα και συχνά σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες (υπό τη ρίψη καπνογόνων, συγκολλήσεις συνεργείων τις βραδινές ώρες), κατέδειξε το υψηλό ηθικό, την άρτια εκπαίδευση και εξειδίκευση του προσωπικού των διμοιριών κατασκευής του ΣΞ. (Χαραλαμπάκης, 2020).

Σημειωτέον, για την κατασκευή των νέων εμποδίων και θέσεων κάλυψης ή την ενίσχυση των υφιστάμενων, εξασφαλίστηκαν οι απαιτούμενοι πόροι και υλικά κυρίως από τοπικούς φορείς και οικονομική βοήθεια - προσφορά ιδιωτών (εσωτερική εξισορρόπηση). (Χαραλαμπάκης, 2020). Η ΔΕΔΔΗΕ για παράδειγμα, τοποθέτησε προβολείς τόσο στο φράχτη, αυξάνοντας την αποτρεπτική του αξία, όσο και στο δάσος Καστανέων, ενισχύοντας τον έλεγχο της περιοχής κατά τη διάρκεια της νύχτας (Χαραλαμπάκης, 2020). Εν μέσω επεισοδίων πολλά νέα αποτρεπτικά εμπόδια, είτε μεμονωμένα, όπως οι μεταλλικοί εχίνιοι ή ρινόκεροι ενισχυμένοι με αγκαθωτό πλέγμα, είτε πιο σύνθετα, όπως ο ψηλός αποτρεπτικός φράχτης μήκους 200 μέτρων στο δάσος Καστανέων, κατασκευάστηκαν χωρίς κόστος προμήθειας υλικών και εργασίας - διατέθηκαν παλιές ράγες από τον ΟΣΕ και οι εργασίες κατασκευής εκτελέστηκαν από

προσωπικό του ΣΞ. (Καθημερινή, 2020b). Η κατασκευή νέων και επέκταση των υπαρχόντων αποτρεπτικών εμποδίων, συνέβαλε όχι μόνο στο συνολικό σχέδιο αποτροπής αλλά και στη συμπλήρωση της υφιστάμενης επιχειρησιακής σχεδίασης στον τομέα των αμυντικών έργων, προσδίδοντας ένα ασύμμετρο θετικό αποτέλεσμα στη σχέση κόστους – οφέλους.

Ευρήματα

Το σύνολο των καινοτόμων μέσων και η κατάλληλη – έξυπνη επιλογή μεθόδων και τακτικών, σε συνδυασμό με το υψηλό ηθικό, την αποφασιστικότητα, το σθένος και την άρτια εκπαίδευση του επιχειρούντος προσωπικού των ΕΔ και της ΕΛ.ΑΣ., αποτέλεσαν παράγοντες ποιοτικούς που αντιστάθμισαν ασύμμετρα, την αναγκαία ποσότητα σε μέσα και ανθρώπινο δυναμικό για την αντιμετώπιση της απειλής – ιδιαίτερα τις πρώτες ημέρες της κρίσης – και λειτούργησαν ως πολλαπλασιαστές αποτρεπτικής ισχύος στο τακτικό και επιχειρησιακό επίπεδο της υβριδικής μάχης.

Σε στρατηγικό επίπεδο, η πρωτόγνωρη για την Ελλάδα υβριδική απειλή, αποτέλεσε μία σύνθετη, πολυδιάστατη πρόκληση, η οποία διαχειρίστηκε με ορθολογικό τρόπο, ψυχραιμία αποφασιστικότητα και ανθεκτικότητα, κάτω από το κατώφλι της βίας και των προκλήσεων, συνεχώς ευθυγραμμισμένη με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, έχοντας ως βασικό γνώμονα την ικανοποίηση των εθνικών συμφερόντων της χώρας και την εξασφάλιση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Οι στρατιωτικοί χειρισμοί με τις εφαρμοσθείσες τεχνικές και τακτικές, κατάφεραν να προσδώσουν αξιοπιστία στην αποφασιστικότητα της ελληνικής πλευράς για αποτελεσματική διαχείριση και αποκλιμάκωση της έντασης, καθιστώντας την Τουρκία απρόθυμη και ανίκανη να αναλάβει περαιτέρω επιθετικές δράσεις για κλιμάκωση της κατάστασης.

Η αποτελεσματική διαχείριση της κρίσης και η άμεση – αποφασιστική αντίδραση έστειλαν ένα ξεκάθαρο μήνυμα στην τουρκική πλευρά ότι οποιαδήποτε προσπάθεια παραβίασης της ελληνοτουρκικής μεθορίου στα χερσαία σύνορα του Έβρου δεν θα γίνει ανεκτή. Παράλληλα, διαφάνηκε ότι η πολιτική ηγεσία συνέβαλε σημαντικά στη διεθνοποίηση του ζητήματος, η οποία συνεχίζει διαρκώς να μνημονεύει την πετυχημένη αντιμετώπιση της υβριδικής απειλής. «*Η Ελλάδα διαχειρίστηκε το μεταναστευτικό πολύ καλύτερα από άλλες ευρωπαϊκές χώρες*» δήλωσε διεθνώς ο πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης, σε συνέντευξη που παραχώρησε στο CNN στον δημοσιογράφο Richard Quest, στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ στο

Νταβός τέσσερα χρόνια μετά την κρίση, συμπληρώνοντας ότι «*το αντιμετωπίσαμε με σκληρή, αλλά δίκαιη μεταναστευτική πολιτική*» (AlphaTV, 2024). Τελικώς, το στοιχείο διατήρησης της αποτρεπτικής φήμης της Ελλάδας κερδήθηκε.

4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κάθε χώρα πρέπει να δημιουργήσει μια αμυντική στρατηγική προσαρμοσμένη στις συγκεκριμένες εγχώριες δυνατότητές της, στα πολιτικά κόστη και τα οφέλη της και να είναι αρκετά ευέλικτη ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις για επιτυχή αντιμετώπιση των απειλών που αντιμετωπίζει. Με τις εξελίξεις στην τεχνολογία και τις συνέπειες του συνεχιζόμενου μελλοντικού σοκ λόγω του γρήγορου εκσυγχρονισμού, ιδίως εκείνων που αντιμετωπίζουν αλλά δεν περιορίζονται στις παραδοσιακές κοινωνίες, τα στρατηγικά σχέδια πρέπει συνεχώς να τροποποιούνται για να αντιμετωπίζουν τις εξελισσόμενες προκλήσεις.

Η ανάλυση της εφαρμογής τεχνικών και τακτικών ασύμμετρης άμυνας στον μηχανισμό διαχείρισης και αποκλιμάκωσης κρίσεων ή συρράξεων, όπως αναδείχθηκε μέσα από τη θεωρία και την μελέτη των περιπτώσεων της τουρκοκουρδικής σύγκρουσης και της «μάχης του Έβρου», επιβεβαιώνει την αναγκαιότητα μιας ευφύως προσαρμοζόμενης, ευέλικτης και πολυδιάστατης Εθνικής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας, όπως αυτή ορίζεται από τον Γεώργιο Γερούλη. Στο σύγχρονο και πολύπλοκο περιβάλλον απειλών, οι τεχνικές και τακτικές ασύμμετρης άμυνας προσφέρουν άμεσα πολλαπλά ανταποδοτικά οφέλη τόσο στο επιχειρησιακό όσο και στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πεδίο. Επιτυγχάνονται με αυτόν τον τρόπο στρατηγικά πλεονεκτήματα με ελάχιστο κόστος, δημιουργώντας ένα αποτρεπτικό αποτέλεσμα που υπερβαίνει τη συνολική ισχύ του αμυνόμενου έναντι ενός αριθμητικά ή τεχνολογικά υπέρτερου αντιπάλου.

Η αδήριτη ανάγκη υλοποίησης της παραπάνω πολιτικής εντείνεται αν ληφθεί υπόψιν ότι οι παραδοσιακές στρατιωτικές δυνατότητες από μόνες τους δεν επαρκούν για την αντιμετώπιση των σύγχρονων, σύνθετων και ποικιλόμορφων απειλών, όπως είναι η εργαλειοποίηση μεταναστών, η εκτεταμένη χρήση ΜΕΑ και Drones, η διασπορά ψευδών ειδήσεων και γενικότερα παραπληροφόρηση της κοινής γνώμης. Η πολιτική Άμυνας πέρα από την στρατιωτική διάσταση πρέπει να περιλαμβάνει πτυχές που άπτονται της κοινωνικής συνοχής, της οικονομίας, της πολιτικής σταθερότητας και της δημόσιας τάξης, με άμεσες επιπτώσεις στη

λειτουργία ενός κράτους, στη δημοκρατία, στην ατομική ελευθερία και στα ανθρώπινα δικαιώματα. Επομένως, οι τεχνικές και τακτικές, πέρα από τα επιχειρησιακά οφέλη τους, συνεισφέρουν ταυτόχρονα στην ευρύτερη Υψηλή Στρατηγική, υποστηρίζοντας πολιτικούς και κοινωνικούς στόχους, περιορίζοντας τις επιπτώσεις από μία ενδεχόμενη κρίση. Η ικανότητα να επιτυγχάνεται αποτροπή και διαχείριση της κρίσης χωρίς άμεση σύγκρουση αποτελεί στρατηγικό πλεονέκτημα που βασίζεται στην έξυπνη σύνθεση στρατιωτικής, διπλωματικής και οικονομικής ισχύος.

Ωστόσο, μία κρίση μπορεί εύκολα, μετά από λανθασμένους χειρισμούς, να εκτονωθεί και να καταλήξει σε σύγκρουση, η οποία κατά κανόνα δύσκολα τελειώνει όταν κανένας από τους εμπλεκόμενους δεν μπορεί να πετύχει μια γρήγορη νίκη. Προκύπτει επομένως, μία παρατεταμένη σύγκρουση φθοράς που μπορεί να οδηγήσει σε ανάφλεξη ανά πάσα στιγμή με υψηλό κόστος. Στην περίπτωση της Τουρκίας μέσα από την παρατεταμένη σύγκρουση φθοράς, διαπιστώνεται διαρκώς η αναποτελεσματικότητα της Άγκυρας στη διαχείριση του κουρδικού ζητήματος με τη χρήση σκληρής ισχύος και η ανθεκτικότητα του ΡΚΚ, το οποίο καινοτομεί συνεχώς με άλλα τακτικά μέσα και καταφέρνει να προσαρμόζεται στα νέα περιβάλλοντα μάχης.

Ως αποτέλεσμα, φαίνεται ότι οι καινοτόμες τεχνικές χαμηλού κόστους και έξυπνες τακτικές που χρησιμοποιούν μικρότερα, λιγότερο ισχυρά κράτη ή οργανώσεις σε συγκρούσεις μπορούν να εξισορροπήσουν την υπεροχή ισχύος του ισχυρότερου κράτους. Φαίνεται τότε ότι το οπλοστάσιο που διατίθεται σε αδύναμες καταστάσεις στις αλληλεπιδράσεις τους με ισχυρότερους αντιπάλους στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων αυξάνεται ασύμμετρα σε μέγεθος. Φαίνεται ότι ο φαινομενικά ισχυρός δεν κυριαρχεί πάντοτε σε μια σύρραξη.

Παράλληλα, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι η ταχεία πρόοδος της Τουρκίας στον τομέα των ΜΕΑ, προσδίδει νέες δυναμικές στην επιθετική, απειλητική και διεκδικητική στάση της έναντι των όμορων χωρών και στους εκ των έσω «αντιπάλους» της, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη ανάπτυξης και εφαρμογής αντίστοιχων ή καινοτόμων τεχνικών αντιμετρών τόσο από την ελληνική πλευρά όσο και από τους γειτονικούς της αντιπάλους. Παρότι η τεχνολογία αναπτύσσεται ραγδαία, τα νομικά και ηθικά ζητήματα που σχετίζονται με τη χρήση τέτοιων συστημάτων προχωρούν με αργούς ρυθμούς, γεγονός που καθιστά ακόμη πιο επικίνδυνη την αδράνεια στη λήψη πολιτικο-στρατηγικών αποφάσεων.

Η σοβαρότητα της κατάστασης εντείνεται όσο η Τουρκία επιδιώκει να καταστεί μια περιφερειακή δύναμη ασκώντας επιρροή ταυτόχρονα σε τρεις περιοχές: τα Βαλκάνια, τη Μέση

Ανατολή και Κεντρική Ασία. Όντας ένα αυταρχικό καθεστώς που κατά κανόνα δεν σέβεται το κράτος δικαίου, το διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς συνθήκες, δεν διστάζει στην επιδίωξή της αυτή να χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη με ενίοτε στρεβλωτική ερμηνεία των κανόνων του διεθνούς δικαίου και να απειλήσει τους γείτονές της με υβριδικές μεθόδους.

Τα παραπάνω καθιστούν σαφές ότι η ελληνική Πολιτική Εθνικής Άμυνας και Ασφάλειας οφείλει να προσαρμόζεται ευφυώς, όπως αναφέρει ο Γεώργιος Γερούλης, όχι μόνο στα τρέχοντα δεδομένα, αλλά και στις μελλοντικές απειλές, κυρίως εξ ανατολάς, επιτυγχάνοντας υψηλή αποτρεπτική ισχύ με το μικρότερο δυνατό κόστος, αξιοποιώντας τεχνογνωσία και καινοτομία.

Στη χώρα μας η ακολουθητέα Στρατιωτική Στρατηγική εφαρμόζεται με την κατάλληλη αξιοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων οι οποίες *«προβαίνουν σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες ασφάλειας και επιτήρησης του εθνικού χερσαίου, θαλάσσιου και εναερίου χώρου, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση κάθε μορφής απειλής κατά των εθνικών συμφερόντων. Στο ανωτέρω πλαίσιο της αποστολής τους, οι ΕΔ συνδράμουν στο έργο των Σωμάτων Ασφαλείας (ΣΑ) στην αστυνόμευση των συνόρων με την παρακολούθηση, καταγραφή και ενημέρωση επί συμβάντων, που χρήζουν αντιμετώπισης από τα ΣΑ»*. (ΥΠΕΘΑ, 2019) Ειδικότερα και σε ό,τι αφορά στην περιοχή του Έβρου, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, διαπιστώθηκε καθ' όλη τη διάρκεια των επεισοδίων του Μαρτίου του 2020, ότι οι δυνάμεις της ΕΛ.ΑΣ, οι ΕΔ και ιδιαίτερα ο ΣΞ, έλεγχαν συνεχώς την κατάσταση με ψυχραιμία και ανθεκτικότητα. Επιπλέον με άρτια οργάνωση και χάριν του υψηλού επαγγελματισμού και της ευφυούς προσαρμογής τους, εφόρμισαν με αποφασιστικότητα κατάλληλες τακτικές και έξυπνες δράσεις στο πνεύμα της Ασύμμετρης Άμυνας, συμβάλλοντας στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των σε βάρος μας ενεργειών της γειτονικής χώρας και στην εδραίωση του αισθήματος ασφάλειας των Ελλήνων και των Ευρωπαίων πολιτών.

Η αμυντική ικανότητα μιας χώρας συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας «ασφάλειας» με τα σύγχρονα δεδομένα, αναμφίβολα είναι αναγκαία και αυθύπαρκτη στην άσκηση της Εθνικής πολιτικής. *«Η διεθνής εμπειρία και η διαμορφούμενη κατάσταση διεθνώς, αλλά κυρίως στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής, καθιστά την έννοια της ασφάλειας περισσότερο επιτακτική αλλά και πολύπλοκη όχι μόνο στην αντιμετώπιση αλλά και στις ευρύτερες επιπτώσεις της στο πολίτευμα, την κοινωνική συνοχή, στην οικονομία, τις διακρατικές σχέσεις, την ελεύθερη διακίνηση αγαθών και ιδεών, την ειρήνη στην περιοχή αλλά και την δημόσια υγεία και ψυχική ηρεμία και την δημοκρατία.»* (Γερούλης, 2015, 10)

Με την παρούσα διατριβή γίνεται σαφές ότι η Άμυνα δεν μπορεί να είναι μονοδιάστατη, αλλά οφείλει να συνδυάζει αποτροπή και ασφάλεια με τρόπο ολοκληρωμένο, προσαρμοσμένο στα νέα γεωπολιτικά δεδομένα, να αποκτά περισσότερα ποιοτικά χαρακτηριστικά και να συνυπάρχει με τις έξυπνες επιλογές χαμηλού κόστους και την ασφάλεια τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό περιβάλλον. Η ανάγκη για ανάπτυξη ενός δυναμικού και ενιαίου μηχανισμού αντιμετώπισης κρίσεων, που θα ενσωματώνει τακτικές ασύμμετρης άμυνας και θα προκρίνει την ανάληψη πρωτοβουλιών σε κάθε επίπεδο – τακτικό, επιχειρησιακό, στρατηγικό – αποτελεί όχι μόνο επιχειρησιακή αλλά και πολιτική επιταγή. Το πλαίσιο αυτό επιβάλλει την ταυτόχρονη άσκηση αποτροπής, διαχείρισης - ελέγχου της κρίσης και αποκλιμάκωσης της σύγκρουσης, μέσα από τη συνταύτιση προσπαθειών των επιχειρησιακών οργάνων και τις πρακτικές που θα προσαρμόζονται συνεχώς, θα βασίζονται στη βελτιστοποίηση της εμπειρίας και της τεχνογνωσίας, και θα ανταποκρίνονται αποτελεσματικά σε κάθε νέα απειλή, συμβάλλοντας στη διατήρηση της ειρήνης, της ασφάλειας και της εθνικής κυριαρχίας.

Ελπίζουμε, ωστόσο, ότι αυτό το μεγάλο στρατηγικό όραμα της Ασύμμετρης Άμυνας μπορεί να προσφέρει ένα αποτελεσματικό και εφαρμόσιμο πλαίσιο για το πώς η καλύτερη στρατηγική εθνικής ασφάλειας ενός δρώντα «τύπου Δαβίδ» για την αντιμετώπιση όσων είναι πιθανό, συνιστά μια συνεχή, εξελισσόμενη, διεθνή ασύμμετρη αποτρεπτική απειλή έναντι οποιοδήποτε υπέρτερου «τύπου Γολιάθ» αντίπαλου.

Βιβλιογραφία

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία και Αρθρογραφία:

- Ak, T., & Avaner, T. (2019). Silahlı insansız hava araçlarının uluslararası alanda ve iç güvenlikte sevk ve idaresine ilişkin hukuki saptamalar. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 18(36), 43–66. Διαθέσιμο στο: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/846118>
- Akçay, E. Y., Deniz, H. E., Kanat, S., & Mutlu, M. (2023). Effects of technology in combating terrorism: An assessment on Türkiye's combating against PKK. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (INIJOSS), 12(2), 240–256. Διαθέσιμο στο: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2532288>
- Baud, J. (1999). Encyclopédie des terrorismes. Paris: Lavauzelle. In Commission des Recours des Réfugiés “Le Parti des travailleurs du Kurdistan PKK”, (σ. 7). Διαθέσιμο στο: http://www.commission-refugies.fr/IMG/pdf/Turquie-le_Parti_des_travailleurs_du_Kurdistan-PKK.pdf
- Bayir, D. (2013). Turkey, the Kurds, and the Legal Contours of the Right to Self-Determination. *Kurdish Studies Archive*. Leiden, The Netherlands: Brill. <https://brill.com/ksa>
- Bengio, O. (2011). The "Kurdish Spring" in Turkey and its impact on Turkish foreign relations in the Middle East. *Turkish Studies*, 12(4), σσ. 619-632
- Buzan, B. (1983). People, states, and fear: The national security problem in international relations. (σσ.18-24). Brighton, UK: Wheatsheaf Books.
- Can, A. (2018). Sociopolitical factors giving rise to the Kurdish question in Turkey. In A. Farazmand (Ed.), *Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance* (σ. 5). Cham, Switzerland: Springer. Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_3451-1
- Cagaptay, S. (2017). *The new sultan: Erdogan and the crisis of modern Turkey*. (σ.112) London: I.B. Tauris/Bloomsbury Publishing.
- Cianciara, A. (2012). "How the Strong Lose Wars: Transformative Goals and the Outcome of Asymmetric Conflict". *Central European Journal of International & Security Studies*, 6(3). Διαθέσιμο στο: https://cejiss.org/images/issue_articles/2012-volume-6-issue-3-4/article-07.pdf

- Clausewitz, C. von (1976). *On War*. (M. Howard & P. Paret, Eds. & Trans.). (Book 1, Chapter 2, σσ. 87, 92; Chapter 3, σ. 111; Book 2, Chapter 1, σ.128; Chapter 4, σ. 154). Princeton, NJ: Princeton University Press. Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/105076890/_On_War_by_Carl_von_Clausewitz
- Demir, G., & Yalçın, H. B. (2021). Türkiye'nin önleyici müdahale stratejisi. *Working Paper Series Dergisi*, 2(4), 1–7. Διαθέσιμο στο: <http://workingpaperseries.ticaret.edu.tr/index.php/wps/article/view/107>
- Gunes C. (2019). *The Kurds in a New Middle East: The Changing Geopolitics of a Regional Conflict*. (1st ed., σσ.17, 46, 47). London UK: Palgrave MacMillan
- Gunter, M. M. (2008). *The Kurds ascending: The evolving solution to the Kurdish problem in Iraq and Turkey* (σ. 5). New York: Palgrave Macmillan.
- Gunter, M. M. (2018). *Historical dictionary of the Kurds* (3rd ed., σ. 198, 209, 323). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Gurcan, M. (2015). Arming civilians as a counterterror strategy: The case of the village guard system in Turkey. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 8(1), 1-22.
- Hale, W. (2000). *Turkish foreign policy, 1774–2000*. (σσ. 198–200, 202-203). London & Portland, OR: Frank Cass.
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st Century: The rise of hybrid wars* (p. 8). Virginia: Potomac Institute for Policy Studies. Διαθέσιμο στο: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
- Hoffman, F. G. (2009). Hybrid threats: Reconceptualizing the evolving character of modern conflict (Strategic Forum No. 240, σ. 5). National Defense University. Διαθέσιμο στο: <https://digitalcommons.ndu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1072&context=strategic-forums>
- Huntington, S. P. (2002). *The soldier and the state: The theory and politics of civil-military relations* (19th printing, σ.1). Cambridge, Massachusetts/London, England: Harvard University Press.
- İşyar, Ö. G. (2008). Definition and Management of International Crises. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 13(3), 1–49. Center for Strategic Research, Republic of Turkey. Διαθέσιμο στο: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/816507>

- Joint Chiefs of Staff. (2010). Joint Publication 1-02: Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms (As Amended Through 15 February 2016). (σσ. 176, 234). U.S. Department of Defense. Διαθέσιμο στο: https://irp.fas.org/doddir/dod/jp1_02.pdf
- Jongerden, J., & Akkaya, A. H. (2011). Born from the Left: The making of the PKK. In M. Casier & J. Jongerden (Eds.). Nationalisms and politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish issue (σσ. 123–142). Routledge. Διαθέσιμο στο: <https://biblio.ugent.be/publication/3101192>
- Kaya, Z., & Lowe, R. (2017). The curious question of the PYD–PKK relationship. In G. Stansfield & M. Shareef (Eds.), The Kurdish question revisited (σσ. 275–287). London: Hurst Publishers. Διαθέσιμο στο: <https://eprints.soas.ac.uk/32774/1/Kaya%20and%20Lowe%20Chapter%2019%20-%20The%20Curious%20Question%20of%20the%20PYD-PKK%20Relationship.pdf>
- Kegley, C. W., & Wittkopf, E. R. (1999). World politics: Trend and transformation (7th ed., pp. 45–46). New York, NY: St. Martin's/Worth.
- Letsch, C. (2013, March 21). PKK leader Ocalan declares ceasefire. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2013/mar/21/pkk-leader-ocalan-declares-ceasefire>
- Liddell Hart, B. H. (1967). Strategy: The indirect approach. (2nd rev. ed., σσ. 335-337, 377, 379). London: Faber & Faber. Διαθέσιμο στο: <https://archive.org/details/strategyindirect0000lidd/mode/1up?view=theater>
- Mearsheimer, J. J. (1983). Conventional Deterrence. (σσ. 48-50). Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Mitchell, C.R. (1981). The Structure of International Conflict (σ.194). New York: St. Martin's Press. Διαθέσιμο στο: <https://archive.org/details/structureofinter00mitc>
- Mitchell, C.R. (1981) The Structure of International Conflict. (σσ. 197-206). London: Macmillan.
- Mitchell, C. R. (1995). Cutting losses: Reflections on appropriate timing (Working Paper No. 9, σ.4). The School for Conflict Analysis & Resolution, George Mason University. Διαθέσιμο στο: http://scar.gmu.edu/sites/default/files/wp_9_mitchell_0.pdf
- Murray, D. J., & Viotti, P. R. (1994). The Defense Policies of Nations. (3rd ed., Introduction, σ. xix). Baltimore/London: Johns Hopkins University Press.

- NATO. (2021, Απρίλιος 21). What is NATO doing to address hybrid threats? North Atlantic Treaty Organization. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_183004.htm
- Nicolson, H. (1939). *Diplomacy*. (σ.15). Oxford University Press. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.14552>
- Pfanner, T. (2005). Asymmetrical warfare from the perspective of humanitarian law and humanitarian action. *International Review of the Red Cross*, 87(857), 149–174. https://www.icrc.org/sites/default/files/review_article/file/irrc_857_8.pdf
- Pusane, Ö. K. (2014). Turkey's Kurdish opening: Long awaited achievements and failed expectations. *Turkish Studies*, 15(1), 81–99.
- Schelling T. (1986). *Arms and Influence*. (σ. 36). New Haven, Conn: Yale University Press.
- Snow D. (1991). *National Security*. (σσ.10-12). New York: St.Martins Press.
- Snyder, G. H., & Diesing, P. (1977). *Conflict among nations: Bargaining, decision-making, and system structure in international crises* (σ. 207). Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Sun Tzu. (1963). *The art of war*. S. B. Griffith, Trans., (σ. 84). New York: Oxford University Press.
- Ünal, M. C. (2014). Strategist or Pragmatist: A Challenging Look at Ocalan's Retrospective Classification and Definition of PKK's Strategic Periods Between 1973 and 2012. *Terrorism and Political Violence*, 26(3), 419–448. <https://doi.org/10.1080/09546553.2012.728153>
- Ünal, M. C. (2015). Opening a Door for Return to Home: Impact and Effectiveness of Turkish Repentance Laws. *Studies in Conflict & Terrorism*, 39(2), 128–164. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1093889>
- Ünal, M. C. (2016). Counterinsurgency and military strategy: An analysis of the Turkish Army's COIN strategies/doctrines. *Military Operations Research*, 21(1), 55–88. https://www.researchgate.net/publication/303159158_Counterinsurgency_and_Military_Strategy_An_analysis_of_Turkish_Army%27s_COIN_strategiesdoctrines
- Ünal, M. C., & Cafnik Uludağ, P. (2020). Eradicating Terrorism in Asymmetric Conflict: The Role and Essence of Military Deterrence. *Terrorism and Political Violence*, 34(4), 772–816. <https://doi.org/10.1080/09546553.2020.1742113>

- Ünal, M. C., & Miron, M. (2022). Losing a war while defeating the enemy: The vitality of the “Strategy Bridge”. *Revista Científica General José María Córdova*, 20(40), 989-1023. <https://dx.doi.org/10.21830/19006586.992>
- Weston, C. (1993). *Transatlantische Neuorientierung: Amerikanisch-europäische Bündnispolitik nach der Ära des Kalten Krieges* (σ. 130). München: Olzog Verlag.
- Yeginsu, C. (2015, December 30). Turkey’s campaign against Kurdish militants takes toll on civilians. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2015/12/31/world/europe/turkey-kurds-pkk.html>
- Zartman, I. W. (2000). Ripeness: The hurting stalemate and beyond. In P. C. Stern & D. Druckman (Eds.), *International conflict resolution after the Cold War* (σσ. 226, 228–229). National Academy Press.

Ελληνική Βιβλιογραφία και Αρθρογραφία:

- Γερούλης, Γ. (2015). Πολιτική Εθνικής Άμυνας: Αναγκαιότητα ευφούς προσαρμογής για χαλεπούς καιρούς. Κείμενο εργασίας 13, (σ.7, 14). Ακαδημία Στρατηγικών Αναλύσεων (ΑΣΑ).
- Γερούλης, Παπασωτηρίου, Καραφίλης, & Μαρκόπουλος. (2003). Σύγχρονοι Μέθοδοι Βελτίωσης της Παθητικής Άμυνας [Modern Methods for Improving Passive Defense]. Conference Paper. (σ. 2). <https://www.researchgate.net/publication/311428061>
- ΓΕΣ, Διεύθυνση Δόγματος (1999). Το Στρατιωτικό Δόγμα του Στρατού Ξηράς, ΣΚ 31-1. (σ. 5, 22-23, 91-92, 104-105, 110). Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού.
- Ηρακλείδης, Α. (2015). Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Σελ. (σ. 116, 118). Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-447>
- Ήφαιστος Π. (1992). Αποτρεπτική Στρατηγική και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Στο Ήφαιστος Π.– Πλατιάς Α.Γ., *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική* (σ. 59, 65, 88, 90, 125). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Ηρόδοτος, (1992). *Ιστορία: Μελπομένη – Τερψιχόρη*. Βιβλίο IV (Η. Σπυρόπουλος, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστης. (Πρωτότυπο έργο δημοσιευμένο περ. 440 π.Χ.)

- Θουκυδίδης, (1998). Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου. Βλάχος Σ. Άγγελος, Μτφ. (Τόμ. Α΄ και Ε΄). Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας. (Πρωτότυπο έργο δημοσιευμένο 431–404 π.Χ.)
- Καμπούρης, Γ. (2010). Η Στρατηγική Σκέψη κατά τον Θουκυδίδη. Στο Στρατιωτική Επιθεώρηση, Τεύχος 3, Μάιος – Ιούνιος. (σσ. 61 - 62). Αθήνα: ΓΕΣ/Διεύθυνση Ενημέρωσης & Δημοσίων Σχέσεων
- Καραγιάννης, Μ. (2022). Αποτροπή και Άμυνα. (Καλεύρα Ε., επιμ.). (σ.8, 23, 29, 36, 57). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Κλαούζεβιτς, Κ. φον (1999). Περί του πολέμου. Ν. Ξεπουλιά Μτφ. (σ.380). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας. (Πρωτότυπο έργο δημοσιευμένο το 1832)
- Κουσκουβέλης Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Βιβλιοθήκη Θεωρίας Πολιτικής Φιλοσοφίας των Διεθνών Σχέσεων και Φιλοσοφίας του Δικαίου. (σ. 77). Αθήνα.: Εκδόσεις Ποιότητα
- Λυμπέρης, Χ. (1993). Ελληνική αμυντική στρατηγική: Δομή δυνάμεων, σύγχρονες προκλήσεις (σ. 22). Αθήνα: Εκδόσεις Αιχμή.
- Μαυρόπουλος, Π. (2012). Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής. (2^η έκδ., σσ. 50, 52, 84, 90, 113, 145, 169, 170, 186, 276-277). Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Ντόκος Θ. (2008). Διεθνείς Σχέσεις. (σ. 360) Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Πλατιάς Α.Γ. (1992). Η Ελληνική Στρατηγική σε Σταυροδρόμι. Στο Ήφαιστος Π.– Πλατιάς Α.Γ., Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική (σ. 173). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Ρούκουνας, Ε. (2004). Διεθνές Δίκαιο: Τεύχος Πρώτο – Σχέσεις διεθνούς και εσωτερικού δικαίου. Τρόποι παραγωγής του διεθνούς δικαίου (3η έκδ., σσ. 42–43). Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Σουν Τζου (1991). Η Τέχνη του Πολέμου. Κ. Γεωργαντάς, Μτφ., (σ.32). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας. (Πρωτότυπο έργο δημοσιευμένο περ. τον 5ο αιώνα π.Χ.).
- Στρατηγικές Εκδόσεις (2005). Επίτομη Παγκόσμια Στρατιωτική Ναυτική Αεροπορική Εγκυκλοπαίδια. (σ.1693). Αθήνα: Στρατηγικές εκδόσεις.

Διαδίκτυο:

- Al Jazeera. (2020, March 5). Turkish police bolster Greek border to stop migrants' return. [online]. <https://www.aljazeera.com/news/2020/3/5/turkish-police-bolster-greek-border-to-stop-migrants-return>
- AlphaTV. (2024, Ιανουάριος 19). Μητσοτάκης στο CNN: Η Ελλάδα διαχειρίστηκε το μεταναστευτικό πολύ καλύτερα από άλλες ευρωπαϊκές χώρες. [online]. <https://www.alphatv.gr/news/politika/article/154323/mitsotakis-sto-cnn-i-ellada-diaheiristike-to-metanasteutiko-polu-kalutera-apo-alles-europaikes-hores/>
- Anadolu Agency. (2020, March 5). Turkish special team of 1,000 police deployed on Greek border. [online]. <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkish-special-team-of-1-000-police-deployed-on-greek-border/1755603>
- Bild. (2020, March 27). Türkei steuerte Ansturm auf griechische Grenze. [online]. <https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/fluechtlingskrise-medienbericht-tuerkei-steuerte-ansturm-auf-griechische-grenze-69663368.bild.html>
- Capital.gr. (2020, Φεβρουάριος 29). Τουρκική τηλεόραση: Χάρτης για τη μετακίνηση παράνομων μεταναστών προς Ελλάδα και Ευρώπη. [online]. <https://www.capital.gr/diethni/3414299/tourkiki-tileorasi-xartis-gia-ti-metakinisi-paranomou-metanaston-pros-ellada-kai-europi/>
- Chairman of the Joint Chiefs of Staff. (2023, Δεκέμβριος 22). Joint risk analysis (CJCSM 3105.01). Washington, DC: U.S. Department of Defense. (σ.Β-1) <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Library/Manuals/CJCSM%203105.01B.pdf>
- CNN Greece. (2020a, Μάρτιος 3). Έβρος: Το στρατιωτικό φυλάκιο 1 επισκέφθηκαν ο Πρωθυπουργός και οι επικεφαλής της Ε.Ε. [online]. <https://www.cnn.gr/politiki/story/209794/evros-to-stratiotiko-fylakio-1-episkeftikan-o-prothyπουργos-kai-oi-epikefalis-tis-e-e>
- CNN Greece. (2020b, Μάρτιος 27). Spiegel: Η Τουρκία καθοδήγησε τα επεισόδια στα ελληνικά σύνορα. [online]. <https://www.cnn.gr/politiki/story/213018/spiegel-h-toyrkia-katiythyne-ta-epeisodia-sta-ellinika-synora/>
- CNN Greece. (2020c, Μάρτιος 1). Το SMS των ελληνικών αρχών προς τους μετανάστες: Μην περνάτε τα σύνορα. [online]. <https://www.cnn.gr/ellada/story/209511/to-sms-ton-ellinikon-arxon-pros-toys-metanastes-min-pernate-ta-synora>

- Deutsche Welle. (2020, March 2). Erdogan warns millions of refugees heading to Europe. Deutsche Welle. [online]. <https://www.dw.com/en/erdogan-warns-millions-of-refugees-heading-to-europe/a-52603580>
- Eleftheros Typos. (2020, December 31). Ανασκόπηση 2020 – Ελληνοτουρκικά: Οι πολεμικές κραυγές της Τουρκίας και οι «νίκες» της Ελλάδας σε όλα τα μέτωπα. [online]. <https://eleftherostypos.gr/ellinotourkika/676547-anaskopisi-2020-ellinotourkika-oi-polemikes-krayges-tis-tourkias-kai-oi-nikes-tis-elladas-se-ola-ta-metopa>
- Ekathimerini. (2020, March 5). Turkey deploys 1,000 police at Greek border to stem pushback of migrants. Ekathimerini. [online]. <https://www.ekathimerini.com/news/250256/turkey-deploys-1-000-police-at-greek-border-to-stem-pushback-of-migrants/>
- Euronews. (2020, March 3). Greece is 'Europe's shield' in migrant crisis, says EU chief von der Leyen on visit to Turkey border. [online]. <https://www.euronews.com/2020/03/03/greece-migrant-crisis-is-an-attack-by-turkey-on-the-eu-austria>
- European Commission. (2020, March 3). Remarks by President von der Leyen at the joint press conference with Kyriakos Mitsotakis, Prime Minister of Greece, Andrej Plenković, Prime Minister of Croatia, President Sassoli and President Michel. [online]. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_20_380
- Europost. (2020, March 1). Έβρος: Με ηχητικά μηνύματα που εκπέμπονται σε 5 γλώσσες ενημερώνουν τους μετανάστες για τα κλειστά σύνορα (βίντεο). [online]. [https://europost.gr/evros-me-ichitika-minymata-poy-ekpempontai-se-5-glosses-enimeronoy-n-toys-metanastes-gia-ta-kleista-synora-\(vinteo\)](https://europost.gr/evros-me-ichitika-minymata-poy-ekpempontai-se-5-glosses-enimeronoy-n-toys-metanastes-gia-ta-kleista-synora-(vinteo))
- Frontex. (2020, March 13). Frontex launches rapid border intervention on Greek land border [online]. <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-launches-rapid-border-intervention-on-greek-land-border-J7k21h>
- Hellas Journal. (2020, Μάρτιος 23). Το προσωπείο της καλής Άγκυρας έπεσε ξανά... «Κάντε επεισόδια αν θέλετε να φάτε» το τηλεσίγραφο της Jadarma στους μετανάστες (video). [online]. <https://hellasjournal.com/2020/03/to-prosopio-tis-kalis-agkiras-epese-xana-kante-episodia-an-thelete-na-fate-to-telesigrafo-tis-jadarma-stous-metanastes-video/>
- Hürriyet (2007, August 8). Terör ininde teknoloji harikası telsiz. [online] <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/terror-ininde-teknoloji-harikasi-telsiz-8723069>

- Iefimerida.gr. (2020, Φεβρουαρίου 29). Ερντογάν: Ανοίξαμε τα σύνορα, 18.000 μετανάστες πέρασαν στην Ευρώπη - Σήμερα θα φτάσουν τους 30.000. [online]. <https://www.iefimerida.gr/kosmos/erntogan-anoixame-ta-synora-18000-metanastes-perasan-stin-eyropi>
- Karadeniz, R. (2024, August). From mountaintops to underground: PKK responds to Turkey's drones. AI-Monitor. [online] <https://www.ai-monitor.com/originals/2024/08/mountaintops-underground-pkk-responds-turkeys-drones>
- News247.gr. (2020, Φεβρουάριος 28). Η Ελλάδα λαμβάνει έκτακτα μέτρα στα σύνορα – Έκλεισε το τελωνείο στις Καστανιές Έβρου [online]. <https://www.news247.gr/politiki/i-ellada-lamvanei-ektakta-metra-sta-sinora-ekleise-to-teloneio-stis-kastanies-evrou/>
- Now24. (2020, Μαρτίου 7). Τι τον θέλουν τον εκσκαφέα οι Τούρκοι στον Έβρο; Now24.gr. [online]. <https://now24.gr/ti-ton-theloun-ton-ekskafea-oi-toyrkoi-ston-ebro/>
- PBS News. (2020, March 7). Tear gas sprayed across migrants at Turkey-Greece border. [online]. <https://www.pbs.org/newshour/world/tear-gas-sprayed-across-migrants-at-turkey-greece-border>
- Pentapostagma. (2020, Φεβρουάριος 29). Αυτές είναι οι Ελληνικές Ειδικές Δυνάμεις (βίντεο). [online]. https://www.pentapostagma.gr/ethnika-themata/stratos-xiras/6926820_aytes-einai-oi-ellinikes-eidikes-dynameis-binteo
- Protagon. (2020, Μάρτιος 7). Βίντεο-ντοκουμέντο: Τουρκικό τεθωρακισμένο προσπαθεί να ρίξει τον ελληνικό φράχτη στον Έβρο. [online]. <https://www.protagon.gr/epikairota/vinteo-ntokoumento-tourkiko-tethwrakismeno-prospathe-na-riksei-ton-elliniko-fraxti-ston-evro-44342012048>
- Proto Thema. (2020a, Φεβρουάριος 29). Νέο μήνυμα Χρυσοχοϊδη από τον Έβρο: Η Ελλάδα έχει σύνορα, δεν περνά κανείς χωρίς ταξιδιωτικά έγγραφα. [online]. <https://www.protothema.gr/politics/article/980023/neo-minuma-hrusohoidi-apo-ton-evro-i-ellada-ehi-sunora-den-perna-kaneis-horis-taxidiotika-eggrafa/>
- Proto Thema. (2020b, Μάρτιος 5). Έβρος - Μεταναστευτικό: Η Τουρκία προκαλεί - Στέλνει 1000 άνδρες των Ειδικών Δυνάμεων στα σύνορα. [online]. <https://www.protothema.gr/greece/article/981494/evros-metanasteutiko-i-tourkia-prokalei-stelnei-1000-adres-ton-eidikon-dunameon-sta-sunora/>

- Proto Thema. (2020c, Μάρτιος 16). Μεταναστευτικό: Απετράπη η είσοδος σε 713 μετανάστες στον Έβρο. [online]. <https://www.protothema.gr/greece/article/984967/metanasteutiko-ape-trapi-i-eisodos-se-713-metanastes-ston-evro/>
- SKAI.GR (2020a, Μάρτιος 1). Οι Τούρκοι καθοδηγούν με drones τη ρίψη χημικών προς την Ελλάδα. [online]. <https://www.youtube.com/watch?v=Pt7pCbGypn8>
- SKAI.GR (2020b, Φεβρουάριος, 29). Ειδήσεις Βραδινό Δελτίο | Οι Τούρκοι οδηγούν ποινικούς στα σύνορα. [online]. <https://www.youtube.com/watch?v=ekZCAUorXw0>
- Voice of America. (2020, March 13). Is Turkey pushing Syrian refugees to Europe? A fact check. <https://www.voanews.com/a/turkey-syrian-refugees-europe-fact-check/6742332.html>
- Voyger M. (2021). What is “Hybrid Warfare,” Really? [online]. <https://cepa.org/article/what-is-hybrid-warfare-really/>
- Vradini. (2020, Μάρτιος 25). Τουρκία: «Μπαράζ» παραβιάσεων του ελληνικού εναέριου χώρου ανήμερα της Εθνικής Εορτής. [online]. <https://www.vradini.gr/ellada/tourkia-baraz-paraviaseon-tou-ellinikou-enaeriu-chorou-animera-tis-ethnikis-eortis/18465/>
- Wikipedia contributors. (χ.χ.). Διπλωματία. Wikipedia. [online]. <https://el.wikipedia.org/wiki/Διπλωματία>
- Wikipedia contributors. (n.d.). Τουρκική Χωροφυλακή. Wikipedia. [online]. https://el.wikipedia.org/wiki/Τουρκική_Χωροφυλακή
- Wikipedia contributors. (n.d.). Yeni Ülke. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_Ülke
- Wikipedia contributors. (n.d.). Özgür Gündem. Wikipedia. [online]. https://en.wikipedia.org/wiki/Özgür_Gündem
- Wikipedia contributors. (n.d.). MED TV. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/MED_TV
- Wikipedia contributors. (χ.χ.). Αμπντουλάχ Οτζαλάν. Wikipedia. [online]. https://el.wikipedia.org/wiki/Αμπντουλάχ_Οτζαλάν
- Wikipedia contributors. (n.d.). Kurdistan Communities Union. Wikipedia. [online]. https://en.wikipedia.org/wiki/Kurdistan_Communities_Union
- Wikipedia contributors. (n.d.). 2013–2015_PKK–Turkey_peace_process. Wikipedia. [online]. https://en.wikipedia.org/wiki/2013–2015_PKK–Turkey_peace_process
- Wikipedia contributors. (χ.χ.). Πολιορκία του Κομπάνε. Wikipedia. [online]. https://el.wikipedia.org/wiki/Πολιορκία_του_Κομπάνε

- Wikipedia contributors. (χ.χ.). Ροζάβα. Wikipedia. [online].
<https://el.wikipedia.org/wiki/Ροζάβα>
- Βλάσσης, Σ. Δ. (2020, Μάρτιος 11). Τμήμα της αντιτρομοκρατικής Einsatzkommando Cobra έστειλε η Αυστρία στον Έβρο. Doureios. [online]. <https://doureios.com/tmima-tis-antitromokratikis-einsatzkommando-cobra-esteile-i-austria-ston-evro>
- ΓΕΕΘΑ. (2020, Μάρτιος 3). Στοιχεία ανά ημέρα παραβιάσεων ΕΕΧ και παραβάσεων ΚΕΚ ICAO – Μάρτιος 2020. [online]. <https://geetha.mil.gr/martios-2020-stichia-ana-imeraparaviaseon-eech-ke-paravaseon-kek-icao/>
- Έθνος. (2020, Μάρτιος 2). Έβρος: Νέα επεισόδια με χημικά και δακρυγόνα στις Καστανιές. [online]. <https://www.ethnos.gr/greece/article/91560/ebrosneaapeisodiamexhmikakaidakrygonastiskastanies>
- Ελληνική Αστυνομία. (2022). Ελληνική Αστυνομία – Αποστολή. [online]. <https://www.astynomia.gr/elliniki-astynomia/>
- Ελληνική Κυβέρνηση. (2020, Μάρτιος 4). Ενημέρωση πολιτικών συντακτών και των ανταποκριτών ξένου Τύπου από τον Υφυπουργό παρά τω Πρωθυπουργό και Κυβερνητικό Εκπρόσωπο Στέλιο Πέτσα. [online]. <https://www.government.gov.gr/enimerosi-politikon-sintakton-ke-ton-antapokriton-xenou-tipou-apo-ton-ifipourgo-para-to-prothipourgo-ke-kivernitiko-ekprosopo-stelio-petsa/>
- Ελληνική Δημοκρατία/Πρωθυπουργός. (2020a, Φεβρουάριος 29). Τηλεφωνική επικοινωνία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη με τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Charles Michel και την Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula von der Leyen. [online]. <https://www.primeminister.gr/2020/02/29/23416>
- Ελληνική Δημοκρατία/Πρωθυπουργός. (2020b, Μάρτιος 2). Τηλεφωνική επικοινωνία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη με τον Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής Donald Trump. [online]. <https://www.primeminister.gr/2020/03/02/23433>
- Ελληνική Δημοκρατία/Πρωθυπουργός. (2020c, Μάρτιος 6). Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στον τηλεοπτικό σταθμό CNN και στον δημοσιογράφο Richard Quest. Πρωθυπουργός της Ελληνικής Δημοκρατίας. [online]. <https://www.primeminister.gr/2020/03/06/23487>

- Ευρωπαϊκή Ένωση. (2007). Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 863/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Ιουλίου 2007 για τη θέσπιση μηχανισμού δημιουργίας ομάδων ταχείας επέμβασης στα σύνορα και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2007/2004 όσον αφορά αυτόν τον μηχανισμό. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32007R0863>
- Ζερζελίδης, Ν. (2020, Μάρτιος 18). Η εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού από την Τουρκία στον Έβρο. Offlinepost.gr. [online]. <https://www.offlinepost.gr/2020/03/18/η-εργαλειοποιηση-του-μεταναστευτικο/>
- Καθημερινή. (2020a, Μάρτιος 7). Τούρκος ΥΠΕΣ για Έβρο: «Αυτό είναι μόνο η αρχή». Η Καθημερινή. [online]. <https://www.kathimerini.gr/world/1068077/toyrkos-ypes-gia-evro-ayto-einai-mono-i-archi/>
- Καθημερινή. (2020b, Μάιος 10). Το στρατηγείο επιτήρησης στον Έβρο. [online]. <https://www.kathimerini.gr/investigations/1077525/to-stratigeio-epitirisis-ston-evro/>
- Καρύκας, Π. (2014, Μάρτιος 29). Έτοιμο το ΡΚΚ για την τελική επίθεση λένε. Defence Point. [online] <https://www.defence-point.gr/news/έτοιμο-το-pkk-για-την-τελική-επίθεση-λένε>
- Λαμπρόπουλος, Β. Γ. (2020, 7 Μαΐου). ΕΛΑΣ: Πού αποδίδονται οι πυροβολισμοί των Τούρκων στον Έβρο. Το Βήμα. [online]. <https://www.tovima.gr/2020/05/07/society/elas-pou-apididontai-oi-pyrovolismoi-ton-tourkon-ston-evro/>
- Μισεμικέ, Γ. (2020, 7 Μάρτιος). Έβρος: Νέα επεισόδια στις Καστανιές - Βροχή τα δακρυγόνα από την τουρκική πλευρά (video). Dnews. [online]. <https://www.dnews.gr/eidhseis/ellada/290733/evros-nea-entasi-stis-kastanies>
- Νικήτας, Γ. (2020, Μάρτιος 17). Κατάρριψη τουρκικού UAV στις Φέρες του Έβρου. Defence Review. [online]. <https://defencereview.gr/katarripsi-toyrkikoy-uav-stis-feres-toy-e/>
- Πολλάτος Μ. (2020, Μάρτιος 7). Βίντεο ντοκουμέντο: Οι Τούρκοι κάνουν «εργασίες» σε ευαίσθητα κομμάτια στον Έβρο [online]. <https://www.protothema.gr/greece/article/982210/video-dokoumedo-oi-tourkoi-kanoun-ergasies-ston-evro/>
- Ρομπόπουλος, Α. (2020, Φεβρουάριος 28). Κρίσιμες οι επόμενες ώρες για το προσφυγικό. Deutsche Welle [online]. <https://www.dw.com/el/κρίσιμες-οι-επόμενες-ώρες-για-το-προσφυγικό/a-52577733>

- Σαββίδης, Π. (2020, Μάρτιος 4). Επεισόδια στον Έβρο: Βίντεο-ντοκουμέντο με Τούρκους να πετούν δακρυγόνα στην ελληνική πλευρά. Proto Thema. [online]. <https://www.protothema.gr/greece/article/981035/episodia-ston-evro-video-dokoumedo-me-tourkous-na-petoun-dakrugona-stin-elliniki-pleura/>
- Σουλιώτης, Γ. (2020a, Μάρτιος 20). Ηλεκτρονικός πόλεμος στον Έβρο από την Τουρκία. Η Καθημερινή. [online]. <https://www.kathimerini.gr/politics/1069982/ilektronikos-polemos-ston-evro-apo-tin-toyrkia/>
- Σουλιώτης, Γ. (2020b, Μάρτιος 10). Πολυεθνική δύναμη στον Έβρο. Η Καθημερινή. [online]. <https://www.kathimerini.gr/society/1068368/polyethniki-dynami-ston-evro/>
- Σταύρου, Σ. (2021, Ιανουάριος 2). Ανασκόπηση 2020: Η χειρότερη κρίση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Σημερινή. [online]. <https://simerini.sigmalive.com/article/2021/1/2/anaskopese-2020-e-kheirotere-krise-stis-ellenotourkikes-skheseis>
- ΥΠΕΘΑ. (2019, Δεκέμβριος 16). Απάντηση στην Ερώτηση 2145/22-11-2019 σχετικά με τα μέτρα αποτροπής στον Έβρο και τη Ζώνη Ασφαλείας Προκαλύψεως (Ζ.Α.Π.) [Εγγραφο κοινοβουλευτικού ελέγχου]. Βουλή των Ελλήνων. [online]. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/11156917.pdf>
- Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2020, Φεβρουάριος). Στατιστικά. [online]. <https://migration.gov.gr/statistika/>
- Χαραλαμπίκης, Μ. (2020, Απρίλιος 3). Πώς απέτρεψαν οι Ένοπλες Δυνάμεις την είσοδο χιλιάδων προσφύγων – Όλα τα μέτρα σε Έβρο και νησιά. In.gr. [online]. <https://www.in.gr/2020/04/03/greece/pos-apeprepsan-oi-enoples-dynameis-tin-eisodo-xiliadon-prosfygon-ola-ta-metra-se-evro-kai-nisia/>

Πηγές Εικόνων:

- Εικόνα 1. Λελεντζής, Δ. (2025). Τα Επίπεδα Διεξαγωγής της Σύγκρουσης. Δημιουργήθηκε από τον συγγραφέα.
- Εικόνα 2. Lykke, A. F., Jr. (1989). Defining Military Strategy = Ends + Ways + Means. In Military Review May 1989, 69(5), σελ.6. Fort Leavenworth, KS: Combined Arms Center. <https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p124201coll1/id/504/rec/10>

Εικόνα 3. World Bank. (2025). World Development Indicators. World Bank Open Data <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators> (*last accessed 2-1-2025*).

Εικόνα 4. Joint Chiefs of Staff. (2013, March 25). Joint publication 1: Doctrine for the armed forces of the United States (σ. I-14). U.S. Department of Defense. <https://irp.fas.org/doddir/dod/jp1.pdf>

Εικόνα 5. World Bank. (2025). GDP (current US\$) | Data. World Bank Open Data. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Type/TABLE/preview/on> (*last accessed 5-3-2025*)